

TAMPEREEN YLIOPISTO

Essi Harju

Maininnoista mosaiikiksi

Fantasia- ja tieteiskirjallisuus Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosina
1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

HARJU, ESSI: Maininnoista mosaiikiksi – Fantasia- ja tieteiskirjallisuus Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010

Pro gradu -tutkielma, 84 sivua, 7 liitesivua.

Journalistiikka

Huhtikuu 2016

Harry Potter, Taru Sormusten Herrasta, Tulen ja jään laulu, Nälkäpeli. Suursuosioon nousseiden teosten myötä fantasia- ja tieteiskirjallisuus ovat paitsi liukuneet valtavirtaan myös löytäneet tiensä mediumista toiseen, kansien välistä televisioon ja valkokankaalle. Mukaansatempaavien tarinoiden ohella kirjailijat peilaavat aikansa todellista yhteiskuntaa ja sen arvoja sekä pohtivat, millainen maailma meitä voisi tulevaisuudessa odottaa.

Tässä pro gradu -työssä tutkin, millaisen kuvan aivan tavallinen lukija saa fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta maamme laajalevikkisimmän sanomalehden Helsingin Sanomien sivuilta. Aineistonani toimii 135 kirjallisuuden lajeja käsittelevää tekstiä, jotka ovat peräisin vuosien 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010 Helsingin Sanomien kulttuurisivuilta. Tarkastelen aineistoani sisällön erittelyn keinoin sekä vuosikymmen kerrallaan että kehittyvänä jatkumona.

Tutkimukseni pääkysymyksinä kysyn, millaista on fantasia- ja tieteiskirjallisuuden saama julkisuus ja onko se kokenut muutoksia vuosikymmenten saatossa. Analyysini perusteella kirjallisuuden lajien saamasta julkisuudesta muodostuu mosaiikki, jonka suurimmat palat ovat lyhyet uutisjutut ja kirjallisuusarviot. Lisää pituutta ja huomioarvoa jutut saavat silloin, kun ne liittyvät merkittävään uutistapahtumaan tai ajankohtaiseen ilmiöön. Keskeiseksi ilmiöksi aineistossa nousi velhopoika Harry Potter, jonka siivittämänä fantasiakirjallisuudesta kirjoitettiin tutkimusvuosina hieman enemmän kuin tieteiskirjallisuudesta.

Kirjallisuuden lajien saama julkisuus on myös kokenut tutkimusvuosien aikana muutoksia. Juttujen määrä kasvoi vuosikymmenestä toiseen ja kehittyi sisällöltään sivuhuomautuksista uutisjuttuihin, kirjallisuusarvioihin sekä satunnaisiin, koko sivun täyttäviin henkilöhaastatteluihin ja ilmiöjuttuihin.

Asiasanat: fantasiakirjallisuus, tieteiskirjallisuus, julkisuuskuva, sanomalehti, Helsingin Sanomat, kulttuurijournalismi, sisällön erittely

Sisällysluettelo

1.	JOHDANTO.....	1
2.	KATSAUS FANTASIA- JA TIETEISKIRJALLISUUTEEN	4
2.1.	Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden juuret	4
2.2.	Aiempi tutkimus	8
2.3.	Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden pakenevat määritelmät	9
3.	KATSAUS KULTTUURIJOURNALISMIIN	21
3.1.	Käsityksiä kulttuurijournalismista ja kulttuurijournalisteista	21
3.2.	Kirjallisuus sanomalehden sivuilla	22
3.3.	Helsingin Sanomien kulttuuriosasto ja journalistinen käänne	25
4.	TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄT	29
4.1.	Tutkimuskysymykset	29
4.2.	Aineiston kuvaus.....	29
4.3.	Sisällön erittely analyysimenetelmänä	33
5.	AINEISTON ANALYYSI	35
5.1.	Aineistosta yleisesti	35
5.2.	Vuosi 1970: Sivuhuomautuksia	39
5.3.	Vuosi 1980: Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta tasapuolisesti.....	41
5.4.	Vuosi 1990: Essee herättää keskustelua	46
5.5.	Vuosi 2000: Harry Potter valtaa palstatilaa.....	52
5.6.	Vuosi 2010: Vampyyri-ilmiön nousu.....	59
6.	JULKISUUDESSA TAPAHTUNUT MUUTOS.....	67
6.1.	Juttujen määrät	67
6.2.	Alalajit ja juttutyypit	68
6.3.	Juttujen pituudet	72
6.4.	Vinkit ja juttujen sijoittelu	73
6.5.	Kuvitus	75
7.	PÄÄTELMÄT JA POHDINTA.....	77
7.1.	Kehittyvä juttujen mosaiikki	77
7.2.	Mitä tuli tehtyä?	78
	LIITTEET.....	85

1. JOHDANTO

Kuvittele maailma ilman fantasiaa. Kuvittele arkitodellisuus ilman kuvitelmia toisista todellisuuksista tai tulevaisuuden yhteiskunnista. Kuvittele elämä, jossa ei ole sijaa mielikuvituksellisille seikkailuille, sillä totutun tuolla puolen ei ole mitään. Vaatekaapissa vastaan tulee vain takaseinä eivätkä marsilaiset koskaan hyökkää. Millainen olisi tämä toisenlainen, puhtaan realistinen maailma?

En tiedä. En kykene kuvittelemaan maailmaa ilman mielikuvitusta. En usko, että sinäkään kykenet, sillä mielikuvitus on osa meitä, osa ihmiskuntaa. Kautta aikojen olemme täydentäneet maailmankatsomustamme fantastisilla elementeillä. Ennen selittämättöminä pidetyille asioille, kuten esimerkiksi maailman synnylle, on eri kulttuureissa luotu omanlaisensa selitys. Aikojen kuluessa selityksistä on muodostunut nykyajan mytologioita, joiden hahmoista ja tapahtumista kirjailijat nyt muokkaavat uusia tarinoita. Nämä ja monista muista lähteistä peräisin olevat tarinat ympäröivät meitä nykypäivänä.

Mukaansatempaavien tarinoiden ohella fantasia- ja tieteiskirjallisuuden kirjoittajat tulevat peilanneeksi aikansa yhteiskuntaa. Vaikeita asioita on usein helpompi käsitellä todellisuuden sijaan mielikuvituksen keinoin. Teoksissa heijastuvat kirjoittajiensa aikaiset yhteiskunnalliset ilmiöt ja arvot, kuten esimerkiksi sukupuoliroolit ja suhtautuminen eri kansallisuuksiin. Lisäksi kirjailijat pohtivat, millaisessa maailmassa mahdollisesti elämme tulevaisuudessa. Kirjallisuudessa unelmoidut keksinnöt ja tapahtumat siirtyvät toisinaan paperilta todellisuuteen. Ei ole yhdentekevää, millaisena tieteiskirjallisuuden kirjoittajat näkevät tulevaisuuden maailman, sillä jonakin päivänä visiot saattavat olla totta.

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelen sitä, miten fantasia- ja tieteiskirjallisuutta on käsitelty Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. Tutkielma on jatkoa kandidaatin tutkielmalleni *Älliskummallista fantasiakarkkia – fantasia- ja science fiction -kirjallisuus Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosina 2010–2012* (Harju 2013). Molempia tutkielmiani innoitti Helsingin Sanomissa marraskuussa 2012 ilmestynyt lauantaiessée, jossa toimittaja ja kirjallisuuskriitikko Suvi Ahola tarkasteli kirjankustannusmaailman uutta merkittävää trendiä, nuorten aikuisten kaunokirjallisuutta. Kyseessä on käytäntö, jossa perinteisesti nuortenkirjoina pidettyjä teoksia markkinoidaan nuorille aikuisille, joskin Aholan mukaan teoksiin tarttuvat lukijat, jotka ovat ikävuosiltaan 20–50 vuoden välimaastossa. (Ahola 2012.)

Mielenkiintoisin lause Aholan esseessä oli kuitenkin seuraava: ”Uskallettua, dystooppista, yliluonnolliseen kallistuvaa ja fantastista kirjallisuutta tehdään Suomessakin enemmän kuin ikinä ennen” (emt.) Fantasia- ja tieteiskirjallisuus ovat murtautuneet ulos marginaalista ja saavuttaneet suuren yleisön kiinnostuksen, eivätkä ainoastaan kirjallisuuden piirissä. Mediakulttuurin tutkija Mikko Lehtonen (2001, 103) toteaa, että medioitumisen aikakaudella tarinat löytävät tiensä vaivattomasti mediumista toiseen. ”Fiktio on kaikkialla, mediumista riippumatta” (emt. 103). Kirjallisuudentutkija Istvan Csicsery-Ronay (2008, 2) huomauttaakin, että nykyisessä kulttuurissamme hyvin suuri osa elokuvista, kaupallisesta taiteesta, populaarimusiikista, video- ja tietokonepeleistä ja non-genre kirjallisuudesta joko on sciense fictionia tai sisältää siitä elementtejä.

Vaikka fantasia- ja tieteisaiheet ovat löytäneet tiensä moneen mediumiin, keskityn tässä tutkielmassa käsittelemään ainoastaan Helsingin Sanomissa käsiteltyjä genrejen kirjallisia muotoja. Kuten jo kandidaatin tutkielmani johdannossa (Harju 2013) kirjoitin, fantasia- ja tieteiskirjallisuus ovat nykypäivänä aiempaa suositumpia ja tavoittavat aiempaa laajemman lukijakunnan. Nostetta ovat tarjonneet erityisesti suursuosioon nousseet J. R. R. Tolkienin fantasiaklassikot *Hobitti* ja *Taru Sormusten Herrasta*, J. K. Rowlingin *Harry Potter* -sarja, Stephenie Meyerin *Houkutus*-sarja, Suzanne Collinsin *Nälkäpeli*-trilogia ja George R. R. Martinin *Tulen ja jään laulu* -sarja. Menestyneiden kirjasarjojen lisäksi suosiota ovat siivittäneet kirjojen pohjalta tehdyt tietokonepelit, elokuvat ja tv-sarjat. (emt.)

Valtavirrassa saavutetun suosion vuoksi en paneudu tässä tutkimuksessa siihen, miten genrejä käsitellään lajityypeille omistetuissa julkaisuissa vaan haluan tutkia nimenomaan sitä, millaisen kuvan suuri yleisö saa kirjallisuuden lajeista. Valitsin tutkimukseni kohteeksi Helsingin Sanomien kulttuurisivut, sillä kyseessä on valtakunnallinen ja Suomen laajalevikkisin sanomalehti.

Luvussa 2 käänän katseeni siihen, mistä puhutaan, kun puhutaan fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta. Alaluvussa 2.1. hakeudun kirjallisuuden lajien juurille ja selvitän, mistä fantasia- ja tieteiskirjallisuus ovat saaneet alkunsa. Alaluvussa 2.2. käyn läpi aihepiiristä tehtyä aiempaa tutkimusta ja alaluvussa 2.3. pyrin saamaan otteen fantasia- ja tieteiskirjallisuuden määritelmistä.

Luvussa 3 luon katsauksen kulttuurijournalismiin. Aineistoni koostuu Helsingin Sanomien kulttuurisivuilta kootuista sanomalehtiteksteistä, joten kulttuurijournalismilla on tutkielmassani oleellinen rooli. Alaluvussa 3.1. käyn läpi sitä, mitä kulttuurijournalismi on ja ketkä sitä kirjoittavat. Alaluvussa 3.2. paneudun siihen, millainen asema kirjallisuudella on ollut ja on yhä sanomalehden sivuilla. Alaluvussa 3.3. otan lähempään tarkasteluun Helsingin Sanomien kulttuurisivut ja selvitän, mihin suuntaan niin kutsuttu journalistinen käänne vei kulttuurisivuja.

Luvussa 4 käyn läpi tutkimukseni lähtökohtia. Alaluvussa 4.1. esittelen tutkimuskysymykseni ja alaluvussa 4.2. kuvaan käyttämäni aineiston. Alaluvussa 4.3. esittelen tutkimusmetodikseni valitsemani analyysimenetelmän sisällön erittelyn.

Luvun 5 aluksi luon yleiskatsauksen aineistooni ja tämän jälkeen käyn alaluvuissa aineistoni läpi vuosikymmen kerrallaan. Luvussa 6 katson aineistoani jatkumona ja tarkastelen, miten fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoittaminen on muuttunut Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosien varrella.

Luvussa 7 vedän yhteen tutkielmani tuloksia ja mietin, mitä mahdollisuuksia jatkotutkimukselle tämä pro gradu -työ tarjoaa.

2. KATSAUS FANTASIA- JA TIETEISKIRJALLISUUTEEN

2.1. Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden juuret

Fantasia- ja tieteiskirjallisuudella on pitkä yhteen kietoutunut historia, jonka juuret ulottuvat aina antiikin aikoihin asti. Varsinaiset termit kirjallisuuden lajeille odotuttivat itseään kuitenkin pitkään, tieteiskirjallisuus 1920-luvulle ja fantasiakirjallisuus 1960-luvulle. Vaikka tieteiskirjallisuuden genre on ajallisesti fantasiakirjallisuutta vanhempi, paradoksaalista on, että tieteiskirjallisuus luetaan nykyisin usein fantasiakirjallisuuden alalajiksi. (Hirsjärvi 2004, 129–130.)

Tässä tutkimuksessa en kuitenkaan käsittele tieteiskirjallisuutta fantasiakirjallisuuden alalajina vaan käsitän kirjallisuuden lajit toisilleen samanarvoisina. Seuraavassa käyn lyhyesti läpi kirjallisuuden lajien historiaa länsimaisen kirjallisuushistorian näkökulmasta.

Fantasiakirjallisuus

Fantasiakirjallisuuden juuret löytyvät entisajan myyteistä. Mikäli kirjallisuuden lajin päämäärittäjänä pidetään yliluonnollisia tapahtumia, lähes kaiken ennen 1700-lukua julkaistun kaunokirjallisuuden voidaan katsoa olevan nykymääritelmän mukaan fantasiakirjallisuutta. Ennen valistuksen aikakautta kirjallisuutta hallitsi ei-realistisuus ja yliluonnolliset tapahtumat olivat kaunokirjallisuudessa keskeisessä osassa. (Bengtsson 2003, 252.) Tästä huolimatta länsimainen kulttuuri on lähes koko historiansa ajan suhtautunut fantasiakirjallisuuteen nuivasti. Antiikin yhteiskunnassa kirjallisuuden tehtävänä oli *mimesis*, todellisuuden kuvaaminen ja jäljittely, joten voimakas mielikuvituksen käyttö jäi periferiaan. Tilanne jatkui vuosisatojen ajan, sillä ajatus mimesiksestä periytyi kristinuskon ajattelijoille ja edelleen valistuksen ajan filosofeille. (Sisättö 1996, 185.)

Fantasian torjumista määrittää kuitenkin ristiriitaisuus, sillä länsimainen kirjallisuus sisältää jo antiikin filosofi Platonin (427–347 eaa) dialogeista lähtien fantastisia¹ elementtejä. Esimerkiksi keskiajalla kirkko piti fantasiaa pakanallisena, mutta realistinen kirjallisuus ei siitä huolimatta kehittynyt. Maailmaa pidettiin langenneena ja sen kuvaamista siten arvottomana. Avuksi keksittiin allegoria, vertauskuvallisuus, jonka kautta kirjallisuus saattoi käyttää fantastisia aiheita, jotka olivat kuitenkin moraaliselta sisällöltään tosia, ideaalista todellisuutta kuvaavia. Nykylukijalle teokset kuitenkin edustavat fantasiaa. (Sisättö 1996, 185.) Allegorisuus on ominaista lasten saduille, ja juuri vertauskuvien käyttö on yksi tekijä, joka erottaa sadut fantasiasta. Toisena tekijänä voidaan pitää

¹ Fantastinen: 1) mielikuvituksellinen 2) suurenmoinen, loistava (Kielitoimiston sanakirja)

kohderyhmää: sadut suunnataan pääasiassa pienille lapsille, kun taas fantasiakirjallisuuden kohderyhmää ovat nuoret ja aikuiset. (Matilainen 2014, 26.)

Modernin fantasiakirjallisuuden lähtölaukauksena pidetään 1800-luvun lopulla ilmestynyttä George MacDonaldin tuotantoa, sillä hänen teoksensa eivät enää sisältäneet allegorioita tai olleet moralisoivia taidesatuja (Bengtsson 2003, 252; Huhtala & Juntunen 2004, 40). Otolliseksi maaperäksi fantasiakirjallisuudelle muodostui Englanti, jossa koettiin ensimmäinen fantasian kultakausi vuosina 1860–1920. Kaudelle oli ominaista omien erityisten maailmojen luominen, mystiikka ja tarinat, joiden sankariksi nousee tavallinen lapsi. (Huhtala & Juntunen 2004, 36–37.) Ajan julkaisuja olivat esimerkiksi Lewis Carrollin *Alice's Adventures in Wonderland* (1865, suom. *Liisa Ihmemaassa* 1906) ja J.M. Barrien *Peter Pan and Wendy* (1911, suom. *Pekka Poikanen* 1922). Myös Yhdysvalloissa ilmestyi samaan aikaan kirjallisuuden klassikoita, kuten L. Frank Baumin *The Wonderful Wizard of Oz* (1900, suom. *Oz-maan taikuri* 1977) ja Hugh Loftingin *The Story of Dr. Doolittle* (1920, suom. *Tohtori Tuulisen tarina* 1929). (Bengtsson 2000, 9-14; Huhtala & Juntunen 2004, 36–45.) Teoksia päästiin lukemaan myös Suomessa, ja länsimainen fantasiakirjallisuus saapuikin maahamme toden teolla vasta 1900-luvun puolella suomennosten myötä (Bengtsson 2000, 13). Edellä mainitut teokset luetaan nykyään pääosin lastenkirjallisuudeksi, joskin mielestäni esimerkiksi Lewis Carrollin *Liisa Ihmemaassa* on teos, joka edustaa enemmän fantasiakirjallisuutta kuin lapsille suunnattua satukirjallisuutta. *Liisa Ihmemaassa* ei sisällä lastenkirjallisuudelle tyypillistä opetusta vaan edustaa paremminkin yhtä fantasiakirjallisuuden alalajeista, nonsense-kirjallisuutta (emt. 47).

Varsinainen nuorille ja aikuisille suunnattu fantasiakirjallisuuden lajityyppi syntyi fantasian toisella kultakaudella 1900-luvun puolivälissä, jolloin J.R.R. Tolkienin kirjoitti esseen *On Fairy-Stories* (1947, suom. *Saduista* 2002). Esseessään Tolkien erotteli toisistaan lastenkirjallisuuden ja fantasiakirjallisuuden. (Hirsjärvi 2004, 129.) Muutamaa vuotta myöhemmin, vuosina 1954–1955, julkaistiin yksi kaikkien aikojen länsimaisen fantasiakirjallisuuden klassikkoteoksista, J.R.R. Tolkienin *The Lord of the Rings* (suom. *Taru Sormusten Herrasta* 1973–1975). Kotimaisessa kirjallisuudessa fantastisia aineksia löytyy jo esimerkiksi Mika Waltarin (1908–1979) ja Zachris Topeliuksen (1818–1898) teoksista, mutta yhtenä ensimmäisistä varsinaisista fantasiakirjallisuuden edustajista voidaan pitää Tove Janssonia, jonka 1940-luvulta lähtien julkaistut *Muumi-kirjat* oli alun perin suunnattu aikuisille lukijoille. (Matilainen 2014, 22–23.)

1900-luvun lopulla fantasiakirjallisuutta julkaistiin jo runsaasti ja lukijoille tarjottiin yksittäisten teosten lisäksi myös kokonaisia sarjoja. Suomalaiset pääsivät uppoutumaan muun muassa David Eddingsin fantasiamaailmaan moniosaisten *Belgarionin tarun*, *Mallorean tarun*, *Eleniumin tarun* ja

Tamulin tarun parissa. Kotimaisista kirjailijoista uraansa aloittivat muun muassa Leena Krohn 1970-luvulla ja Anu Holopainen 1990-luvulla. (Matilainen 2014, 23; Bengtsson 2000, 91–93.)

Uuden vuosituhannen alussa fantasiakirjallisuutta teki tunnetuksi J.K. Rowlingin suunnattomaan suosioon noussut Harry Potter -sarja, joka koukutti pariinsa niin nuoret kuin aikuisetkin lukijat (Bengtsson 2009, 2). Pottermanian nousu näkyi selvästi myös omassa tutkimusaineistossani. Fantasiakirjallisuus niputetaan Suomessa kuuluvaksi pääasiassa lasten- ja nuortenkirjallisuuden piiriin (Matilainen 2014, 23). Harry Potter oli kuitenkin alkusysäys fantasian suosion kasvulle. Ilmiön vanavedessä fantasiakirjallisuus sai enenevässä määrin myös aikuisia lukijoita, jotka tarttuivat myös esimerkiksi suursuosioon nousseeseen Stephenie Meyerin vampyyriromanttiseen *Twilight*-sarjaan (suomennettu 2005–2009). Fantasia alkoi siirtyä valtavirtaan ja kustannusmaailmassa nousi uusi trendi, *Young Adult Fiction*, nuorten aikuisten kaunokirjallisuus. Termillä tarkoitetaan perinteisesti nuorille suunnattujen kirjojen, niin fantasian kuin kaunokirjallisten teosten, markkinoimista myös aikuisille lukijoille. Tällä hetkellä yliluonnolliseen kallistuvaa, fantastista kirjallisuutta julkaistaan niin Suomessa kuin ulkomailla enemmän kuin aiemmin. 2000-luvulla kotimaista fantasiakirjallisuutta ovat tehneet tunnetuksi erityisesti naiskirjailijat, kuten Maria Turtschaninoff, Elina Rouhiainen ja Siiri Enoranta. (Ahola 2012.)

Kuten jo kandidaatin tutkielmassani totesin (Harju 2013, 3), tilastoja fantasia- ja tieteiskirjallisuuden julkaisumääristä Suomessa on vaikea löytää. Suomen kustannusyhdistys ry:n tilastoissa fantasia- ja tieteiskirjallisuuden julkaisuja ei tilastoida omana kategorianaan vaan yleisimmin ne luetaan kuuluvaksi nuortenkirjallisuuteen.

Tieteiskirjallisuus

Tieteiskirjallisuuden juuriksi voidaan nähdä vuonna 1818 ilmestynyt Mary Shelley'n teos *Frankenstein, or The Modern Prometheus*, mutta pohja kirjallisuuden lajille syntyi jo 1700-luvulla maailmankuvan tieteellistymisen myötä. Vuonna 1771 ilmestyi nykytiedon valossa ensimmäinen tulevaisuuteen sijoittuva tarina, Louis-Sébastien Mercierin *L'An 2440, rêve s'il en fut jamais*. (Matilainen 2014, 21; Hirsjärvi 2004, 131.)

1800-luvun lopulla ilmestyivät niin Bram Stokerin vampyyrikirjallisuudelle alkusysäyksen antanut klassikkoteos *Dracula* (1897) kuin tieteiskirjallisuuden edelläkävijänä pidetyn Jules Vernen teokset (Matilainen 2014, 21). Samaan aikaan sai alkunsa myös tieteiskirjallisuuden historia Suomessa, sillä 1800-luvun lopulla ilmestyivät suomeksi käännettyinä Jules Vernen *Matkustus Maan keskipisteeseen* (suom. 1879) ja Ludwiikki Holbergin *Niilo Klimin maanalainen matka* (suom.

1884). Aiemmin tieteiskirjallisuutta oli voinut lukea ruotsin lisäksi ranskaksi, saksaksi, venäjäksi ja latinaksi. (Ijäs 1990, 12; Hirsjärvi 2004, 135.)

Kotimaisen tieteiskirjallisuuden alkusysäys voidaan tutkijasta riippuen sijoittaa eri kohtiin 1800-lukua (Hirsjärvi 2004, 138–140). Yksi ensimmäisistä kotimaisista, selvästi tieteiskirjallisuuden aineksia sisältäneistä kirjoituksista oli turkulaisessa Aura-lehdessä vuonna 1883 julkaistu Evald Ferdinand Jahnssonin jatkokertomus *Muistelmia matkaltani Ruskealan pappilaan uuden vuoden aikoina vuonna 1983*. Sadan vuoden päähän tulevaisuuteen sijoittuvassa kertomuksessa käsiteltiin pelkoa naisten lisääntyvistä oikeuksista; kertomuksessa miehet ovat alistetussa asemassa. Vuonna 1886 ilmestyi seuraava kotimainen tieteiskertomus, Viktor Pettersonin *Efter trettio år*. Petterson kuvaa kertomuksessaan Helsinkiä vuonna 1916 ja hahmottelee useita tulevaisuuden keksintöjä ja asioita. (Ijäs 1990, 12–13.)

Tieteiskirjallisuuteen on jo sen varhaisista vaiheista lähtien kuulunut yhteiskuntakritiikin aspekti. Ennen avaruusmatkailun mahdollisuutta tieteiskirjallisuuden maailmat sijoitettiin maailmankartan tuolloin vielä tyhjille kohdille, kuten yhteiskuntasatiirisissa Jonathan Swiftin *Gulliverin matkoissa* (1726) ja Samuel Butlerin *Erewhonissa* (1872). H.G. Wellsin *Aikakone* (1895) puolestaan edusti varhaista kriittistä tieteiskirjallisuutta. Vaikka siis päällisin puolin tarkasteltuna tieteiskirjallisuuden sisältö vaikuttaa rajoittuvan kertomuksiin aikakoneista tai lilliputeista, syvällisempi tarkastelu paljastaa genren peilaavan aina aikamme yhteiskuntaa. (Sinisalo 2004; 21–22, 24.)

Vaikka tieteiskirjallisuutta siis kirjoitettiin jo 1800-luvulla, varsinainen termi science fiction otettiin käyttöön vasta 1920-luvulla Yhdysvalloissa. Termi kääntyi suomen kielelle 1950-luvulla, jolloin alettiin puhua tieteiskirjallisuudesta (Hirsjärvi 2004; 131, 141). Käytän tässä tutkielmassa kirjallisuuden lajista suomenkielistä termiä tieteiskirjallisuus (englanninkielisen ja suomenkielisen termin vivahde erot, ks. luku 2.3).

1900-luvulla lajityypin saralla sattui ja tapahtui. Suomalainen tieteiskirjallisuus heräili vuosisadan alkupuolella, jolloin julkaistiin kotimaisen tieteiskirjallisuuden klassikkoteoksia. Käänteentekevä oli erityisesti Arvid Lydeckenin novelli *Tähtien tarhoissa* (1912), jossa kuvaillaan tulevaisuuden Helsinkiä vuonna 2140 ja matkataan Marsiin. Muita ilmestyneitä teoksia olivat H.R. Hallin *Viimeisellä hetkellä* (1922) ja Aarne Haapakosken, eli nimimerkki Outsiderin, Atorox-robotin seikkailut (1940-luku). (Ijäs 1990, 13–15; Matilainen 2014, 22.)

1940- ja 1950-luvuilla uusia kotimaisia tieteiskirjallisuuden nimekkeitä julkaistiin runsaasti, parikymmentä molemmilla vuosikymmenillä (Bengtsson 2003, 248). Tieteiskirjallisuus oli suosittua myös ulkomailla, ja 1900-luvun puoliväliä onkin kutsuttu scifin kulta-ajaksi. Tuolloin

ilmestyivät esimerkiksi sellaiset klassikkoteokset kuten Isaac Asimovin *Säätiö*-sarja ja Ray Bradburyn *Marsin aikakirjat*. Vuosisadan lopussa tieteiskirjallisuuden saralla elettiin hiljaiseloa, mutta 2000-luvulla genre on ottanut uudelleen tulta alleen. (Matilanen 2014, 22.) Kotimaassa tieteiskirjallisuuden uusia nimiä ovat esimerkiksi Emmi Itäranta (Ahola 2012) ja Hannu Rajamäki.

2.2. Aiempi tutkimus

Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta sekä lajien käsittelyä lehdistössä ei ole taustatutkimukseni perusteella tutkittu kattavasti journalistiikan kontekstissa sanomalehtitekstejä tarkastelemalla. Niklas Bengtsson (2009) on kuitenkin paneutunut tarkasti rajattuun fantasiakirjallisuuden ilmiöön, Harry Potter -uutisointiin esseistisessä tutkimuksessaan *Potter-hullutus, eli Helsingin Sanomien mediamyllyty*s. Tutkimus kartoittaa Helsingin Sanomien Potter-uutisointia vuosina 1998–2008 ja kommentoi samalla suomalaista mediailmastoa laajemmalla otteella. Bengtsson toteaa, että Harry Potter -ilmiö sai aikanaan käsittämättömän laajat mittasuhteet ja nosti paitsi kirjasarjan myös koko kirja-alan saamaa huomiota. Helsingin Sanomissa Potter-uutisointi läpäisi lähes koko lehden aina pääkirjoituksesta talousuutisiin ja ulkomaan uutisiin ja ilmiön varjolla on keskusteltu lehden palstoilla niin uskonnosta ja nuorten lukuharrastuksesta kuin elokuvien ikärajamerkinnöistä ja teosten suomentamisesta.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta on kuitenkin tehty paljon tutkimusta eri näkökulmista ja varsinkin kirjallisuustieteen alalla, jossa tutkimuksen aiheena ovat usein fantasia- ja tieteiskirjallisuuden luoma maailmankuva sekä alalajit. Alalajeista on tehnyt tutkimusta muun muassa Mari Jämsén (2010), joka tutkii Tampereen yliopistoon tekemässään pro gradu -työssä reaalfantasiaa otsikolla *Reaalfantasia fantastisen kirjallisuuden lajityyppinä*. Jämsén näkee lajityypin ennen muuta ajattelutapana, jonka avulla realistista kerrontaa ja fantastisia elementtejä yhdistelevät kertojat tuulettavat uriinsa jämähtänyttä kirjallisuuden kenttää.

Viime vuosina kiinnostuksen kohteeksi on noussut lukijan suhde fantastiseen kirjallisuuteen. Kuten olen jo aikaisemmin maininnut, nuortenkirjallisuudeksi leimattuun fantastiseen kirjallisuuteen tarttuvat nykypäivänä yhä enemmän myös aikuiset lukijat. Ulla Viertola (2009) tarkastelee sosiologian alalle tekemässään pro gradu -työssä *Lohikäärmeen siemenet: Fantasiakirjallisuus aikuisten lukijoiden arkitodellisuuden peilinä ja vastakohtana* sitä, millä tavalla aikuiset kokevat fantastisen kirjallisuuden merkitykselliseksi omassa elämässään. Tampereen yliopiston Porin yksikköön tehdyssä tutkimuksessa Viertola toteaa lukijoita kiehtovan yhtäältä mielikuvitukselliset maailmat, joiden avulla lukijat voivat käsitellä omia, esimerkiksi eettisiä, ongelmiaan. Toisaalta fantastisen kirjallisuuden lukeminen tuottaa mielihyvää, joskin tutkimukseen haastatellut lukijat

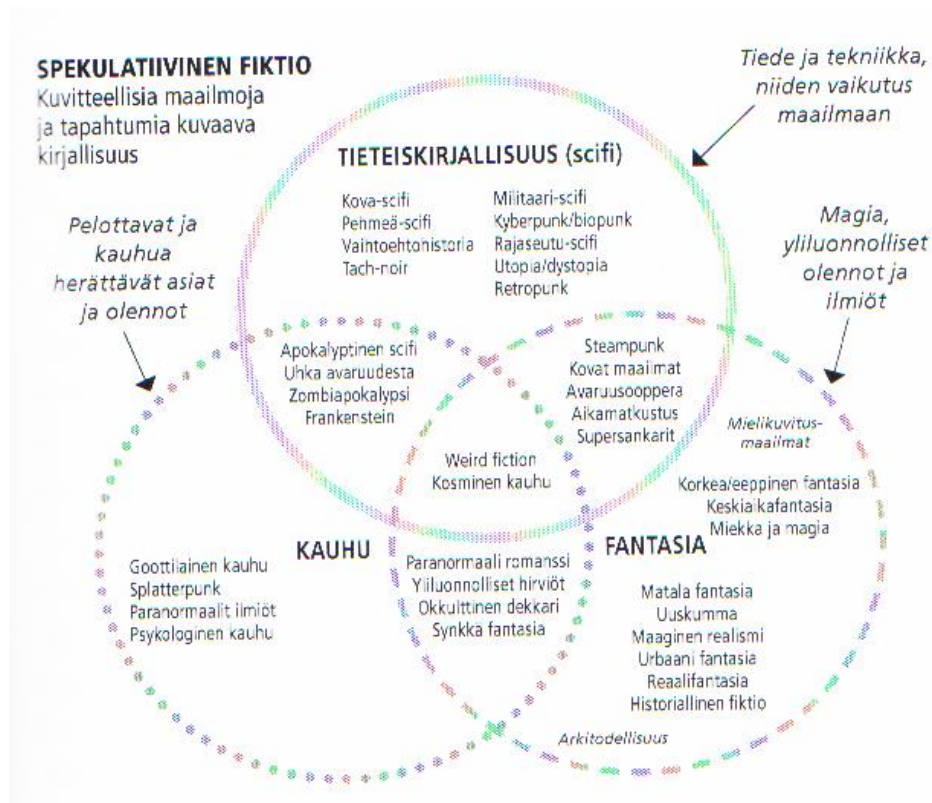
kokivat, että yhteiskunnassa vallitsevan asenteen mukaan fantasiakirjallisuuden harrastajien aikuisuus asetetaan epäilyksen alle.

Lukemisen lisäksi fantastista kirjallisuutta on tarkasteltu sen innoittaman fanitoiminnan näkökulmasta. Irma Hirsjärvi (2009) on selvittänyt tieteiskirjallisuuden harrastamiseen liittyviä verkostoja nykykulttuuria väitöskirjassaan *Faniuden siirtymiä: Suomalaisen science fiction -fandomin verkostot*. Väitöskirjan mukaan suomalaisilla tieteiskirjallisuuden harrastajilla on tiivis ja aktiivinen yhteisö. Faniuden parhaimmiksi puoliksi harrastajat kokevat sen tarjoaman sosiaalisuuden ja sen, miten tieteisfiktio avaa ja selittää maailmaa.

Kirjallisuuden lajeista tehdään jatkuvasti uutta tutkimusta. Tampereen yliopistossa käynnistyi keväällä 2015 tutkimusprojekti *Synkistyvät tulevaisuudenkuvat: dystooppinen fiktio nykykirjallisuudessa* (Synkistyvät tulevaisuudenkuvat). Koneen Säätiö rahoittaa projektia vuosina 2015–2019 ja tutkimusta johtaa Suomen kirjallisuuden yliopistonlehtori Saija Isomaa. Dystooppinen kirjallisuus (ks. luku 2.3) hahmottuu projektissa keskeiseksi nykykirjallisuuden lajiksi, joka on laajasti esillä nuorten ja aikuisten fiktiossa sekä toimii foorumina arvokeskustelulle ja tuottaa malleja todellisuuden hahmottamiseen. Projekti ”tekee näkyväksi kulttuurista mielikuvitusta ja printti- ja audiovisuaalista mediaa leimaavan synkistymisen, erittelee monimetodisesti kotimaista nykydystopiaa ja tarjoaa näkökulmia ja käsitteitä ilmiön hahmottamiseen ja ymmärtämiseen” (emt).

2.3. Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden pakenevat määritelmät

Fantasiakirjallisuuden ja tieteiskirjallisuuden väliset rajapyykit ovat hämärtyneissä ja käynnissä on jo joidenkin vuosien ajan ollut merkittävä murros, jonka myötä genrejen teemat kietoutuvat enenevästi yhteen. Lisäksi fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen liitetty kerrontakeinot ovat hiljalleen alkaneet levitä myös valtavirran kaunokirjallisuuteen, mikä hämärtää lajityyppien rajoja entisestään. (Hirsjärvi 2006, 106.) 2000-luvulla onkin yleistynyt termi spekulatiivinen fiktio, jolla viitataan teoksiin, jotka eivät asetu puhtaasti fantasia-, tieteis- tai kauhukirjallisuuden määritelmän alle. (Matilainen 2014, 22.)

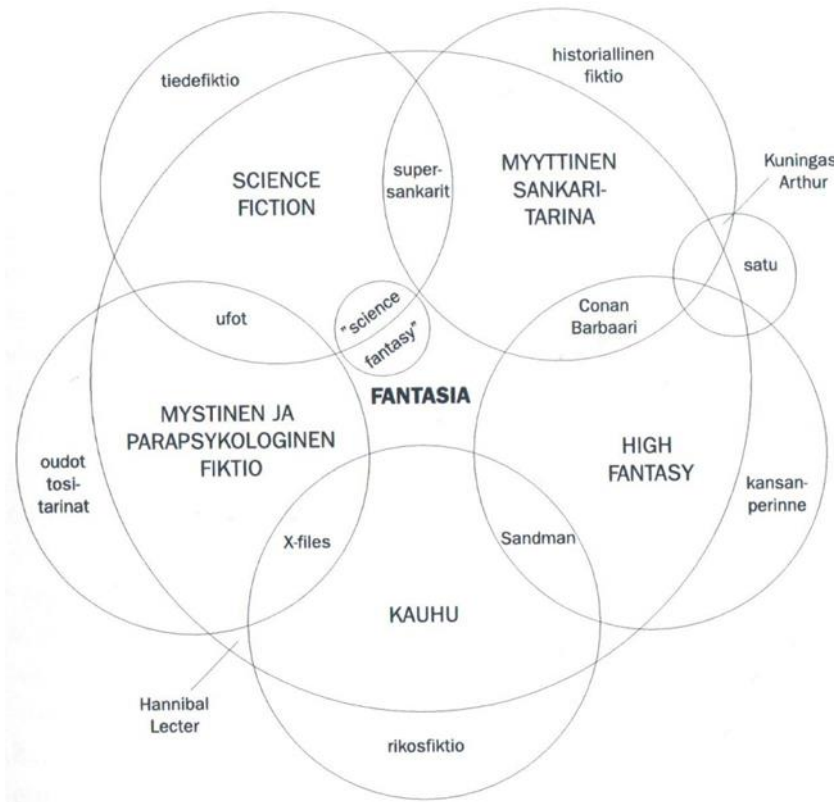
Kuvio 2.1. Kaavio havainnollistaa spekulatiivisen fiktion monimuotoisuutta ja lajityyppien sekoittumista (Matilainen 2014, 25).

Spekulatiivisesta fiktioista on puhuttu jo 1900-luvun puolella, mutta termi on yleistynyt laajempaan käyttöön vasta 2000-luvun alun aikana. Termi kattaa pääasiassa fantasia-, tieteis- ja kauhukirjallisuuden aineksia sisältävät teokset, jotka eivät sovi puhtaasti mihinkään kyseisistä kirjallisuuden lajeista. Aiemmin löyhässä merkityksessä käytetty termi on nykyisin vakiintunut tarkoittamaan sellaista kirjallisuutta, joka ”luo lukijalle arkitodellisuudesta poikkeavan maailman”. Lyhykäisyydessään spekulatiivinen fiktio, eli spefi, sisältää spekulatiivisen elementin, eli asian, ilmiön tai olennon, jonka esiintyminen arkitodellisuudessa on mahdotonta. (Matilainen 2014, 17–18.)

Murroksesta huolimatta fantasiakirjallisuudella ja tieteiskirjallisuudella on yhä olemassa omia erityispiirteitään, jotka määrittelevät genrejä. Näitä erityispiirteitä käyn läpi seuraavaksi pyrkien hahmottamaan sitä, mistä puhutaan, kun puhutaan fantasiakirjallisuudesta ja tieteiskirjallisuudesta. Tekstin pohjana ovat kandidaatin tutkielmassa esittämäni määritelmät kirjallisuuden lajeista (Harju 2013).

Fantasiakirjallisuus

Fantasiakirjallisuus on kirjallisuuden lajityyppi, jonka laaja ja jatkuvasti muokkautuva kenttä pakenee kaiken kattavaa määritelmää ja voidaankin kysyä, voiko fantasiaa ylipäänsä rajata (mm. Matilainen 2014, Sinisalo 2004).

Kuvio 2.2. Johanna Sinisalon mandala havainnollistaa, kuinka fantasiakirjallisuuden eri elementit limittyvät toisiinsa (Sinisalo 2004, 17).

Yhden näkökulman fantasiakirjallisuuteen tarjoaa kirjailija Johanna Sinisalo, jonka luoma mandala (kuvio 2.2.) havainnollistaa, kuinka fantasiakirjallisuuden erilaiset tyypit ja elementit limittyvät toisiinsa. Fantasiakirjallisuus yhdistää elementtejä niin kauhusta kuin saduistakin, mikä omalta osaltaan vaikeuttaa yksiselitteisen määritelmän luomista. Mandalan suurin ympyrä kuvaa koko fantasiakirjallisuuden kenttää ja pienemmät ympyrät genren eri kertomustyyppejä. (Sinisalo 2004, 17–19.)

Fantasiakirjallisuuden mainitseminen herättää usein mielikuvia keskiaikaisista maista, lohikäärmeistä, velhoista ja taikuudesta, mutta kyseiset elementit eivät ole fantasiakirjallisuuden koko sisältö. Jotta teos voidaan katsoa fantasiaksi riittää, että sen maailmassa on jokin oman arkikokemuksemme ulkopuolelle kuuluva fantastinen elementti. Määritelmät kuitenkin vaihtelevat kulttuurialueittain. Suomessa fantasiakirjallisuudeksi mielletään yleensä teokset, jotka sisältävät

jonkin selvästi fantastisen elementin. Lajityypin ulkopuolelle saattavat jäädä esimerkiksi teokset, joissa päähenkilö kokee subjektiivisesti jotakin selittämätöntä. (Sinisalo 2004, 11–12.)

Fantasiakirjallisuus on fiktiokirjallisuuden sisältä löytyvä alalaji. Kaikkia fantasiaa on siis fiktiota, mutta kaikki fiktio ei suinkaan ole fantasiaa. (Sinisalo 2004, 11–12.)

Kuvio 2.3. Fantasiakirjallisuuden suhde fiktiokirjallisuuteen (Sinisalo 2004, 12).

Karkeimmillaan fantasiakirjallisuutta hahmotetaan erottamalla toisistaan korkea ja matala fantasia (esim. Bengtsson 2001, 333; Ihonen 2004, 81; Leinonen 2006b, 29; Sisättö 2006, 16). Korkea fantasia sijoittuu täysin omaan maailmaansa, jossa omaa arkimaailmaamme ei ole lainkaan olemassa. Esimerkiksi J. R. R. Tolkienin luoma Keski-Maa edustaa korkeaa fantasiaa. Matala fantasia puolestaan tarkoittaa kerrontaa, jossa arkiseen todellisuuteemme hiipii jokin fantastinen, yliluonnollinen elementti. Esimerkkinä matalasta fantasiasta toimivat erilaiset kummitustarinat. Määritelmää voidaan edelleen laajentaa kahden maan fantasialla, jossa olemassa on nimen mukaisesti kaksi maailmaa: tuntemamme arkitodellisuus ja fantasiatodellisuus, johon kirjan päähenkilö tempautuu. Esimerkiksi Mary Hoffmannin *Stravaganza*-sarjassa päähenkilö liikkuu oman maailmansa ja rinnakkaisen Talia-maailman välillä nukahtamalla jokin erityinen esine kädessään. (Esim. Ihonen 2004, 81–86; Leinonen 2006b, 21–36; Sisättö 2003, 12.)

Toinen yleinen tapa pyrkiä hahmottamaan fantasiakirjallisuutta on jako historialliseen ja teoreettiseen määrittelyyn (esim. Matilainen 2014, 25–26, Sisättö 2006, 10–13). Historiallinen määrittely katsoo fantasiakirjallisuutta sosiaalisena ilmiönä, joka on syntynyt tiettyyn aikaan tiettyjen kirjailijoiden toimesta ja muuttunut vuosien ja vuosisatojen saatossa. Historiallisesta näkökulmasta katsoen fantasian määritelmä on erilainen kuin nykynäkökulmasta. Me pidämme nykyään antiikin tarustoja fantasiana, mutta aikalaisille ne eivät sitä olleet. Teoreettinen määrittely puolestaan pyrkii löytämään lajityypin määrittelevät ominaisuudet. Kirjallisuutta katsotaan

nykynäkökulmasta käsin: fantasiakirjallisuudeksi ymmärretystä kirjallisuuden lajista pyritään muodostamaan teoreettinen kuva jonka avulla tutkitaan, onko vastaavaa kirjallisuutta kirjoitettu aiemmin. Ongelmaksi voi muodostua näkökulma, sillä aikalaiset eivät välttämättä nähneet fantasiana sellaisia teoksia, joiden nykyään katsomme kuuluvan fantasiakirjallisuuden piiriin.

Teoreettisen määrittelyn piirissä on olemassa kaksi akateemista koulukuntaa, anglosaksinen ja romaaninen. Anglosaksisen koulukunnan edustajat painottavat tutkimuksessaan englanninkielistä populaaria fantasiaa. Esimerkiksi amerikkalaisen tutkijan C.N. Manloven määritelmää fantasiakirjallisuudesta on siteerattu paljon. (Sisätkö 2006, 12.)

Fantasia on fiktio, joka herättää ihmeen tunteen ja sisältää olennaisena ja palauttamana elementtinä yliluonnollisia tai mahdottomia maailmoja, olentoja tai objekteja, joiden kanssa tarinan kuolevaiset henkilöahmot tai lukija ovat ainakin osin ystävällisissä suhteissa.

Määritelmä pyrkii erottamaan fantasiakirjallisuuden sille läheisistä kirjallisuuden lajeista, kuten kauhukirjallisuudesta (emt. 12).

Romaanisen koulukunnan edustajat keskittyvät tutkimaan pääasiassa maagista realismia ja romaanisella kielialueella kirjoitettua fantasiakirjallisuutta. Yksi koulukunnan tunnetuimmista edustajista on bulgarialaissyntyinen Tzvetan Todorov, joka on jakanut fantasian kentän outoon, fantastiseen ja ihmeelliseen kirjallisuuteen. Todorov pitää outona kirjallisuutena teosta, jossa fantastiset tapahtumat saavat luonnollisen selityksen ja päähenkilöä on esimerkiksi huijattu tai hän herää unesta. Fantastisessa kirjallisuudessa lukija, ja yleensä myös päähenkilö, asettaa epäilyksen alaiseksi sen, ovatko yliluonnolliset tapahtumat todellisia. Fantastisilla teoksilla ei saa Todorovin mukaan olla vertauskuvallista tulkintaa. Ihmeellisessä kirjallisuudessa fantastiset tapahtumat ovat alusta saakka todellisia tai varmistuvat todellisiksi juonen edetessä (emt. 12–13).

Fantasiakirjallisuutta pidetään usein eskapismina, pakona arkitodellisuudesta (Wienker-Piepho 2004, 40). Koska fantasian keinoin voidaan käsitellä monia arkitodellisuudessamme esiintyviä vaikeita asioita, kuten rasismia ja sukupuolirooleja, ei kyseessä aina ole vain viihteellinen pako arjesta (Sinisalo 2004, 23–24). Vaikka fantasian keinoin voidaan käsitellä lähes mitä tahansa aihetta, on kuitenkin teemoja, jotka ovat kirjallisuuden lajille läheisempiä kuin toiset. Perinteisin fantasiakirjallisuuden teema on hyvän ja pahan taistelu. Lapsille ja nuorille suunnatussa fantasiakirjallisuudessa keskeisessä asemassa on kasvaminen. (Sisätkö 2003, 12–13.)

Kotimaisessa fantasiassa esimerkiksi Anu Holopaisen Syysmaa-sarja on merkittävä juuri kanta-aottavuutensa ja vaikeiden asioiden käsittelynsä vuoksi. Sarjan keskeisiä teemoja ovat syrjäntä,

suvaitsevaisuus ja naisten asema, joka on Syysmaa-fantasiamaailmassa heikko. (Leinonen 2006a, 48–49.)

Fantasiakirjallisuus tarjoaa kirjailijalle lukuisia mahdollisuuksia erilaisten teemojen käsittelyyn, sillä laajan määritelmän mukaan kyseessä on kirjallisuuden laji, joka sisältää jonkin yliluonnollisen, arkitodellisuuden kannalta mahdottoman elementin (Ihonen 2004, 78; Sinisalo 2004, 11).

Ongelmallista on kuitenkin se, että laaja määritelmä kattaa myös teoksia, joita emme perinteisesti pidä fantasiakirjallisuutena. Esimerkiksi William Shakespearea (1564–1616) ei yleisesti pidetä fantasiakirjallisuuden edustajana vaikka hänen teoksissaan esiintyy fantastisia teemoja ja motiiveja (Hirsjärvi 2004, 133).

Fantasiakirjallisuudella on määrittelytavasta riippuen enemmän tai vähemmän alalajeja. Yksittäinen teos voi kuulua samaan aikaan useamman alalajin piiriin, eivätkä määreet näin ollen ole toisiaan poissulkevia. Seuraavaksi esittelen fantasiakirjallisuuden tunnetuimpia alalajeja. (Esim. Matilainen 2014, Bengtsson 2003, Pringle 1998, Wienker-Piepho 2004, Tigges 1988, Halme 2006, Tyylilajit: Risingshadow.fi)

Miekka ja magia -fantasia (sword and sorcery) sijoittuu yleensä keskiaikaa muistuttavaan fantasiamaailmaan, jossa taikuus on osa arkipäivää. Päähenkilö on voimakas sankari, joka taistelee erilaisia hirviöitä ja muita pahan voimia vastaan. Tunnetuin alalajin edustaja on Robert E. Howard, joka tunnetaan Conan Barbaari -hahmostaan. Alalaji oli suosionsa huipulla 1970-luvulla, jonka jälkeen se suurimmaksi osaksi sulautui tolkienilaiseen eeppiseen fantasiaan.

Eeppinen fantasia (epic fantasy, heroic fantasy) on terminä laajempi kuin miekka ja magia -fantasia. Myös eeppinen fantasia sijoittuu fantasiamaailmaan, usein keskiaikaa muistuttavaan, jossa esiintyy taikuutta ja yliluonnollisia ilmiöitä. Miekasta ja magiasta poiketen päähenkilönä voi kuitenkin olla useita eri henkilöitä, ja itse fantasiamaailma keksittyine kielineen ja karttoineen saattaa olla henkilögalleriaa tärkeämpi. Eeppiset fantasiat ovat tyypillisesti trilogioita tai vieläkin useampia teoksia sisältäviä fantasiasarjoja. Alalajin edustajista tunnetuin on *Taru Sormusten Herrasta* -trilogian kirjoittanut J.R.R. Tolkien, jonka mukaan anglosaksiseen populaariin fantasiaan viitataan myös termillä tolkienilainen fantasia.

Etsintäretki- tai tehtäväfantasia (quest) on kertomus, jonka aikana päähenkilö ponnistelee saavuttaakseen määränpään, joka voi olla esineen tai henkilön löytäminen tai fantasiamaailman pelastaminen. Etsintäretkelle lähtenyt tai tempautunut päähenkilö tyypillisesti matkustaa paikasta toiseen ja saa seikkailun aikana uusia ystäviä, jotka auttavat häntä tavoitteen saavuttamisessa.

Matkan aikana päähenkilö tovereineen suorittaa usein useampia pienempiä tehtäviä. Etsintäretkeä edustaa esimerkiksi C.S. Lewisin Narnia-sarjan ensimmäinen osa *Velho ja leijona*.

Eläinfantasia (animal fantasy) on fantasian alalaji, jossa keskeiset henkilöhahmot ovat eläimiä. Eläimet osaavat puhua ja käyttäytyvät usein muutenkin ihmismäisesti, joskin ihmismäisyyden aste vaihtelee eläinten lajityypillisestä ympäristöstä ihmismäiseen maailmaan, johon kuuluvat kahdella jalalla kävely sekä vaatteiden ja muiden esineiden käyttäminen. Eläinfantasiaa edustaa esimerkiksi Brian Jacquesin hiirten maailmasta kertova *Redwallin taru* -sarja.

Reaalifantasia ja maaginen realismi (magical realism) ovat lähellä toisiaan olevia käsitteitä. Reaalifantasiassa yhdistyvät nimen mukaisesti realismi ja fantasia. Kertomukset sijoittuvat omaan maailmaamme, jossa kuitenkin tapahtuu jotakin fantastista. Kertomuksissa fantasian rooli on painottunut. Reaalifantasiaa kirjoittaa esimerkiksi Johanna Sinisalo, jonka romaani *Ennen päivänlaskua ei voi voitti* Finlandia-palkinnon vuonna 2000. Myös maaginen realismi sijoittuu omaan maailmaamme, mutta erotuksena reaalifantasiasta painotetaan fantastisen sijaan realistista. Kirjallisuuden laji syntyi Latinalaisessa Amerikassa ja sitä edustaa esimerkiksi Gabriel García Márquezin teos *Sadan vuoden yksinäisyys*.

Nonsense viittaa absurdiin kirjallisuuteen, jossa esiintyy järjetöntä kirjallista ilmaisua, eli arkikielessä hölynäköä. Alalaji tasapainoilee tekstin tarjoaman monimerkityksellisuuden ja samaan aikaan merkityksen puuttumisen välillä. Onnistunut nonsense-kirjallisuus tarjoaa mahdollisuuksia monipuolisten tulkintojen tekemiseen, joskin samaan aikaan välttää antamasta viitteitä syvempiin merkityksiin, sillä sellaisia ei tekstistä löydy. Alalajin kuuluisin edustaja on Lewis Carroll teoksillaan *Liisan seikkailut Ihmemaassa* ja *Liisan seikkailut Peilimaassa*.

Uuskumma (new weird) on alalajien uusimpia tulokkaita. Uuskumma on kokeellista spekulatiivista fiktiota, joka pyrkii korkeampaan kaunokirjalliseen ilmaisuun ja hämähäyttämään eri lajityyppien välisiä rajoja entisestään. Uuskummaa edustaa kotimaisessa kirjallisuudessa esimerkiksi Janos Honkosen teos *Kaiken yllä etana* ja ulkomaisessa kirjallisuudessa China Miévilin teos *Toiset*.

Tieteiskirjallisuus

Arkipuheessa fantasia- ja tieteiskirjallisuus sekoittuvat usein toisiinsa. Tästä huolimatta on muistettava, että kyseessä on kaksi eri tavalla määriteltävää tarinan kertomisen muotoa. (Sisättö 1996, 187.) Kuten fantasiakirjallisuus, myös tieteiskirjallisuus pakenee yksiselitteisiä määritelmiä (mm. Csicsery-Ronay jr 2008, 3; Savolainen 1987, 7; Roberts 2006, 1; Matilainen 2014, 36).

Ensimmäisen haasteen asettavat itse termit tieteiskirjallisuus, science fiction ja scifi, joita käytetään Suomessa usein synonyymeinä toisilleen. Termeillä on kuitenkin vivahde-eronsa, jotka korostuvat riippuen siitä, millä kielialueilla niitä käytetään. Englanninkielisissä maissa sana *science* viittaa yksinomaan luonnontieteisiin, joten science fiction -kirjallisuudeksi saatetaan katsoa vain sellainen kaunokirjallisuus, joka perustuu luonnontieteisiin. Yleisemmin science fictionin, eli scifin, piiriin luetaan kuitenkin teokset, jotka sisältävät selkeästi tieteellisiä elementtejä. Science fictionin suomenkielinen vastine tieteiskirjallisuus käsitetään sen sijaan merkitykseltään laajempaan, ja termin alle istuvat lisäksi humanistisia ja yhteiskuntatieteitä hyödyntävät teokset. (Bengtsson 2006, 7–8.) Itse ymmärrän tieteiskirjallisuuden suomalaisen termin mukaisesti laajemmassa merkityksessä, joskin tekstin sujuvuuden kannalta käytän tässä tutkielmassa suomalaista ja englanninkielistä termiä synonyymeina toisilleen.

Toinen yksiselitteisen määritelmän haaste on se, että jokaisen tutkijan luomalle määritelmälle on aina löydettävissä teos, joka rikkoo määritelmän. Adam Roberts (2000, 2–7) huomauttaa, että tämän takia osa tutkijoista vetoaa kehäpäättelmään ja pitää tieteiskirjallisuutena sellaista kirjallisuutta, joka julkaistaan tieteiskirjallisuutena. Kehäpäättelmää pidetään kuitenkin vain alkusysäyksenä täsmällisemmille määritelmille. Yhdeksi tieteiskirjallisuuden erityispiirteeksi Roberts nimeää kriitikko Darko Suvinin luoman termin *novum*. Latinankielinen sana tarkoittaa *uutta* tai *uutta asiaa* ja viittaa tieteiskirjallisuudessa siihen piirteeseen, joka erottaa kirjallisuuden lajin muusta fantastisia elementtejä käyttävästä kirjallisuudesta. Tieteiskirjallisuuden teos voi perustua yhteen asiaan, yksikössä *novum*, kuten esimerkiksi koneeseen, jolla päähenkilö matkustaa tulevaisuuteen H.G. Wellsin teoksessa *Aikakone*. Yleisemmin teokset kuitenkin perustuvat sarjaan uusia asioita, monikossa *nova*, kuten edistynyt teknologia tieteissarjassa *Star Trek*. *Novum* ei aina viittaa kehittyneeseen teknologiaan vaan voi olla myös uudenlainen piirre, kuten erään planeetan asukkaiden sukupuolettomuus Ursula K. LeGuinin teoksessa *Pimeyden vasen käsi*.

Tieteiskirjallisuuden vähimmäismääritelmänä voidaan pitää tarinaa, joka sisältää jotakin uutta ja yllättävää, mutta jossa yllättävälle tapahtumalle on tarjolla tieteellinen selitys (Soikkeli 2015, 9–10). Kattavamman määritelmän luomisessa on Robertsin (2000, 7–19; 2006, 1–2) mukaan ollut iso rooli kolmella kriitikolla. Edellä mainittu Darko Suvin näki tieteiskirjallisuuden kirjallisuuden lajina, jonka päävälineenä ovat mielikuviukselliset puitteet, jotka luovat vaihtoehdon kirjailijan empiiriselle ympäristölle. Tärkein välineistä on *novum*, joka erottaa tieteiskirjallisuuden muusta kirjallisuudesta. Kuitenkin teoksissa on aina oltava mukana uuden lisäksi myös tuttuja elementtejä, muuten teksti muuttuu lukijalle käsittämättömäksi.

Kriitikko Robert Scholesin määritelmä keskittyy tieteen sijaan tieteiskirjallisuuden kirjallisiin ominaisuuksiin ja painottaa kirjallisuuden lajin metaforista puolta. Scholesille tieteiskirjallisuuden keskeinen piirre on *fabulaatio* (*fabulation*), jolla hän viittaa mihin tahansa fiktiiviseen elementtiin, joka on radikaalisti erilainen kuin mikään omassa todellisuudessamme. Uuden elementin tulisi kuitenkin kohdata oma maailmamme jollakin kognitiivisella tasolla. Fabulaatio on siis fiktion keinoin tapahtuvaa inhimillisten tilanteiden tutkimista, joiden havaitsemisen mahdollistavat viimeaikaisen tieteen kehityksen antamat viitteet. (emt.)

Kolmannen määritelmän luoja, kriitikko ja tieteiskirjailija Damien Broderick näkee tieteiskirjallisuuden kulttuurisena ilmiönä, joka heijastaa erityisen hyvin kulttuurista ja teknologista muutosta. Hänelle tieteiskirjallisuus on myös selkeästi populaari genre, joka jakaa paljon piirteitä muiden populaarien tyylien, kuten niin sanotun *pulp fictionin*², kanssa. Näin katsoen tieteiskirjallisuus sisältää paljon hyväksyttyjä ja jopa loppuunkäytettyjä kliseitä, joita ovat esimerkiksi hullu tiedemies tai robotti, joka etsii inhimillisyyttä. Käsityksen taustalla on ajatus siitä, että populaarina ja siksi populistisena genrenä tieteiskirjallisuus ei ole vakavasti otettavaa korkeakulttuuria. Yhteistä kolmelle määritelmälle on se, että ne näkevät tieteiskirjallisuuden ennen muuta symbolisena genrenä, jossa *novum* edustaa jotakin sellaista, jolla on yhteys omaan todellisuuteemme. (emt.)

Tutkija Istvan Csicsery-Ronay (2008, 1–10) huomauttaa, että länsimainen populaarikulttuuri sisältää tällä hetkellä paljon puhdasta tieteismateriaalia tai hyödyntää osittain sen eri elementtejä. Science fictionin normalisoituminen on saanut Csicsery-Ronayn katsomaan genreä geneeristen tuotosten sijaan eräänlaisena monta mediaa läpäisevänä tietoisuutena, jota hän kutsuu termillä *science-fictionality*. Termi viittaa mielialaan tai asenteeseen, jolla otamme vastaan johonkin tiettyyn tilanteeseen sopimattomat kokemukset ilman tuomitsevaa asennetta ja ikään kuin havaitsemme muutokset, jotka tapahtuvat meille ja meissä. Science-fictionality sisältää Csicsery-Ronayn mukaan kaksi epäilyn muotoa, niin sanotun aukkoparin. Ensimmäinen aukko on historis-looginen: kuinka uskottava on tieteismaailman esittelemä uusi asia, jo aiemmin mainittu *novum*? Toinen aukko on eettinen: kuinka hyviä, huonoja tai kaiken kaikkiaan vieraita ovat *novumin* aiheuttamat muodonmuutokset? Csicsery-Ronaylle tieteiskirjallisuus ei ole ainoastaan esteettistä viihdettä vaan monimutkaista epäröintiä kuvitteellisten konseptien ja historisen totuuden välillä, jotka avautuvat tulevaisuuteen.

² Pulp fiction: kioskikirjallisuus, halvat viihdelukemistot (Urbaani sanakirja)

Csicsery-Ronay (emt.) hahmottaa tieteiskirjallisuutta myös ”seitsemän kaunottaren” kautta, jotka edustavat asioita, joita lukija kirjallisuuden lajilta odottaa. Csicsery-Ronayn mukaan lukija odottaa tieteiskirjallisuuden teoksilta uutta, vieraisiin maailmoihin viittaavaa sanastoa (*fictive neology*), uusien keksintöjen aiheuttamia radikaaleja muutoksia ihmisrodun historiaan (*fictive novums*), kuvia tulevaisuuksista, jotka ovat relevantteja nyky-yhteiskunnan kannalta (*future history*), nykytieteeseen perustuvia kuvitteellisia keksintöjä (*imaginary science*), ylevyyden tai ihmetyksen kokemuksen herättämistä (*science-fictional sublime*), mahdottomia fuusioita, jotka yleensä ilmenevät hirviömäisinä muukalaisina tai poikkeuksina fyysisiin ilmiöihin (*science-fictional grotesque*) sekä tarinoita, jotka selventävät kokemuksia teknomodernisaatiosta ja moralisoivat niitä palauttamalla kokemukset tuttuihin kulttuureihin ja alakulttuureihin (*the technologiade*).

Tieteiskirjallisuudelle on tyypillistä juuri eriasteinen yhteiskuntakriittisyyden aspekti (Hirsjärvi 2004, 133). Genre voikin olla sekä väline, jonka avulla tarkastellaan yhteiskunnassamme vallitsevia arvoja ja asenteita, että keino tutkia erilaisia tulevaisuuden vaihtoehtoja (Savolainen 1987, 8). Teemoiltaan tieteiskirjallisuus ei pohjaa fantasiakirjallisuuden tapaan niinkään hyvän ja pahan taisteluun, vaan spekuloi vieraiden maailmojen olemassaololla (Savolainen 1987, 10) ja pohtii ihmisen suhdetta teknologiaan (Lehtonen 2006, 9). Genren ytimen muodostavat tarinat planeettojenvälisestä matkustamisesta tai matkustamisesta maan sisään, joista haarautuvat tieteiskirjallisuuden kaksi suurinta tarinatyyppiä, aikamatkat (*travels through time*) ja teknologiatarinat (*tales of technology*). (Roberts 2006, vii.) Kirjallisuuden lajille onkin tyypillistä tieteellisyyden aspekti. Siinä missä fantasiatarinoissa taikuus otetaan annettuna elementtinä, tieteiskirjallisuuden maailmassa kaikki elementit ovat tieteellisesti perusteltavissa (Sinisalo 2004, 15).

Karkeimmillaan tieteiskirjallisuus voidaan jakaa fantasiakirjallisuuden tapaan kahteen kategoriaan, kovaan ja pehmeään tieteiskirjallisuuteen. Kategoriat erottaa toisistaan teosten pohjana oleva tieteenkuva. Kova tieteiskirjallisuus perustuu luonnontieteille, pehmeä taas humanistisille tieteille. (Matilainen 2014, 37.) Jako ei aina ole selkeä, ja tieteiskirjallisuudella on useita alalajeja. Seuraavassa esittelen tieteiskirjallisuuden yleisimpiä alalajeja (Esim. Matilainen 2014, 36–40; Lehtonen 2006, 9–13; Sinisalo 2004, 1–5; Soikkeli 2015, 149–150; Robb 2012, 8–9; Tyyllilajit: www.risingshadow.fi).

Utopia ja **dystopia** lukeutuvat tieteiskirjallisuuden vanhimpiin alalajeihin ja kuvaavat yleensä tulevaisuuteen sijoittuvaa yhteiskuntaa. Utopia kuvaa ihanneyhteiskuntaa, joskin utopiakirjallisuutta kirjoitetaan nykyään vain vähän. Yhtenä alalajin ensimmäisistä edustajista voidaan pitää antiikin filosofi Platonin teosta *Valtio* (noin 400 eaa., suom. 1933). Utopian vastakohta dystopia kuvaa

epätoivottua yhteiskuntaa. Dystopiakirjallisuus käsittelee yleensä nyky-yhteiskunnan ilmiöitä, jotka kärjistyessään johtavat epätoivottuun tulevaisuuteen, kuten kansalaisia alistavaan yhteiskuntaan. Dystopiakirjallisuutta edustaa esimerkiksi Suzanne Collinsin *Nälkäpeli*-trilogia.

Ekotopia on ekologisia teemoja käsittelevää tieteiskirjallisuutta, jossa tulevaisuuden yhteiskuntaa kuvataan ekologisen utopian tai dystopian keinoin. Ekotopiakirjallisuutta edustaa esimerkiksi Risto Isomäen teos *Sarasvatin hiekkaa*.

Avaruusooppera (space opera) keskittyy kosmisiin tarinoihin ja edustaa tieteiskirjallisuuden viihteellisempää ja vähemmän arvostettua laitaa. Lajityyppi lainaa nimensä saippuaopperalta, ja alalajin teokset keskittyvätkin usein dramaattisiin juonenkäänteisiin realistisen teknologiakuvausten sijaan. Avaruusoopperaa edustaa esimerkiksi Tuomas Salorannan parodinen pienoisromaani *Diplomaattinen selkkaus* (2013).

Aikamatkat (travels through time) on yksi tieteiskirjallisuuden suurimmista tarinatyypeistä. Teoksissa päähenkilö matkustaa alalajin nimen mukaisesti menneisyyteen tai tulevaisuuteen. Lajityypin klassikkoteos on H.G. Wellsin yhteiskuntakriittinen *Aikakone* (1895), jossa päähenkilö matkustaa katsomaan tulevaisuuden kahtiajakautunutta yhteiskuntaa.

Vaihtoehtohistoria (alternative history) käsittää tarinat, joissa ei matkusteta ajassa vaan kuvitellaan todellisuus, jossa jokin tuntemamme historiallinen tapahtuma on tapahtunut toisin tai jäänyt kokonaan tapahtumatta. Alalaji on lähellä realismia, sillä teoksiin ei välttämättä kuulu fantastisia elementtejä. Vaihtoehtohistoriaa edustaa Susanna Clarken teos *Jonathan Strange ja herra Norrell* (2004).

Kyberpunk (cyberpunk) yhdistelee huipputeknologiaa (high tech) ja alamaailman elämää (low life). Alalajin keskeinen teema on ihmisen ja teknologian traumaattinen suhde, ja teokset käsittelevät usein esimerkiksi tekoälyä, hakkereita ja suuryhtiöitä. Kyberpunk-tarinatyypin klassikkoteos on William Gibsonin *Neurovelho* (1984).

Höyrypunk (steampunk) sijoittuu 1800-luvun viktoriaanista Englantia muistuttavaan todellisuuteen ja ammentaa höyrykoneiden ja nykyajan teknologian yhdistelystä. Yleensä nykyteknologian keksinnöt toimivat teoksissa höyryvoimalla tai kellokoneistojen avulla riippumatta siitä, olisiko kyseinen tekniikka todellisuudessa toimivaa. Höyrypunkia edustaa esimerkiksi kotimainen Steampunk! -novelliantologia *Koneita ja korsetteja* (2011). Alalajille on muodostunut myös omia johdannaisiaan, kuten 1600–1700-luvulle sijoittuva ja kellokoneistoihin erikoistuva **Clockpunk**,

1800–1900-luvulle sijoittuva ja sähkövoimaa käsittelevä **Teslapunk** sekä toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan sijoittuva ja sotilaallisuudesta ammentava **Dieselpunk**.

3. KATSAUS KULTTUURIJOURNALISMIIN

3.1. Käsityksiä kulttuurijournalismista ja kulttuurijournalisteista

Tämän tutkimuksen ytimessä ovat kulttuuriosastolla ilmestyneet sanomalehtitekstit, joten luon tässä ja seuraavissa alaluvuissa katsauksen kulttuurijournalismin kenttään.

Laajan katsantokannan mukaan kulttuurijournalismin piiriin voidaan katsoa kuuluvaksi kaikki ne journalistiset jutut, jotka käsittelevät aikamme kulttuuria sen antropologisen määritelmän mukaan. Tällaisia sisältöjä ovat esimerkiksi elämäntapaa, hyvinvointia, tyyliä ja matkailua käsittelevät jutut, joita voidaan tarpeen ja näkökulman mukaan julkaista lähes missä tahansa sanomalehden osastossa. Pohjoismaissa kulttuurijournalismiksi kuitenkin kutsutaan vakiintuneen käytännön mukaan niitä juttuja, jotka ilmestyvät sanomalehdessä omana kokonaisuutenaan. Kulttuuriosaston jutut liittyvät taiteen maailmaan ja kirjoittajina toimivat yleensä toimituksen jäsenet, jotka ovat erikoistuneet kirjoittamaan aihepiiristä. (Jaakkola 2012, 139.) Tässä tutkimuksessa ymmärrän kulttuurijournalismin sen suppeamman määritelmän mukaan oman vinjettinsä alla ilmestyvien juttujen kokonaisuudeksi.

Kulttuurijournalismi tavataan usein määritellä negaation kautta. Maarit Jaakkolan (2005, 34) sanoin ”kulttuurijournalismi on jotain sellaista, mitä niin sanottu normaalijournalismi ei ole”. Journalismi on ala, jonka ydintehtäviä ovat niin ajankohtaisen ja kiinnostavan kuin faktapohjaisen ja puolueettoman tiedon välittäminen (mm. Väliaverron 2009, 17; Kunelius 2004, 21–23). Vaikka kulttuurijournalismi pyrkii osittain saman ydintehtävän toteuttamiseen, on sillä kuitenkin oma ammatillinen ja kulttuurinen roolinsa. Kulttuurijournalismin projektiksi voidaan katsoa yleisön arvostuksen lisääminen kulttuuria kohtaan. (Harries & Wahl-Jorgensen 2007, 619–620.) Kulttuurijournalismia leimaa myös ennen kaikkea sen luonne, jossa korostuu selittävän tiedonvälityksen sijaan ymmärtävä tulkinta. Kovan uutisjournalismin asemesta kulttuurijournalismi painottaa asioiden taustoittamista ja niiden katsomista uutiseen nähden toisesta näkökulmasta, minkä katsotaan tuovan lehdelle lisäarvoa. (Jaakkola 2005, 35.)

En paneudu tässä tutkimuksessa siihen, keiden kirjoittamia keräämäni aineiston jutut ovat. Luon kuitenkin lyhyen katsauksen myös kulttuurijournalisteihin, jotka ovat tutkimusaineistoni tuottamisen keskiössä. Gemma Harriesin ja Karin Wahl-Jorgensenin (2007, 624) mukaan kulttuurijournalismin tekijät on jaettavissa kolmeen alaryhmään (*sub-professions*), jotka ovat a) kulttuuritoimittajat (*the arts journalists*), b) kulttuurisivujen esimiehet (*the arts editors*) ja c) freelance-kriitikot (*the freelance critics*). Omaa tutkimusaineistoani sivuten mainittakoon, että jako

näkyä aineistossani erityisesti yhden alaryhmän osalta: fantasia- ja tieteiskirjallisuuden kirja-arviot ovat pääasiassa kirjallisuuden lajeihin perehtyneiden freelance-kriitikoiden kirjoittamia.

Aineistostani on lisäksi tunnistettavissa Helsingin Sanomissa työskentelevät kulttuuritoimittajat, joskaan en tämän tutkimuksen puitteissa lähde selvittämään, kuinka monen, jos yhdenkään, aineiston jutun takana on esimiesasemassa oleva toimittaja.

Vaikka kulttuuritoimittajat katsovat kuuluvansa toimittajien ammattikategoriaan, he näkevät itsensä kuitenkin poikkeuksellisina kategorian edustajina. Harriesin ja Wahl-Jorgensenin (2007, 620) mukaan kulttuurijournalistit kokevat eroavansa muista journalisteista kolmella tavalla (suom. Hellman & Jaakkola 2009, 27):

1. Kulttuuritoimittaja kokee olevansa parempi ja pätevämpi kuin perinteinen reportteri.
2. Kulttuuritoimittaja katsoo kulttuurijournalismin poikkeavan laadullisesti tavallisesta uutisjournalismista.
3. Kulttuuritoimittaja pitää itseään taiteen ”välittäjänä”, jonka tehtävä on kertoa lukijoille taiteen muuttuvasta luonteesta.

Kulttuuritoimittajat voidaankin nähdä Katri Halosen (2011, 14) termin mukaisesti kulttuurituottajina, jotka rakentavat siltaa taiteilijaa ja sanomalehteä lukevaa kuluttajaa erottavan kuilun yli. Osana taiteesta kirjoittamista kulttuuritoimittaja tulee jättäneeksi jälkensä taiteilijan hengentuotteeseen.

Objektiivisuus sen sijaan on kulttuurijournalismin ideologiassa ongelmallinen ihanne, sillä siihen kuuluu olennaisena osana kritiikki, joka on subjektiivista. Ongelmalliseksi muodostuu myös riippumattomuus, sillä kulttuuritoimittajilla on usein moninaisia kytkentöjä kulttuurin kentällä. (Hellman & Jaakkola 2009, 27.)

3.2. Kirjallisuus sanomalehden sivuilla

Kirjallisuus on kuulunut sanomalehtien sisältöön muodossa tai toisessa aina suomenkielisen lehdistön alkua ajoista 1800-luvun alkupuolelta lähtien. Se, kuinka runsasta ja minkälaista kirjallisuudesta kirjoitettu kulttuurijournalismi on sanomalehdistössä ollut, riippuu siitä, mitä kirjalliseksi aineistoksi lasketaan. (Tommila 1989, 15–16.)

Kirjallisuuden määrä ja luonne

Leena Juntunen (1982, 125) jakaa sanomalehtien ja kirjallisten aikakauslehtien kirjallisuusaineiston neljään kategoriaan, uutiseen, arvosteluun, mainokseen ja kaunokirjalliseen tekstiin. Juntunen toteaa, että lehdistön historian aikana kirjallisuusaineiston määrä on koko ajan kasvanut. Kasvussa

tapahtuneet ajoittaiset notkahdukset selittyvät 1800-luvun sensuuritoimilla ja 1900-luvun sotavuosilla. 1800-luvun alkupuolella kirjallisuutta käsiteltiin lehdissä keskimäärin yhdessä artikkelissa, kun 1900-luvulla kirjallisuusartikkeleita ilmestyi lehdissä keskimäärin viisi yhtä numeroa kohti.

Tiina Saaren (2014, 82) mukaan kirjallisuus saa sanomalehdissä nykyään enemmän näkyvyyttä ja kirjallisuutta käsitteleviä juttuja käsitellään myös muilla kuin kulttuuriosastolla. Vuoden 2012 syksyllä Helsingin Sanomissa ja Satakunnan Kansassa julkaistuista jutuista puolet julkaistiin kulttuuriosastolla ja puolet lehden muilla osastoilla. Saaren mukaan kirjallisuudesta kirjoitettaessa eniten käytettyjä juttutyppejä olivat kirja-arviot ja uutiset.

Vuosisatojen saatossa sanomalehdissä julkaistun kirjallisuusaineiston luonne on muuttunut. 1800-luvulla kirjallisuuden arviointi sanomalehdistössä oli vielä poikkeuksellista, ja kirjallisuutta käsiteltiin paremminkin esittelevään tyyliin esimerkiksi ennen joulua, jolloin kirjakauppa kävi vilkkaana (Leino-Kaukiainen 1989, 24). Kirjallisuusaineistoa hallitsivat kaunokirjalliset artikkelit, sillä sanomalehtien palstoilla oli suosittua julkaista runoja sekä novelli- ja romaanimuotoista aineistoa. Kaunokirjallinen aineisto säilyi lehtien sivuilla 1900-luvun alkuun saakka, jolloin sen julkaiseminen kääntyi laskuun. Syyksi voidaan nähdä muun muassa kustannustoiminnan tehostuminen, lukemistotyyppisten aikakauskirjojen syntyminen ja sanomalehdistön puoluepolitisoituminen. (Tommila 1989, 16–18.)

1900-luvulla kirjallisuusaineisto alkoi koostua enenevästi kirjallisuusmainoksista ja -kriitikeistä (Juntunen 1982, 125). 1960- ja 1970-luvuilla kritiikkien sisältö alkoi kokea muutoksia, ja niistä tuli luonteeltaan journalistisempia (emt. 92–93). Kirjallisuuskritiikkien määrän kasvun myötä niiden kirjoittajille muodostui tärkeä tehtävä kirjallisuusinstituutiossa, sillä kritiikit ovat suurin yksittäinen kirjallisuusinformaation ryhmä, joka lisäksi tavoittaa päivittäin suuren yleisön (Varpio 1980, 5).

2000-luvulla kulttuurijournalismia koskevissa julkisissa keskusteluissa ollaan oltu huolestuneita alan kehityksessä ja katsottu, että kulttuuriaineistojen määrä olisi entistä vähäisempää ja yksipuolisempää sekä kritiikit olisivat lyhempiä ja asioiden käsittely viihteellisempää (Jaakkola 2012, 137). Tiina Saari onkin maininnut kirjallisuusjournalismin nykypäivän uutiskriteereiksi kuulumisuuden, eliittisyyden ja viihteellisyyden (Saari 2014, 84). Kirjallisuusjournalismissa erityisesti päivälehtien kritiikkejä moititaan kahtiajakoisesti sekä liian vaikeaselkoisiksi että liian yksinkertaistaviksi ja ne koetaan henkilökeskeisiksi ja tiedotteiden kaltaisiksi (Heikkilä 2012; 13, 32).

Popularisaatio

Sanomalehtien kulttuuriosastoja määrittää perinteisesti keskittyminen korkeakulttuuriksi miellettyyn taidekulttuuriin, jonka ulkopuolelle rajautuvat perinne- ja populaarikulttuuri (Jaakkola 2005, 32). Vaikka kirjallisuus on lähtökohtaisesti laskettu klassiseksi taiteenlajiksi (Hellman & Jaakkola 2009, 39) ja siis korkeakulttuurin piiriin, on fantasia- ja tieteiskirjallisuuden status kuitenkin toinen: valtavirrassa kirjallisuuden lajit on usein mielletty ”lapselliseksi ja epä-älylliseksi” genrekirjallisuudeksi (Saloranta 2014, 46), jonka on siis katsottu edustavan matalaksi kulttuuriksi miellettyä populaarikulttuuria.

2000-lukua kuitenkin leimaa kulttuurin popularisoituminen, jonka myötä pohdinnan alle ovat nousseet kulttuurijournalismin kulttuurikäsitteen muuttuvat kontekstit. Monipuolistuneen kulttuuritarjonnan siivittämänä korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin rajoista on tullut yhä häilyvämpiä. (Jaakkola 2012, 143.) Kehitys alkoi jo 1960-luvulla, kun päivälehtien perinteisemmät ”Kirjallisuus ja taide” -osastot korvautuivat kokonaisvaltaisemmilla kulttuuriosastoilla, joiden sivuilla kirjoitetaan korkeakulttuurin lisäksi myös matalasta kulttuurista. Korkeakulttuuri onkin hiljalleen menettänyt kulttuurisivuja hallitsevan asemansa ja fragmentoitunut useiksi asianharrastajien alakulttuureiksi. (Lehtonen 2001, 156–157.) Kuitenkin tutkimuskohteessani Helsingin Sanomissa kulttuuriosastoa näyttävät yhä määrittävän klassiset taiteet, ja osasto on luonteeltaan hyvin perinteinen (Hellman & Jaakkola 2009, 39–40). Tarkastelen Helsingin Sanomien kulttuuritoimitusta ja sen kehitystä tuonnempana alaluvussa 3.3.

Populaarikulttuuriksi mielletty fantasia- ja tieteiskirjallisuus on pyrkinyt ulos ”ylenkatsotusta ja lähinnä lasten, nuorten ja vähälahjaisten huviksi mielletystä lokerosta” (Saloranta 2014, 47). Esimerkiksi fantasiakirjallisuuden alalajit reaalfantasia ja maaginen realismi sekä fantasia-, tieteis- ja kauhukirjallisuuden elementtejä yhdistelevä spekulatiivinen fiktio hämärtävät genrekirjallisuuden ja valtavirtakirjallisuuden rajoja. (emt. 46–47.) Fantasiasta ja tieteiskirjallisuudesta onkin vähitellen tullut salonkikelpoista myös päivälehtien kulttuuriosastojen silmissä yhdessä muun genrekirjallisuuden, kuten esimerkiksi salapoliisiromaaniin, kanssa, joskin kirjallisuuden lajeista kirjoitetut arviot ovat usein lyhyitä ja ne julkaistaan pieninä sivujen reunamilla (Korhonen 2012, 66).

Aikaisempaa, kokonaisvaltaista tutkimusta fantasia- ja tieteiskirjallisuuden roolista sanomalehtien sivuilla ei tietääkseni ole. Markku Soikkeli (2007, 145–147) on kuitenkin sanomalehtien sijaan selvittänyt arvioita tutkimalla, miten kirjallisuuden lajien lajityypilliset piirteet tulevat esiin fantasia- ja tieteisharrastajien Portti-lehdessä sekä dekkariharrastajien Ruumiin kulttuuri -lehdessä.

Soikkelin mukaan genrearvostelut ovat erikoistapauksia valtavirran kaunokirjallisuusarvioihin verrattuna ja niiden tehtävä on erilainen kuin sellaisten arvioiden, jotka kriitikko yrittää sijoittaa kirjallisuuden tradition kontekstiin, kuten esimerkiksi kirjasyksyn teemoihin.

Soikkelin (emt. 146) mukaan ”genrearvostelu muistuttaa taiteilijakriitikoiden harjoittamaa vertaiskriittikkä, jossa arvostelu on viesti kahden samanveroisen ja makumieltymyksiltään samanlaisen taiteensuosijan välillä”. Tutkimuksessa selvisi, että genrearviot keskittyivät huomattavan paljon juonen kuvailuun, niissä viitattiin muihin medioihin ja medialmiöihin antamatta assosiaatioille perusteita sekä valittiin teosten kuvailuun sopiva asiayhteys mielivaltaisesti. Arvioissa ei myös juurikaan kommentoitu lajityypillisyyttä tai kuvailtu kielellisten maailmojen erityisyyttä, jota Soikkeli pitää erityisesti fantasia- ja tieteiskirjallisuuden kohdalla lajien esteettisenä erityispiirteenä.

Genrekritiikki näyttäytyy yhtäältä popularisoivana siitä näkökulmasta, että sen vastaanottajana on läheinen viiteryhmä ja sen tarkoituksena on vaikuttaa arvioitavan teoksen lukijakunnan kokoon, eli saada lukijoita tarttumaan kyseiseen kirjaan. Toisaalta genrekritiikki on myös esteettistä, sillä se on tietyn alan asiantuntijoiden välistä (emt. 146–147).

Sanomalehden rooli kirjallisuuden suhteen on muuttunut kahden vuosisadan aikana 1800-luvun kaunokirjallisuuden julkaisijasta 1900-luvun tiedottajaksi kirjallisuuskritiikkien muodossa (Juntunen 1982, 50). Samalla myös esimerkiksi sanomalehtien kriitikoiden rooli on muuttunut: nykyisin päivälehtien kriitikot ovat ammattitaitoisia toimittajia, joille kritiikki on journalismia (Ahola 1989, 59). Kulttuurijournalismissa ovat myös alkaneet näkyä nykyjournalismissa vaikuttavat ilmiöt kuten julkisuuden henkilöityminen, kritiikin viihteellistyminen ja yleisön huomiosta kilpaileminen, jotka kytkeytyvät laajempaan journalismin murrokseen ja vaikuttavat siis myös kirjallisuutta käsittelevään kulttuurijournalismiin. (Heikkilä 2012, 13; 32).

3.3. Helsingin Sanomien kulttuuriosasto ja journalistinen käänne

Helsingin Sanomissa on julkaistu kulttuuriartikkeleita kautta lehden historian, ensin ympäri lehteä siroteltuna ja myöhemmin omaksi kokonaisuudekseen koottuna. Kulttuurisisältöön viittaava Kirjallisuus ja taide -vinjetti otettiin käyttöön lehdessä vuonna 1891, mutta varsinainen kulttuuritoimitus aloitti toimintansa vasta vuoden 1965 elokuussa. Osaston nimestä kertovat sivupäät ilmestyivät lehden sivuille muutamaa vuotta myöhemmin, vuonna 1969. (Hellman & Jaakkola 2009, 30; Pulkkinen 2008, 106.)

Helsingin Sanomien kulttuuriosastoa tutkineiden Heikki Hellmanin ja Maarit Jaakkolan (2009) mukaan kulttuurisivut alkoivat kasvaa 1980-luvulle tultaessa. Osaston huippuvuodet olivat 2000-luvun alussa, jolloin kulttuuriosasto kattoi koko lehden sivumäärästä päivittäin keskimäärin 3,2 sivua. Myös julkaistujen juttujen määrä oli suurimmillaan samoihin aikoihin, vuonna 2003. Sittenkin sekä keskimääräinen sivumäärä että julkaistujen juttujen määrä on supistunut.

Kulttuuriosaston ulkoasuun ja asemaan ovat vaikuttaneet menneiden 20 vuoden aikana keskeisesti Helsingin Sanomissa vuosina 1989, 1995 ja 2000 tehdyt suuremmat lehti uudistukset, vuosien 2003 ja 2005 pienemmät uudistukset (emt. 32–33) sekä tabloidikokoon siirtyminen tammikuussa 2013. En käsittele tässä tutkimuksessa tabloidin vaikutuksia kulttuuriosastoon, sillä tutkimusaineistoni on ajalta ennen tabloidiuudistusta.

Erityisesti vuoden 1995 uudistuksen yhteydessä perustettu Nyt-liite aiheutti sen, että populaarikulttuurin piiriin kuuluvat aiheet lisääntyivät kulttuuriosaston sivuilla. Tässä yhteydessä populaarikulttuuri viittaa enimmäkseen elokuviin, tv-sarjoihin ja pop-musiikkiin (emt. 39) eikä niinkään fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen, joka kuitenkin yleensä mielletään enemmän populaarikulttuuriin kuin klassiseen kirjallisuuteen kuuluvaksi. Vuonna 2005 puolestaan kulttuuriosasto siirrettiin aloittamaan lehden C-osa, minkä johdosta palstatila kuitenkin pieneni ja samalla historiaan jäivät koko sivun mittaiset kirjallisuuden, taidenäyttelyiden ja äänilevyjen teemasivut (emt. 33).

Kulttuurijournalismin katsotaan olevan luonteeltaan ymmärtävää tulkintaa uutisjournalismin selittävän tiedonvälityksen sijaan (Jaakkola 2005, 35). Hellmanin ja Jaakkolan (2009) mukaan kulttuurijournalismin onkin katsottu tasapainoilevan näiden kahden erilaisen paradigman, esteettisen paradigman ja journalistisen paradigman, välillä. *Esteettisellä paradigmalla* tarkoitetaan journalistista prosessia, jossa ”kulttuurijournalisti tai kriitikko ymmärtää toimintansa osaksi taidepuhetta” (emt. 29). Kulttuurijournalisti on kokenut alansa toimija, joka osaa arvioida taidetta ammattilaisen silmin ja kertoa havainnoistaan heille, jotka ovat taiteen kentän ulkopuolella. *Journalistisella paradigmalla* puolestaan tarkoitetaan journalismia, jossa toimittaja kertoo yhteiskunnasta mahdollisimman puolueettomasti eikä tuo jutuissa itseään esille vaan perustaa tietonsa sanomalehden ulkopuolisten lähteiden kertomaan. (emt. 29–30.)

Ulottuvuus	Esteettinen paradigma	Journalistinen paradigma
Kirjoittajan ammatti-identiteetti	Kriitikko, arvostelija	Journalisti
Toimittajan keskeinen viiteryhmä	Taiteen instituutio, estetiikka	Toimittajat, politiikka
Toiminnan tavoite	Taiteen laadun ja sivistyksen edistäminen	Demokratian edistäminen
Välineen rooli	Makutuomari, valistaja	Tiedonvälittäjä, uutisoija
Kulttuurikäsite	Absoluuttinen, perinnesuuntautunut	Relativistinen, yhteiskunnallinen
Kirjoittajan asema	Asiantuntija: episteemiseen auktoriteettiin perustuva subjektiivisuus	Ulkopuolinen: rituaalinomainen objektiivisuus
Lähteiden asema	Häivytetty	Näkyvissä
Suhde juttutyyppeihin	Monogenerellinen	Polygenerellinen
Suhde metodeihin	Metodimonismi	Metodipluralismi
Aikakäsitys	Retrospektiivinen	Proaktiivinen
Yleisön ihannerooli	Sivistysihminen	Kansalainen, kuluttaja
Yhteisen ajattelun kehys	Taide-elämä, esteettinen kokemus ja ajattelu	Arkielämä, käytännön kokemus ja ajattelu

Kuvio 3.1. Taulukko journalistisen ja esteettisen paradigman eroista (Hellman & Jaakkola 2009, 29).

Hellmanin ja Jaakkolan (2009) mukaan lehtiudistusten myötä journalistista paradigmat on hiljalleen hivutettu koskemaan myös kulttuuriosastoa, jonka käytännöt nojaavat vanhastaan esteettiseen paradigmaan. Voidaan puhua lehden kulttuurijournalismin piirissä käynnissä olevasta *journalistisesta käänteestä*, joka tuo muutoksia siihen, miten kulttuurijournalismia tehdään. (emt. 34–38.) Journalistinen käänne ”-- on tehnyt *kulttuuritoimittajasta* yhä enemmän *kulttuuritoimittajan*, joka tarttuu aiheisiinsa useammin journalismin kuin taiteen lähtökohdista” (emt. 38).

Hellmanin ja Jaakkolan tutkimuksessa selvisi, että journalistista paradigmat keskeisesti edustava uutinen ja esteettistä paradigmat keskeisesti edustava arvostelu ovat olleet Helsingin Sanomien kulttuuriosaston eniten käytetyimmät juttutyypit. 1970-luvulta lähtien uutisten osuus kulttuuriosaston aineistosta on ollut noin 40 prosenttia ja arvostelujen osuus noin 30 prosenttia. Juttutyyppejen osuudet näyttävät vastinpareina, sillä tutkimuksen mukaan uutisten osuuden noustessa arvioiden määrä laskee. (emt. 34.)

Juttutyyppi	1978	1983	1988	1993	1998	2003	2008	Yhteensä
Uutinen	40,6	33,3	35,5	36,0	42,4	45,9	37,3	39,0
Arvostelu	31,2	32,9	36,3	35,1	30,6	25,9	30,6	31,6
Muu kommentaari	6,5	10,6	7,3	14,4	10,4	8,2	11,8	9,9
Henkilöjuttu tai -haastattelu	0,6	2,4	5,7	9,9	6,9	8,2	5,9	6,0
Reportaasi, feature	1,2	3,4	1,9	3,6	5,9	5,4	3,0	3,7
Muu*	20,0	17,4	13,4	0,9	3,8	6,5	11,4	9,8
Yhteensä	100	100	100	100	100	100	100	100
N	170	207	262	223	288	294	271	1715

* Sisältää mm. kalenteriaineiston sekä Huudot ja kuiskaukset.

Kuvio 3.2. Taulukko eri juttutyyppien osuuksista Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosina 1978–2008 (Hellman & Jaakkola 2009, 35).

Journalistisen käänteen syitä voi etsiä monelta taholta. Sukupolvenvaihdos, lehti uudistukset ja sellaiset taustatekijät, kuten internetin asettamat haasteet, laskevat levikit ja kulujen leikkaamisen paineet ovat edesauttamassa kulttuuriosaston uutisellistumista. (Hellman & Jaakkola 2009, 39.) Tällaiset taustatekijät, joihin kuuluvat myös laskevat lukijamäärät ja mainostulot, ovat johtaneet journalismin kriisiin, jonka yhteydessä puhutaan journalismin laadun ja asiajournalismin heikkenemisestä (Väliaverron 2009, 13). Journalismin kriisin myötä sanomalehdet joutuvat miettimään uudestaan perinteisiä tapojaan toimia, mikä heijastuu myös kulttuuritoimitusten toimintaan. Kuitenkin muihin eurooppalaisiin sanomalehtiin verrattuna suomalainen kulttuuriosasto on säilynyt varsin perinteisenä. Klassiset taiteet ovat Helsingin Sanomien kulttuuriosastolla enemmistössä ja kirjallisuus, musiikki, kuvataide sekä teatteri muodostavat noin 60 prosenttia julkaistuista jutuista. (Hellman & Jaakkola 2009, 39.) Tästä huolimatta muutos uutisjournalistisempaan suuntaan huolestaa kulttuurijournalismin kenttää ja pelkona on se, että kulttuurijournalismi menettää ainutlaatuisen substanssinsa.

4. TUTKIMUSKYSYMYKSET, AINEISTO JA MENETELMÄT

4.1. Tutkimuskysymykset

Tutkin pro gradu -työssäni sitä, **(1) millaista on fantasia- ja tieteiskirjallisuuden saama julkisuus Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla ja (2) onko julkisuus muuttunut vuodesta 1970 vuoteen 2010.**

Kysymyksiin vastaamiseksi selvitän, **(3) kuinka paljon kirjallisuuden lajeja käsitteleviä juttuja ilmestyi minäkin vuonna, (4) millaisin juttutyypein kirjallisuuden lajeja käsitellään ja (5) millainen asema jutuilla on kulttuurisivuilla.**

Toisen apukysymyksen (4) yhteydessä selvitän myös sen, mainittiinko jutuissa fantasia- ja tieteiskirjallisuuden alalajeja. Viimeiseen apukysymykseen (5) puolestaan sisältyvät tiedot siitä, ilmestyykö yksittäinen juttu kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla vai sisäsivuilla, kuinka pitkä yksittäinen juttu oli, ilmestyykö jutun yhteydessä kuva ja viitattiinko siihen vinkillä.

4.2. Aineiston kuvaus

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta on kirjoitettu Helsingin Sanomissa vuodesta 1970 alkaen ja miten esiintyminen on muuttunut vuosikymmenten saatossa. Tutkimukseni kohteeksi valikoitui juuri Helsingin Sanomat, koska, kuten kandidaatin työssäni, minua kiinnosti se, kuinka paljon ja millaista huomiota fantasia- ja tieteiskirjallisuus saa puhtaasti lajityypin lehtien sekä yleisesti kirjallisuudelle omistettujen lehtien ulkopuolella (Harju 2013, 8). Helsingin Sanomat tuntui loogiselta valinnalta tutkimuskohteeksi valtakunnallisen levikkinsä takia.

Helsingin Sanomat alkoi ilmestyä vuonna 1889, jolloin se oli nimeltään Päivälehti. Vuonna 1904 lehti alkoi ilmestyä nimellä Helsingin Sanomat. Vuonna 1954 Helsingin Sanomista tuli Suomen suurin sanomalehti, jota se on yhä viimeaikaisesta paperilehden levikin laskusta huolimatta. Vuonna 2000 levikki oli 446 972, kun se vuonna 2010 oli 383 361 ja vuonna 2014 enää 285 223.

Tutkimusvuosieni aikana Helsingin Sanomilla on ollut useita päätoimittajia. Vuonna 1970 vastaavana päätoimittajana toimi Teo Mertanen, vuonna 1980 ja 1990 Heikki Tikkanen, vuonna 2000 Janne Virkkunen ja vuonna 2010 Mikael Pentikäinen. Vuodesta 2013 lähtien vastaavana päätoimittajana on toiminut Kaius Niemi. Nykyisin Helsingin Sanomia kustantaa Sanoma Media Finland. (Tämä on Sanoma: Historiamme, Levikkitilastot: MediaAuditFinland, Kulttuuri ja viestintä: Suurlevikkisimmät sanomalehdet.)

Tutkimusaineistoni koostuu 135 jutusta, jotka ovat peräisin vuosien 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010 Helsingin Sanomista. Alun perin olin ajatellut aloittaa aineiston keräämisen vuodesta 1960, koska termi science fiction oli saanut suomennoksensa tieteiskirjallisuus edellisen vuosikymmenen aikana (Hirsjärvi 2004, 141). Aineiston rajauksesta johtuen jouduin kuitenkin jättämään vuoden 1960 pois tutkimuksestani. Käyn läpi aineistorajaustani tuonnempana tässä luvussa.

Keräämäni aineisto jakautuu tutkimusvuosilleni seuraavasti: juttuja on 3 vuodelta 1970, 13 vuodelta 1980, 22 vuodelta 1990, 56 vuodelta 2000 ja 41 vuodelta 2010. Valitsin tutkimusaineistoni tarkasteluväliksi kymmenen vuotta, sillä se on sääntöjen tasainen aikaväli, jonka pohjalta on mielestäni mahdollista tehdä päätelmiä fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevien juttujen yleisestä kehityksestä Helsingin Sanomien sivuilla. Mietin myös sitä vaihtoehtoa, että olisin ottanut tarkasteluväliksi viisi vuotta, jolloin nyt tarkastelemieni vuosien lisäksi mukana olisivat olleet myös vuodet 1975, 1985, 1995 ja 2005. Vuoden 2015 olisin jättänyt tässä tapauksessa pois, sillä halusin aineistoni kattavan kokonaisen vuosikerran jokaiselta tarkastelemaltani vuodelta. Päätin kuitenkin aloittaa aineistonkeruun tasavuosikymmeniltä ja arvioida aineistoa kerätessäni, löytyisikö juttuja tarpeeksi kymmenen vuoden aikavälillä vai tulisiko minun lisätä tutkimieni vuosien määrää. Saatuani aineiston kerättyä tasavuosikymmeniltä minulla oli mielestäni tarpeeksi aineistoa tutkimuskysymyksiini vastaamiseen.

Rajasin aineistoni käsittämään vain Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla ilmestyneet fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevät jutut. Valitsin tutkittavakseni vain kulttuuriosaston, koska se tarjosi selkeästi rajatun kokonaisuuden ja mahdollisti vertailun eri vuosien välillä. Kuten aiemmin mainitsin, tarkoitukseni oli alun perin aloittaa aineiston keruu vuodesta 1960. Taustatyötä tehdessäni minulle kuitenkin selvisi, ettei Helsingin Sanomissa vuonna 1960 ollut vielä omaksi osastokseen erotettua kulttuuriosastoa. Tämä oli ongelma tekemäni rajauksen kannalta, sillä selvyyden ja vertailtavuuden vuoksi halusin tutkia nimenomaan kulttuuriosastolla ilmestyneitä juttuja. Näin ollen päätin pudottaa tutkimuksestani pois vuoden 1960 ja aloittaa aineiston keruun vuodesta 1970, jolloin Helsingin Sanomissa oli jo eroteltu kulttuuri omaksi, nykyisinkin ilmestyväksi osastokseen.

Vaikka rajasin aineistoni tutkimukseni kannalta loogisin perustein, koin kuitenkin ongelmalliseksi sen, etten voi tietää, kuinka edustavia valitsemani vuodet tutkimusongelmani kannalta ovat. Saattaa olla, että esimerkiksi vuonna 1970 julkaistiin vain muutama fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevä juttu, kun taas vuonna 1971 juttuja julkaistiin huomattavasti enemmän. Tämä on ongelmallista, sillä laadullisessa tutkimuksessa teoreettisen edustavuuden perusideana on nähdä tutkittu aineisto esimerkkinä yleisestä tilanteesta (Eskola ja Suoranta 1998, 65). Koska en tutkinut

valitsemieni vuosien väliin jääviä vuosia, en voi millään tietää, kuinka hyvin aineistoni pohjalta tekemäni johtopäätökset kuvaavat todellista tilannetta.

Eskola ja Suoranta (1998, 65) huomauttavat kuitenkin, että laadullisessa tutkimuksessa aineisto on loppumaton, minkä takia keskeistä on juuri sen rajaaminen mahdollisimman tarkasti. Liikkeelle voi siis lähteä hyvinkin pienestä aineistosta, josta on pyrittävä rakentamaan mahdollisimman eheä tulkinta. Tähän pyrin omassa tutkimuksessani.

Suomessa fantasia- ja tieteiskirjallisuus luokitellaan usein nuortenkirjallisuudeksi (Halme 2006, 58), joten rajasin tutkimukseni aineiston koskemaan nuorille ja sitä vanhemmille lukijoille suunnattua kirjallisuutta. Tämän takia tutkimusaineistoni ei sisällä selvästi lapsille suunnattua kirjallisuutta vaikka siinä esiintyisikin fantastisia elementtejä. Poikkeuksen tekee Lewis Carrollin teos *Liisa Ihmemaassa*, joka mielletään usein lastenkirjallisuudeksi. Teosta ja sen kirjoittajaa käsittelevät jutut ovat kuitenkin mukana tässä tutkimuksessa nonsense-kirjallisuuden edustajana. Rajauksesta huolimatta analyysissäni esiintyy hämäävästi myös termi lasten- ja nuortenkirjallisuus, sillä sitä käytetään yleisesti määreenä kirjallisuudesta puhuttaessa. Tässä tutkimuksessa termi kattaa kuitenkin vain edellä mainitusti nuortenkirjallisuuden, ei lastenkirjallisuutta.

Rajasin tutkimusaineistostani pois lastenkirjallisuuden lisäksi sadut, puhtaan kauhukirjallisuuden, kansantarut, enkelikirjallisuuden ja tähtitiedettä käsittelevän kirjallisuuden sekä sellaiset artikkelit, jotka sisälsivät fantasiaan tai tieteiskirjallisuuteen kuuluvia elementtejä, mutta joita en osannut varmasti luokitella kumpaankaan kategoriaan. Rajaukseni pohjana on ajatus siitä, että myös satunnainen lukija, joka ei tunne fantasia- ja tieteiskirjallisuutta sen tarkemmin, ymmärtäisi juttujen kuuluvan genrejen piiriin.

Toimituksellisen aineiston lisäksi tutkimusaineistooni kuuluvat myös kolumnit, esseet ja muut mahdolliset juttutyypit, joissa käsitellään fantasia- ja tieteiskirjallisuutta.

Keräsin aineistoni vuosien 1970, 1980, 1990 ja 2000 osalta Tampereen yliopiston kirjaston sanomalehtivarastosta löytyvistä Helsingin Sanomista. Kävin jokaisen vuoden lävitse käsin ja kopioin itselleni tutkimukseni aihepiiriä käsittelevät artikkelit.

Vuoden 2010 osalta minulla kuitenkin oli jo olemassa tarvitsemani aineisto, sillä kyseinen vuosi kuului tutkimusaineistooni jo kandidaatin työssäni, jossa tarkastelin sitä, miten Helsingin Sanomat kirjoitti fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta vuosina 2010–2012. Koska en käsitellyt kandidaatin työssäni kuvia tai sitä, mihin kohtaan kulttuurisivuja jutut sijoituivat, olin tulostanut tarvitsemani jutut Helsingin Sanomien nettiarkistosta. Tätä tutkielmaa varten etsin alkuperäiset jutut Tampereen

yliopiston kirjaston sanomalehtivarastosta löytyvistä Helsingin Sanomista ja otin niistä itselleni kopiot.

Alkuperäisiä juttuja etsiessäni löysin myös muutaman uuden jutun, jotka eivät olleet kuuluneet kandidaatin työni aineistoon. Jutut olivat jääneet puuttumaan joko siksi, että ne eivät yhtäältä olleet kuuluneet kandidaatin työssäni aineistorajaukseen. Näin oli esimerkiksi kirjailija Lewis Carrollin ja Liisa Ihmemaassa -kirjaa käsittelevien juttujen kohdalla, jotka rajasin kandidaatin työssäni aineiston ulkopuolelle mutta kuten edellä perustelin, päätin ottaa tässä tutkielmassa mukaan tarkasteluun. Toisaalta jutut saattoivat puuttua siksi, etten yksinkertaisesti ollut huomannut niitä käydessäni läpi vuoden 2010 vuosikertaa. Vaikka olen pyrkinyt ottamaan talteen kaikki fantasia- ja tieteiskirjallisuutta koskevat jutut, on tämänkin tutkielman yhteydessä mahdollista, että aineistosta on jäänyt epähuomiossa puuttumaan yksittäisiä juttuja. Kokonaisuutena koen aineistoni kuitenkin olevan kattava otos tarkastelemieni vuosien fantasia- ja tieteiskirjallisuuden kirjoittelusta.

Kokosin tiedot keräämistäni jutuista havaintomatriisiin (Liite 1), jota käytin apuna aineiston analyysissa. Jutut on sijoitettu matriisiin aikajärjestyksessä päivämäärän mukaan. Jokaisella jutulla on lisäksi tunnistenumero (ID), jota käytän analyysiosiossa viitatessani yksittäiseen juttuun. Numero löytyy analyysiosiossa sulkeista esimerkkilauseen perästä.

Päivämäärä- ja tunnistetietojen lisäksi kirjasin matriisiin sivunumeron, jolla juttu ilmestyi Helsingin Sanomissa. Vuodesta 1990 lähtien havaintomatriisista löytyy sivunumeron edestä myös sen osaston kirjain, jossa juttu ilmestyi. Kirjasin ylös myös sen, julkaistiinko juttu kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla (etusivu) vai sisemmällä sivuilla (sisäsivu), mikä oli jutun otsikko ja liittyikö juttuun lehden premisivulla ilmestynyt vinkki tai kuva / kuvia.

Jaottelin jutut juttutyyppeihin mukaan seuraaviin kategorioihin: uutinen, henkilöjuttu, maininta jutussa, arvio, kolumni, keskustelua, essee, kirjalista ja ilmiöjuttu. Tämän jälkeen merkitsin kullekin jutulle pituuden palstojen määrän mukaan. Juttu mainitaan lyhyeksi, mikäli se on pituudeltaan 1–2 palstaa, keskipitkäksi jos palstoja on 3–4 ja pitkäksi, kun palstoja on 5 tai enemmän. Jos kirjallisuuden lajit vain mainitaan muun jutun yhteydessä, luokittelen maininnan kuuluvan lyhyisiin juttuihin riippumatta alkuperäisen jutun pituudesta. Merkitsin matriisiin myös tiedon siitä, käsitteikö juttu fantasia- vai tieteiskirjallisuutta vai molempia kirjallisuuden lajeja. Matriisissa on myös tieto siitä, jos yksittäisessä jutussa mainitaan genren alalaji.

4.3. Sisällön erittely analyysimenetelmänä

Tutkimukseni menetelmänä on aineistolähtöinen sisällön erittely, jossa yhdistän määrällistä ja laadullista analyysia. Tuomen ja Sarajärven (2009, 65) mukaan määrällisen ja laadullisen tutkimuksen suhde kuvataan perinteisesti vastakkainasettelun kautta tai laadullinen tutkimus nähdään kritiikkinä määrälliselle tutkimukselle. Pohdinnan alla on kuitenkin se, sulkevatko vastakkainasettelut toisensa pois vai täydentävätkö ne toisiaan. Itse näen määrällisen ja laadullisen tutkimuksen yhdistämisen hedelmällisenä ja oman tutkimukseni kannalta tarpeellisenä. Määrällinen tutkimus sallii minun esittää aineistoni numeraalisesti niin juttujen kokonaismäärän kuin eri kategorioihin jaon osalta, kun taas laadullisen tutkimuksen keinoin pääsen sukeltamaan aineistooni pintaa syvemmälle.

Pohtiessani sitä, mikä tutkimusmenetelmä soveltuisi omaan tutkimukseeni parhaiten, tasapainoilin pitkään sisällön erittelyn ja sisällönanalyysin välillä. Vaikka termejä pidetään monesti synonyymeina toisilleen, on niiden välillä kuitenkin käytännön tutkimustyön kannalta eroa. Sisällön erittelyllä tarkoitetaan sellaista analyysia, jossa esimerkiksi tekstin sisältöä kuvataan määrällisesti, kun taas sisällönanalyysilla tarkoitetaan tekstin sisällön kuvaamista sanallisesti. (Tuomi ja Sarajärvi 2002, 107–108). Koska määrällinen osuus on tärkeässä roolissa tutkimuksessani ja sisällön erittelyllä voidaan vastata määrällisten mittaustulosten pohjalta kysymykseen siitä, mitä tai miten tietystä aiheesta on kirjoitettu, päädyin valitsemaan analyysimenetelmäksi sisällön erittelyn (Eskola ja Suoranta 1998, 186).

Vaikka Tuomi ja Sarajärvi painottavat sisällön erittelyssä määrällisyyttä, on laadullisella tutkimuksella osuutensa metodissa. Eskolan ja Suorannan (1998, 165) mukaan laadulliseen aineistoon voi hyvin soveltaa myös määrällistä analyysia. Tällöin analyysi voi tarkoittaa esimerkiksi juttujen pituuksien laskemista tai eri tekijöiden etsimistä jutuista ja juttujen luokittelua niiden mukaisesti. Juuri tällaista analyysia sovellan omassa tutkimuksessani. Sisällön erittelyn piiriin kuuluvat kaikki tutkimukset, joiden tavoitteena on kuvailla tilastollisesti tai sanallisesti aineiston edustamaa ilmiötä. Sisällön erittely sopiikin havaintojen tekemisen ja tietojen keräämisen välineeksi silloin, kun tutkimus perustuu dokumenttiaineistolle. (Pietilä 1973, 53–55).

Koin, että sisällön erittelyn metodi on sopiva tutkimukseeni, jossa painottuu nimenomaan aineiston osuus. Kyseessä on siis empiirinen tutkimus, jossa ovat korostettuina aineiston keräämiseen ja analyysiin käytetyt menetit (Tuomi ja Sarajärvi 2009, 21). Sisällön erittelyllä voidaan esimerkiksi laskea puhtaasti palstamillimetrejä tai keskittyä siihen, kuinka monta kertaa tutkimuksen kohteena

olevasta aiheesta on kirjoitettu tai kuinka usein jotakin tiettyä termiä on käytetty. Tutkimuksen kohteena voivat olla myös ajatukselliset kokonaisuudet, eli lauseet. (Eskola ja Suoranta 1998, 186.)

Tässä tutkimuksessa pyrin kuvaamaan sisällön erittelyn avulla sitä, miten Helsingin Sanomat on kirjoittanut fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta. Luvussa 5 käyn läpi tutkimusvuosieni aikana ilmestyneet jutut vuosittain ja luvussa 6 tarkastelen aineistoa kokonaisvaltaisesti muutoksen kautta. Pyrin kaksitahoisen analyysin avulla selvittämään, millaista lehden välittämä kirjallisuuden lajien saama julkisuus on ollut tutkimusvuosieni aikana ja miten se mahdollisesti on muuttunut.

Pietilän (1973, 56) mukaan tutkimus lähtee aina liikkeelle ongelmasta. Tutkimusongelman pohjalta katsotaan se, mitä tietoja tutkimukseen on tarpeen kerätä, mistä ja missä muodossa ne kerätään sekä miten ne järjestellään ja käsitellään, jotta ongelmaan voidaan saada vastaus.

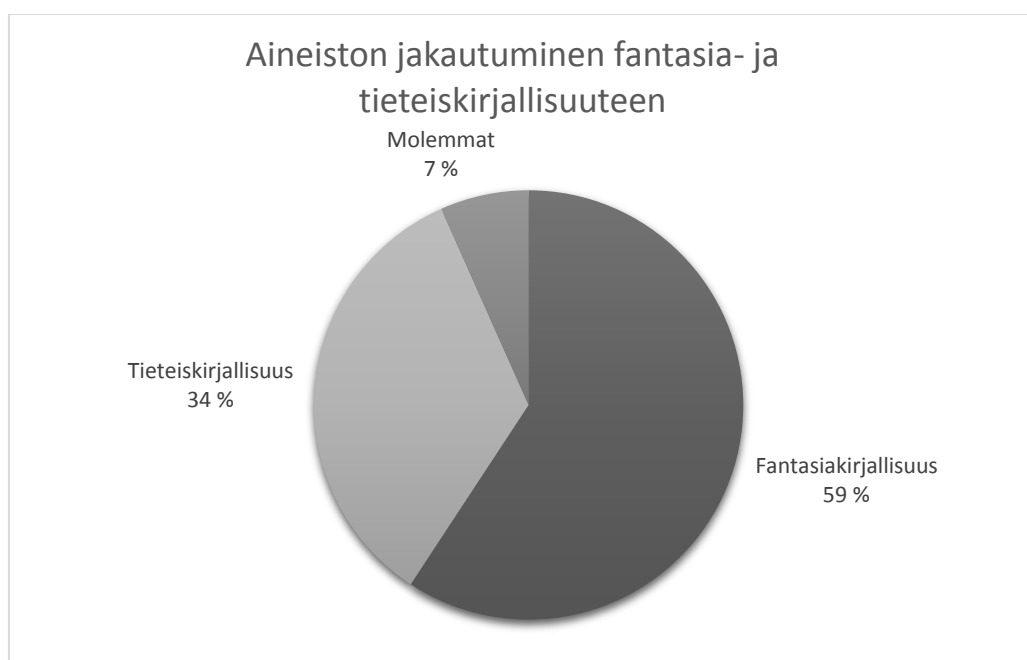
Omassa tutkimuksessani kävin aineistoni läpi ensi määrällisesti taulukoimalla tiedot siitä, kuinka paljon ja millaisia juttuja fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta julkaistiin Helsingin Sanomissa tutkimusjakoni aikana. Tämän jälkeen käänsin katseeni juttujen sisältöön ja tarkastelin laadullisesti sitä, millaisia aiheita ja näkökulmia aineistoni sisältää. Eskola ja Suoranta (1998, 187) näkevät aineistolähtöisen sisällön erittelyn samankaltaisuuksien hakemisen sijaan poikkeavien tapausten etsimisenä ja analyysinä. Tämä ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ollut tarkoitukseni, vaan tarkoitukseni oli katsoa, mitä aineistosta nousee, olivat löytämäni teemat sitten samankaltaisia tai toisistaan poikkeavia.

Vaikka sisällön erittelyn voi katsoa olevan ensisijaisesti määrällinen metodi, Eskola ja Suoranta (1998, 188) kuitenkin huomauttavat, että sisällön erittelyyn kuuluu monimuotoinen joukko tapoja luokitella ja järjestää laadullista aineistoa, ja toisinaan on tarkoituksenmukaista luoda oma, vakiintuneista käytännöistä poikkeava tapa käsitellä omaa aineistoaan. Tässä tutkimuksessa käytän aineiston laadullisen analyysin apuna luokittelua.

5. AINEISTON ANALYYSI

5.1. Aineistosta yleisesti

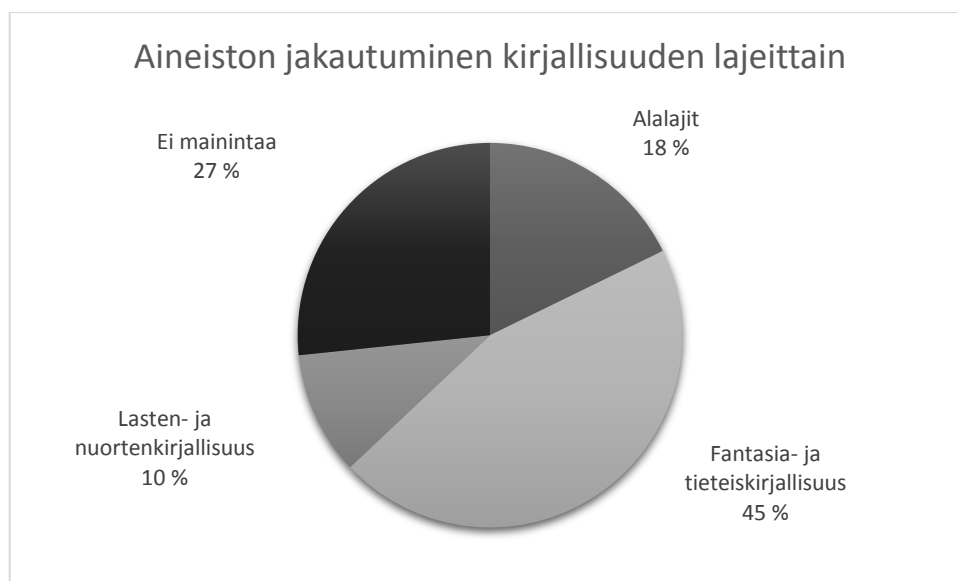
Vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010 Helsingin Sanomissa julkaistiin yhteensä 135 fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevää artikkelia. Kootessani aineistoani matriisiin merkitsin kunkin artikkelin joko fantasiakirjallisuutta, tieteiskirjallisuutta tai molempia kirjallisuuden lajeja käsitteleväksi artikkeliksi (ks. luku 4.2.). Tutkimusvuosieni aikana julkaistiin eniten fantasiakirjallisuutta käsitteleviä juttuja, joita oli aineistosta yli puolet, 59 prosenttia (80 kappaletta). Seuraavaksi suurin osuus oli tieteiskirjallisuudella, jota käsitteli 34 prosenttia (46 kappaletta) jutuista. Vähiten julkaistiin artikkeleita, jotka käsitelivät molempia kirjallisuuden lajeja. Näitä oli 7 prosenttia (9 kappaletta) kaikista jutuista.

Kuvio 5.1. Aineiston jakautuminen fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

Tarkastelin myös sitä, mainittiinko artikkeleiden aiheena olevan kirjan tai kirjailijan edustavan fantasia- ja tieteiskirjallisuuden lisäksi jotakin kirjallisuuden lajien alalajeista. Vain 18 prosentissa (24 kappaletta) artikkeleista määriteltiin kirjan tai kirjailijan kuuluvan jonkin alalajin edustajiin. Artikkeleissa mainittuja alalajeja olivat antiutopia, miekka ja magia, kyberpunk, eepinen fantasia, satiiri, eläinsatu, spekulatiivinen fiktio, tieteisjännäri, teknotrilleri, tieteisfantasia, seikkailufantasia, spekulatiivinen realismi, avaruusooppera, parodia, taruromaani ja sosiofantasia. Kaikissa tapauksissa kukin alalaji mainittiin koko aineistossa vain yhden tai kaksi kertaa. Aineistossa olivat

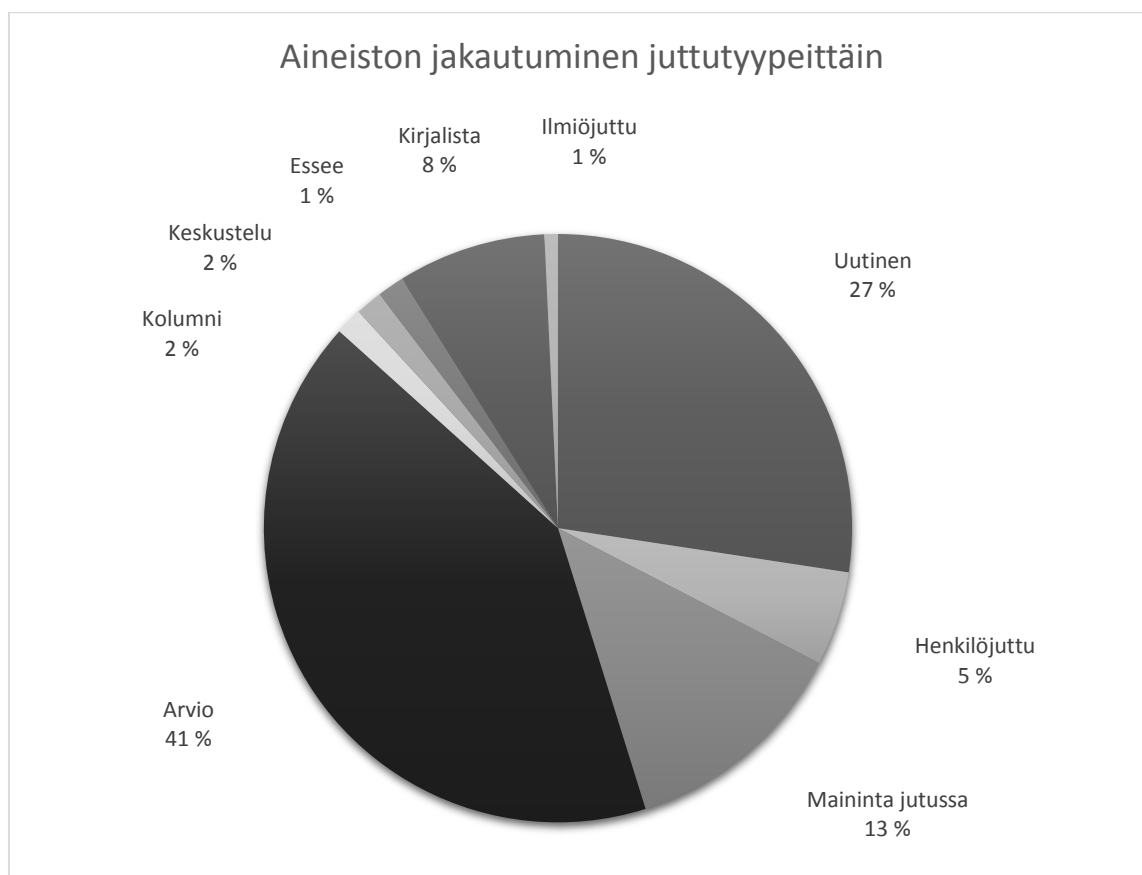
edustettuna muutamassa tapauksessa myös satiiri ja parodia, jotka kuuluvat genrekirjallisuuden lisäksi myös yleisen kaunokirjallisuuden piiriin. Suurimmassa osassa artikkeleista kuitenkin todettiin kirjan tai kirjailijan edustavan yleisesti fantasia- tai tieteiskirjallisuutta tai molempia. Tällaisia artikkeleita oli aineistosta 45 prosenttia (61 kappaletta). Osassa artikkeleista ei mainittu lainkaan fantasia- tai tieteiskirjallisuutta vaan määriteltiin kirjan tai kirjailijan kuuluvan lasten- tai nuortenkirjallisuuteen tai molempiin. Näitä oli aineistosta 10 prosenttia (14 kappaletta). 27 prosentissa (36 kappaletta) artikkeleista ei mainittu lainkaan sitä, mitä kirjallisuuden lajia kirjailija tai teos edustivat. Tällaisia oli esimerkiksi osa Harry Potter -kirjoja tai niiden kirjoittajaa J.K. Rowlingia käsittelevistä jutuista, joissa kirjallisuuden laji otettiin annettuna.

Kuvio 5.2. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeittain Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

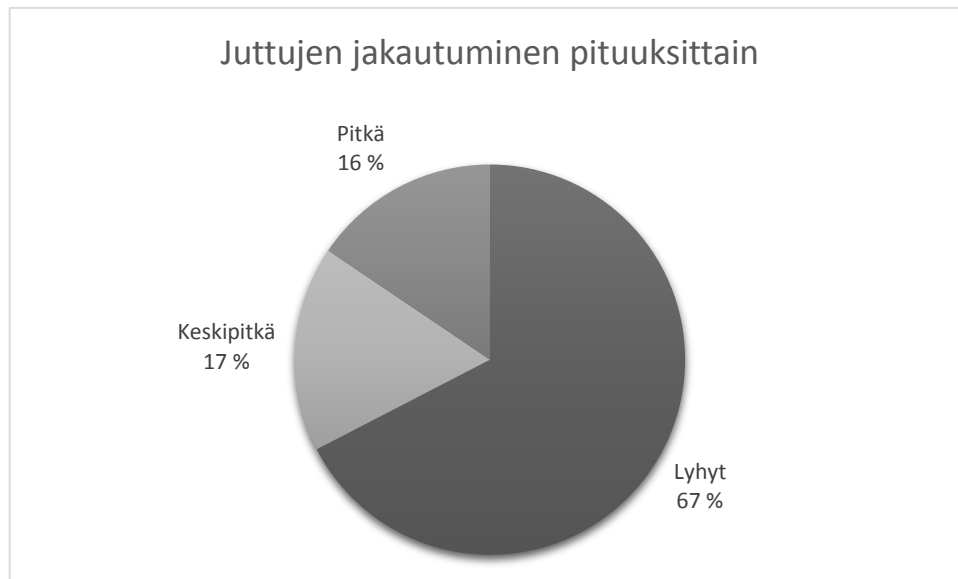
Jaottelin artikkelit kirjallisuuden lajien ja alalajien lisäksi myös juttutyypeittäin. Aineistossa esiintyvät juttutyytit olivat uutinen, henkilöjuttu, maininta jutussa, arvio, kolumni, keskustelu, essee, kirjalista ja ilmiöjuttu. Kaksi aineistossa eniten esiintyvää juttutyyppiä olivat kirjallisuusarvio, joita oli 41 prosenttia kaikista jutusta, sekä uutinen, joita oli jutuista 27 prosenttia. Tämä tukee Heikki Hellmanin ja Maarit Jaakkolan (2009) havaintoa, jonka mukaan uutinen ja arvostelu ovat kulttuuriosaston kaksi suurinta juttutyyppiä. Genrekirjallisuuden osalta uutisjuttujen ja kirjallisuusarvioiden lukumäärät kuitenkin ovat päinvastaiset koko kulttuuriosastoon verrattuna: jos uutisia on koko kulttuuriosaston aineistosta noin 40 prosenttia ja arvioita noin 30 prosenttia, aineistoni perusteella fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsitteleviä uutisia on noin 30 prosenttia ja kirjallisuusarvioita puolestaan noin 40 prosenttia.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuus mainitaan muita aiheita käsittelevien juttujen yhteydessä seuraavaksi eniten, 13 prosentissa aineistosta. Erilaisia kirjalistoja oli aineistosta 8 prosenttia ja henkilöjuttuja 5 prosenttia. Kolumneja ja keskusteluja oli molempia aineistosta 2 prosenttia ja esseiden sekä ilmiöjuttujen osuudet jäivät 1 prosenttiin.

Kuvio 5.3. Aineiston jakautuminen juttutyypeittäin Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

Ne juttutyyppit, joita oli aineistossa määrällisesti vähiten, olivat kuitenkin pituudeltaan pisimpien joukossa. Aineiston pisimpiä juttuja olivat henkilöjutut, esseet ja ilmiöjutut, joskin mukaan mahtui myös jokunen arvio ja uutinen. Pituudeltaan lyhimpiä juttuja puolestaan olivat maininnat fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta muita aiheita käsittelevien juttujen yhteydessä, kirjalistaukset, kolumnit ja yhden tai kahden palstan pikku-uutiset. Aineistosta 67 prosenttia, eli suurin osa, oli lyhyitä juttuja. Keskipitkiä juttuja oli seuraavaksi eniten, yhteensä 17 prosenttia, joskin pitkiä juttuja oli aineistossa lähes saman verran, 16 prosenttia.

Kuvio 5.4. Aineiston jakautuminen juttujen pituuksien mukaan Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kertoviin juttuihin viitattiin etusivun vinkillä vain harvoin. Aineiston 135 jutusta vain 18:aan, eli 13 prosenttiin, liittyi jonkinlainen vinkki. Lisäksi jutut ilmestyivät harvoin kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Aineiston jutuista yhteensä 76 prosenttia ilmestyi jollakin sisäsivuista ja vain 23 prosenttia kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Suhteellisen moneen kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla ilmestyneeseen juttuun kuitenkin viitattiin vinkillä: 32:sta jutusta 11:llä, eli 35 prosentilla, oli vinkki.

Aineiston jutuista hieman yli puolet, 56 prosenttia, ilmestyi ilman kuvitusta. Kuvallisia juttuja oli siis yhteensä 44 prosenttia aineistosta. Ne jutut, jotka ilmestyivät kuvan kanssa, oli useimmiten kuvitettu joko kirjailijan tai käsiteltävän teoksen kuvalla. Muutamassa tapauksessa kirjaa käsittelevän jutun yhteydessä ilmestyi kirjan pohjalta tehdystä elokuvasta otettu kuvakaappaus.

Aineiston yleisen tarkastelun yhteenvetona voi sanoa, että keskimääräinen fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta Helsingin Sanomissa kirjoitettu juttu on fantasiakirjallisuutta käsittelevä yhden tai kahden palstan mittainen lyhyt arvio, jossa todennäköisesti ei mainita, mitä genren alalajia teos edustaa. Keskimääräinen juttu ilmestyy jollakin kulttuurisivujen sisäsivuista ja hieman useammin ilman kuvitusta kuin kuvan kanssa eikä juttuun viitata vinkillä.

5.2. Vuosi 1970: Sivuhuomautuksia

Vuonna 1970 fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta ei juuri kirjoitettu Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla. Juttuja ilmestyi kokonaisuudessaan ainoastaan kolme kappaletta, joista 100 prosenttia, eli kaikki käsittelivät tieteiskirjallisuutta. Fantasiakirjallisuus jäi siis vuonna 1970 kokonaan ilman minkäänlaista mainintaa. Tieteiskirjallisuuden saama julkisuus tosin jäi suurimmaksi osaksi juuri mainintojen tasolle, sillä ilmestyneistä jutuista 67 prosenttia (2 kappaletta) oli mainintoja muun jutun yhteydessä, joissa tieteiskirjallisuus siis vain mainittiin hyvin lyhyesti. 33 prosenttia (1 kappale) jutuista, eli toisin sanoen kolmas juttu oli lyhyt, kahdeksan rivin uutinen, joka julkaistiin kulttuurisivuilla ilman otsikkoa.

Kaksi mainintaa tieteiskirjallisuudesta ilmestyivät tammikuussa kevään kirjatarjontaa käsittelevien juttujen yhteydessä. Molemmat jutut olivat sinänsä pitkiä, toinen noin puolen sivun ja toinen noin neljännessivun kokonaisuus, joiden huomioarvo lehteä lukiessa oli kohtalaisen suuri. Molemmissa jutuissa tieteiskirjallisuus mainittiin yhdessä lauseessa.

A.C. Clarken ”2001 avaruusseikkailu” (Kirjayhtymä) ei ole enää tietoteos, vaan tieteisromaani, huima kuvitelma jättiläismäisen avaruusaluksen matkasta kohti tuntematonta. (1)

Swen Wernström, uuden yhteiskunnallisen nuortenkirjallisuuden nimi, käsittelee tieteisromaanissaan Matka tuntemattomalle planeetalle kolmatta maailmaa. (2)

Juttujen huomioarvosta huolimatta tarkasteluni kohde tieteiskirjallisuus pelkistyi jutuissa hyvin pieneen rooliin. Satunnaiselta lukijalta yhden lauseen maininnat pitkän tekstin seassa jäivät todennäköisesti huomaamatta. Yhtä lailla huomiotta jää helposti kolmas tieteiskirjallisuutta käsitellyt juttu, lyhyt uutinen, joka ilmestyi ilman otsikkoa. Sävyltään toteava uutinen käsitteli tieteiskirjallisuutta käsittelevän käsikirjoituksen löytymistä ja julkaisua.

-- Ernest Hemingway oli myös tieteisromaanikirjailija. Hemingwayn neljäs vaimo Mary Welsh on ilmoittanut Buenos Airesissa, että eräs newyorkilainen kustantaja julkaisee Papan jäämistöstä löytyneen science fiction -käsikirjoituksen. (3)

Näiden juttujen perusteella tieteiskirjallisuus vaikuttaa vuonna 1970 olleen samassa asemassa kuin kirjallisuus yleisesti 1800-luvulla, jolloin kirjallisuudesta kirjoitettiin lähinnä kirjamyynnin kannalta otollisten sesonkien aikaan. Vuonna 1970 kaikki tieteiskirjallisuuden maininneet jutut sijoituivat aivan alkuvuoteen eikä genreä mainittu loppuvuoden aikana edes esimerkiksi syksyn kirjatarjontaa käsittelevien juttujen yhteydessä. Tämä voi tietysti johtua siitä, että yksikään kustantamo ei

välttämättä julkaissut fantasia- tai tieteiskirjallisuutta enää kyseisenä vuotena, jolloin kirjallisuuden lajit luonnollisesti jäivät pois myös kirjatarjontaa käsittelevistä lehtijutuista.

Vuonna 1970 tieteiskirjallisuudesta kirjoitettiin, tai lähinnä mainittiin, Helsingin Sanomissa yleisellä tasolla, eikä juttujen yhteydessä puhuttu genren alalajeista. Tieteiskirjallisuudesta kirjoitettaessa puhuttiin pääasiassa tieteisromaanista ja tieteisromaanikirjailijasta, joskin englanninkielistä termiä science fiction käytettiin kerran. Kaikki ilmestyneet jutut olivat lyhyitä, vieläpä hyvin lyhyitä. Kuten kerroin aineiston kuvauksen yhteydessä (ks. luku 4.2.), jos kirjallisuuden lajit vain mainitaan muun jutun yhteydessä, luokittelen maininnan kuuluvan lyhyisiin juttuihin riippumatta alkuperäisen jutun pituudesta.

Kaikki kolme juttua vuonna 1970 ilmestyivät kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla, jolla katson olevan sivuista eniten huomioarvoa sen sijainnin vuoksi. Kirjoittelu fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta jäi kuitenkin kyseisenä vuotena niin häviävän pieneksi ja erityisesti lyhyeksi, että huomioarvo menettää mielestäni merkityksensä. Suuresta tekstimassasta on vaikeaa erottaa lauseen pituista maininta tieteiskirjallisuudesta, samoin silmien ohi lipuu helposti huomaamatta otsikoimaton pikku-uutinen.

Yhteenkään jutuista ei viitattu vinkillä, mikä oli oletettavaa lyhyen uutisen kohdalla. Vaikka kevään kirjatarjonnasta julkaistuihin juttuihin olisikin viitattu vinkillä, sillä yhtäältä tuskin olisi ollut merkitystä tutkimani fantasia- ja tieteiskirjallisuuden kannalta, sillä vinkki olisi kaikella todennäköisyydellä viitannut yleisesti kevään kirjatarjontaan mainitsematta tieteiskirjallisuutta esimerkkinä tarjonnasta. Toisaalta vinkki saattaa herättää lukijassa kiinnostuksen tutustua kyseiseen juttuun, jolloin on suurempi mahdollisuus, että lukija tulee huomanneeksi jutusta löytyvän maininnan tässä tapauksessa tieteiskirjallisuudesta.

Vuoden 1970 jutuissa kahdessa kolmesta jutusta oli käytetty kuvitusta. Kevään kirjatarjonnasta kertovissa kahdessa jutussa oli mukana toisessa kaksi ja toisessa useampia kuvia. Siinä missä 18. tammikuuta ilmestyneessä jutussa (2) oli kuvituksena kirjailijoiden kasvokuvia, oli 4. tammikuuta ilmestyneessä jutussa (1) käytetty kuvituksena kirjakevään teemoihin liittyviä kuvia, metsässä leikkiviä lapsia elinympäristön saastumisen kuvaamiseen ja kuun pinnalla kävelevää astronauttia avaruusaiheiden kuvaamiseen. Avaruuden valloittaminen oli ajankohtaista, sillä edellisvuonna, heinäkuussa 1969, ihminen oli käynyt ensi kertaa kuussa. Koska kuva kiinnittää lukijan huomion juttuun eri tavalla kuin teksti, on kuvituksen huomioiminen aiheellista. Tässä tapauksessa astronautin kuva saattaa ohjata aiheesta kiinnostuneen lukijan etsimään tekstistä kohdan, jossa

puhutaan avaruussaiheesta. Näin lukija voi tulla silmälleeksi myös jutussa esiintyvän maininnan tieteiskirjallisuudesta.

Yhteenvedona voi todeta, että vuonna 1970 kirjoittelu fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta oli niin vähäistä ja lapsenkengissä, että kirjallisuuden lajit pelkistyivät kulttuurisivuilla sivuhuomautuksiksi joko muista kirjallisuussaiheista kertovien juttujen yhteyteen tai kuriositeetiksi lyhyeen uutiseen.

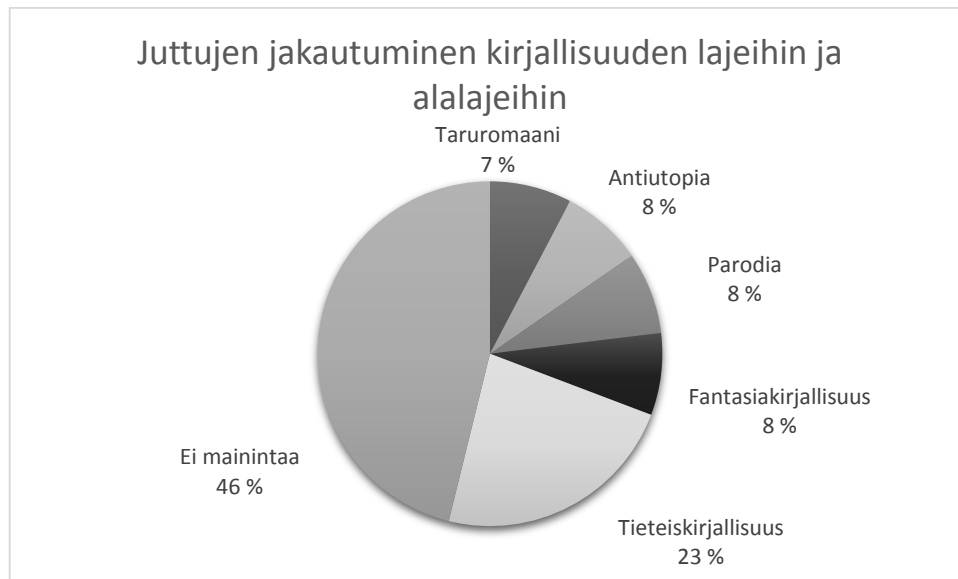
Kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla ilmestyneet lyhyet maininnat käsitelivät yksinomaan tieteiskirjallisuutta ja niihin ei liittynyt vinkkiä mutta suurin osa jutuista oli kuvallisia.

Kuvallisuudella tuskin kuitenkaan oli tutkimusaiheeni kannalta suurta merkitystä, sillä jutuissa ei ollut juurikaan tieteiskirjallisuutta käsittelevää tekstiä, jonka pariin kuva olisi voinut ohjata. Vuoden 1970 perusteella fantasia- ja tieteiskirjallisuuden Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla saama julkisuus oli käytännössä olematonta, muutamaan lauseeseen tiivistyvien sivuhuomautusten tasoa.

5.3. Vuosi 1980: Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta tasapuolisesti

Vuonna 1980 fantasia- ja tieteiskirjallisuus sai Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla jo hieman enemmän huomiota kuin vuosikymmen aikaisemmin. Kirjallisuuden lajeja käsiteltiin yhteensä 13 jutussa, joista 46 prosenttia (6 kappaletta) käsitteli fantasiakirjallisuutta, 46 prosenttia (6 kappaletta) tieteiskirjallisuutta ja 8 prosenttia (1 kappale) molempia genrejä. Näin ollen uutisointi kirjallisuuden lajeista oli hyvin tasapuolista, sillä molemmat kirjallisuuden lajit esiintyivät tasan puolessa julkaistuista jutuista.

Muutamassa jutussa fantasia- ja tieteiskirjallisuutta määriteltiin tarkemmin kirjallisuuden lajien alalajien kautta. Jutuissa mainittuja alalajeja olivat taruromaani ja antiutopia sekä parodia, joka mielletään liittyväksi enemmän yleiseen kaunokirjallisuuteen kuin fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen. Taruromaani, antiutopia ja parodia mainittiin kukin 8 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Hieman yleisempää oli puhua jutuissa yleisesti fantasia- tai tieteiskirjallisuudesta. Jutuista 8 prosentissa (1 kappaleessa) puhuttiin teoksesta fantasiakirjallisuutena ja 23 prosentissa (3 kappaleessa) jutuista puolestaan tieteiskirjallisuutena. Yleisintä oli kuitenkin olla viittaamatta kirjallisuuden lajeihin millään aiemmista termeistä. Yhteensä 46 prosentissa (6 kappaleessa) jutuista, eli lähes puolessa vuoden 1980 aineistoa, ei mainittu nimeltä lainkaan fantasia- tai tieteiskirjallisuutta tai niiden alalajeja.

Kuvio 5.5. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeittain ja alalajeittain Helsingin Sanomissa vuonna 1980. N = 13.

Kaikki maininnat sekä yleisemmällä tasolla fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta että kirjallisuuden lajien alalajeista tehtiin uutisten ja arvioiden yhteydessä. Taruroomaani-määritelmää käytettiin neljästä teoksesta kirjoitetussa yhteisarviossa.

Susan Cooperin viisiosainen taruroomaanisarja Pimeä nousee hakee elementtinsä kelttiläisestä perinteestä ja siitä kristillisestä usean yli tuhat vuotta vanhan tarinaston yhteenliittymästä, jota sanotaan Kuningas Arthurin tarinoiksi. (6)

Samalla teos asetoitiin kirjallisen perinteen kentälle, uudelleenkerrotuksi tarinaksi kuningas Arthurista.

Myös alalaji antiutopia esiintyi kirja-arvion yhteydessä, jossa termillä kuvattiin teoksen kirjailijaa.

Wulff on Huxleyn ja Orwellin koulukuntaa, läpeensä mekanisoitua ja kontrolloitua yhteiskuntaa maalaileva antiutopisti, joka pyrkii vangitsemaan itse kerronnan kieleen tuon yhteiskunnan luonteen. (12)

Vertaamalla kirjailijaa muihin saman lajin kirjailijoihin teos asetoitiin tieteiskirjallisuuden kentälle. Samalla lukijalta odotetaan kirjallisuuden kentän tuntemista, sillä mikäli vertailun kohteena olevat kirjailijat ja heidän teoksensa eivät ole tuttuja, vertaus ei aukene ja lukija ei kykene sijoittamaan arvostelun kohteena olevaa teosta kartalle.

Parodian edustajaksi kirjailija puolestaan mainittiin arvion sijaan uutisen yhteydessä. Jutussa käsiteltiin Lontoon British Museumiin avautunutta Lewis Carroll -näyttelyä.

Kuvastimen toisella puolen Lewis Carroll intellektuellina oli parodian ja herkkullisen hölynpölyn mestari. (9)

Herkullinen hölynpöly viittaa nonsense-kirjallisuuteen, jota Carrollin tunnetuin teos *Liisa Ihmemaassa* edustaa.

Fantasiakirjallisuudesta yleisellä tasolla puhuttiin arviossa, joka käsitteli Tokienin fantasiamaailmasta Keski-Maasta kirjoitettua opasteosta.

J.R.R. (John Ronald Reuel) Tolkien (1892–1973) on moderneista fantasiakirjailijoista kuuluisin ja päämäärätietoisin. (15)

Tieteiskirjallisuudesta yleisellä tasolla puhuttiin kolmessa jutussa, kahdessa uutisessa sekä yhdessä arviossa, joissa kaikissa käytettiin kirjallisuuden lajista englanninkielistä termiä science fiction tai scifi.

Les nouvelles littéraires on julkaissut ranskalaisten julkkisten kommentit science fictioniin, tulevaisuuden kuvitelmiin. (8)

Tripodien aika ja Peilipuu ovat huolella tehtyä scifiä, taitavat henkilökuvat, tulevaisuuden selkeä hahmottaminen ja ovelat analogiat ihmiskunnan historiaan palvelevat juuri sitä päämäärää, joka on korkeatasoisen scifin tuntomerkkejä: poistaa ennakkoluuloja, auttaa näkemään avarammin. (10)

Niissä jutuissa, joissa kirjallisuuden lajia ei mainittu lainkaan, käsiteltiin kaikissa fantasia- tai tieteiskirjallisuuden teoksia, jotka saattoi sijoittaa kirjallisuuden lajeihin kuuluvaksi tekstin sisällön perusteella.

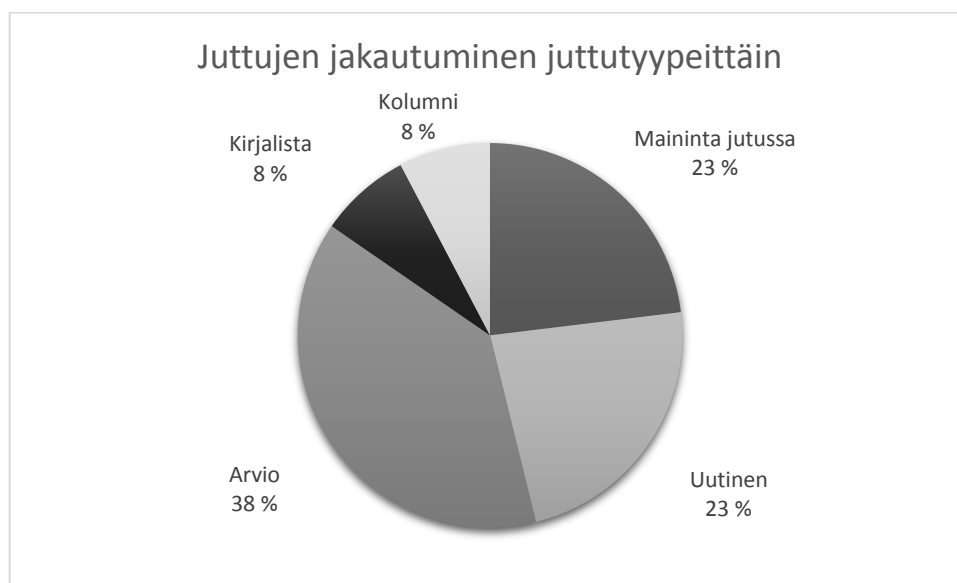
Harold Robbins: Oy Luna Ab. Kiinteistökeinottelua kuussa, jättiläisaskel ihmiskunnalle. (4)

Realismin ja mielikuvituksen yhteistyö on Verissimon romaanissa huikkeimmillaan siinä tapahtumasarjassa, joka syntyy, kun vainajat, jotka lakon vuoksi ovat jääneet hautaamatta, nousevat kapinaan eläviä vastaan - -. (11)

Englantilaisen Russell Hobanin romaani Riddley Walker kertoo ajasta atomituhon jälkeen. - - Silloin se kulttuuri, jota nyt eletään, oli paukahten loppunut. Hobanin romaani tapahtuu vuonna 2347 sen jälkeen kun ”Se Iso Yksi” oli räjähtänyt. (16)

Esimerkeistä ensimmäinen ja viimeinen voidaan katsoa kuuluvaksi tieteiskirjallisuuteen, jälkimmäinen vielä dystopiakirjallisuuden alalajiin, ja keskimäinen esimerkki puolestaan kuulostaa kuvailun perusteella fantasian alalajilta reaalifantasiaalta.

Vuonna 1980 fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettiin myös useamman juttutyyppin voimin. Useimmin kirjallisuuden lajeja käsiteltiin arvioissa, joita oli vuoden 1980 aineistosta 38 prosenttia (5 kappaletta). Uutisjuttuja ja mainintoja muiden juttujen yhteydessä oli molempia 23 prosenttia (3 kappaletta) aineistosta. Vähiten käytettyjä juttutyppejä olivat kolumni ja kirjalista, joita oli molempia 8 prosenttia (1 kappale) julkaistuista jutuista.

Kuvio 5,6, Aineiston jakautuminen juttutyypeihin Helsingin Sanomissa vuonna 1980. N = 13.

Vuoden ainoassa fantasia- ja tieteiskirjallisuuden huomioineessa kirjalistauksessa käytiin läpi edellisvuoden myydyimpiä ja arvostetuimpia kirjoja. Listalle pääsi ainoana fantasiakirjana C.S. Lewisin teos Narnian viimeinen taistelu (7). Ainoa kolumni puolestaan käsitteli uutta tieteiskirjaa ja sen luomaa synkeää tulevaisuudenkuvaa.

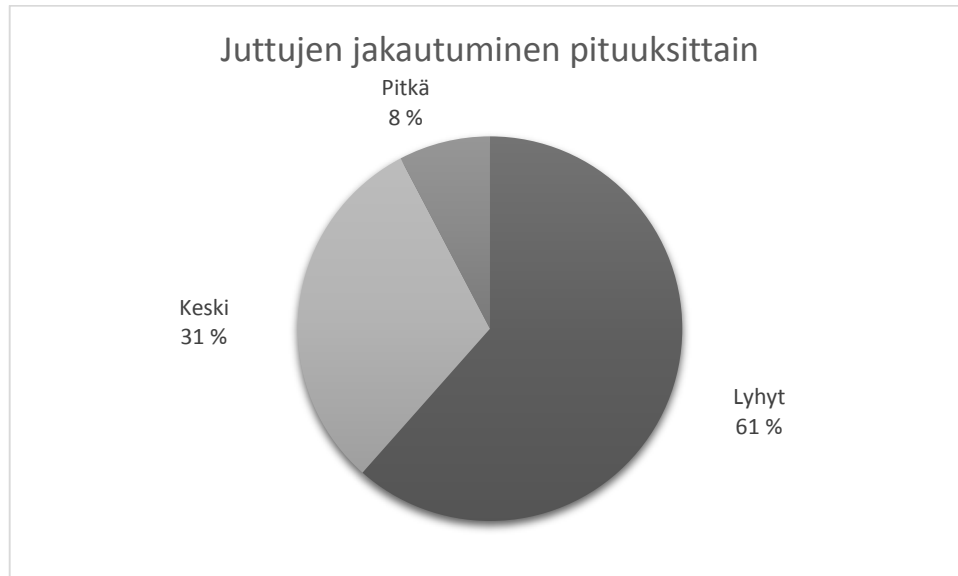
Fantasia- ja tieteiskirjallisuus sai mainintoja erityisesti kirjakevättä ja -syksyä käsittelevien juttujen yhteydessä. WSOY:n kirjatarjontaa käsittelevissä jutuissa fantasiateokset huomioitiin molemmissa jutuissa yhdellä lauseella.

David Dayn Tolkienin maailma on runsaasti kuvitettu hakuteos, opas Tolkienin taruihin maailman luomisesta Sormuksen Sodan päättymiseen. (5)

Tieteiskirjallisuus mainittiin myös osana uutista, jossa hahmoteltiin sitä, miltä näyttäisi tulevaisuuden New York Timesin best seller -lista.

Len Deighton: SS-USA. Natsit putkahtavat esiin vuoden 1939 Maailmannäyttelyn aikakapselista ja yrittävät valloittaa Yhdysvallat. (4)

Suurin osa vuoden 1980 fantasia- ja tieteiskirjallisuuden jutuista oli pituudeltaan lyhyitä. Lyhyitä juttuja oli vuoden aineistosta 61 prosenttia (8 kappaletta), keskipitkiä 31 prosenttia (4 kappaletta) ja pitkiä 8 prosenttia (1 kappale).

Kuvio 5.7. Aineiston jakautuminen juttujen pituuksien mukaan Helsingin Sanomissa vuonna 1980. N = 13.

Lyhyet jutut olivat pääasiassa uutisia ja mainintoja muiden juttujen yhteydessä, joskin kategoriaan kuuluivat myös kirjalista, kolumni ja arvio, yksi kappale kutakin. Toiseksi eniten ilmestyneet keskipitkät jutut olivat yksinomaan arviota ja uutisia. Vuoden ainoa fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsitellyt pitkä juttu oli neljän teoksen yhteisarvio.

Vinkillä viitattiin vuonna 1980 vain yhteen juttuun. Vinkin saamisessa lienee painaneen aiheen suosio, sillä vinkki käsitteli fantasiakirjallisuuden klassikkokirjailijan J.R.R. Tolkienin fantasiamaailmasta tehtyä opasteosta. Toisaalta aineistosta löytyi myös toista tunnettua klassikkokirjailijaa Lewis Carrollia käsitellyt artikkeli, jolla ei kuitenkaan ollut vinkkiä. Molemmat jutuista ilmestyivät kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Yhteensä ensimmäisellä sivulla ilmestyi 23 prosenttia (3 kappaletta) jutuista. Sisemmällä sivuilla jutuista ilmestyi siis 77 prosenttia (10 kappaletta).

Kuvallisia juttuja oli vuoden aineistosta 46 prosenttia (6 kappaletta), eli ilman kuvaa ilmestyi hieman yli puolet jutuista, 54 prosenttia (7 kappaletta). Kuvat olivat joko kuvia kirjailijoista tai otteita kirjojen kuvituksesta. Noin puolessa kuvallisista jutuista julkaistiin useampi kuin yksi kuva,

ja enimmillään kuvia julkaistiin yhden jutun yhteydessä 4 kappaletta. Kuvia julkaistiin kaikkien juttutyyppeiden yhteydessä kirjalistaa lukuun ottamatta.

Yhteenvedona voidaan todeta, että vuonna 1980 Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla käsiteltiin fantasia- ja tieteiskirjallisuutta hyvin tasa-arvoisesti. Teoksien ja kirjailijoiden määriteltiin muutamassa tapauksessa edustavan jotakin genrejen alalajeista, joskin useimmiten jutun yhteydessä ei mainittu kirjallisuuden lajeja tai alalajeja lainkaan. Ilmestynyt juttu oli useimmiten kirjallisuusarvio, joka ilmestyi lähes yhtä usein kuvan kanssa kuin ilman kuvaa mutta lähes poikkeuksetta ilman vinkkiä ja jollakin kulttuurisivujen sisäsivuista. Suurin osa ilmestyneistä jutuista oli lyhyitä, joskin keskipitkiä juttuja alkoi näkyä aineistossa. Erityisesti arviot olivat hieman useammin keskipitkiä kuin lyhyitä. Fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta muodostui vuonna 1980 kuva näkyvyyttä kasvattavista kirjallisuuden lajeista, jotka pulpahtelivat esiin niin satunnaisina mainintoina kuin hieman pidempinä, itsenäisinä juttuinakin. Kokonaisuutena fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoittelu oli kuitenkin vähäistä, sillä juttuja ilmestyi vuoden aikana vain 13, keskimäärin yksi kuukaudessa.

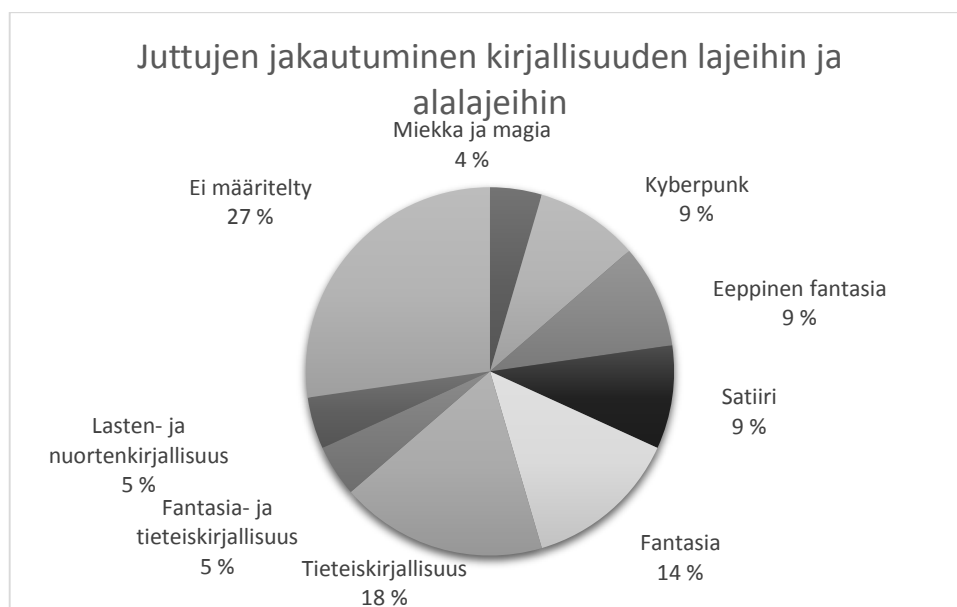
5.4. Vuosi 1990: Essee herättää keskustelua

Vuonna 1990 fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrä jatkoi edelleen kasvuaan. Vuoden aikana Helsingin Sanomien kulttuuriosastolla ilmestyi yhteensä 22 fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevää juttua. Jutuista hieman yli puolet, 55 prosenttia (12 kappaletta), käsitteli fantasiakirjallisuutta ja vastaavasti hieman alle puolet, 45 prosenttia (10 kappaletta) tieteiskirjallisuutta. Molempia kirjallisuuden lajeja käsitteleviä juttuja ei ilmestynyt yhtäkään.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta määriteltiin vuonna 1990 jossain määrin alalajien kautta. Fantasiakirjallisuudesta kirjoitetuissa jutuissa 9 prosentissa (2 kappaleessa) puhuttiin eepisestä fantasiasta ja 4 prosentissa (1 kappaleessa) miekka ja magia -kirjallisuudesta. Tieteiskirjallisuudesta kirjoitetuissa jutuissa 9 prosentissa (2 kappaleessa) puolestaan puhuttiin kyberpunkista. Lisäksi 9 prosentissa (2 jutussa) teos määriteltiin satiiriksi, joka ei ole ainoastaan fantasia- ja tieteiskirjallisuuden piiriin kuuluva kirjallisuuden laji, vaan joka kuuluu myös yleisen kaunokirjallisuuden piiriin.

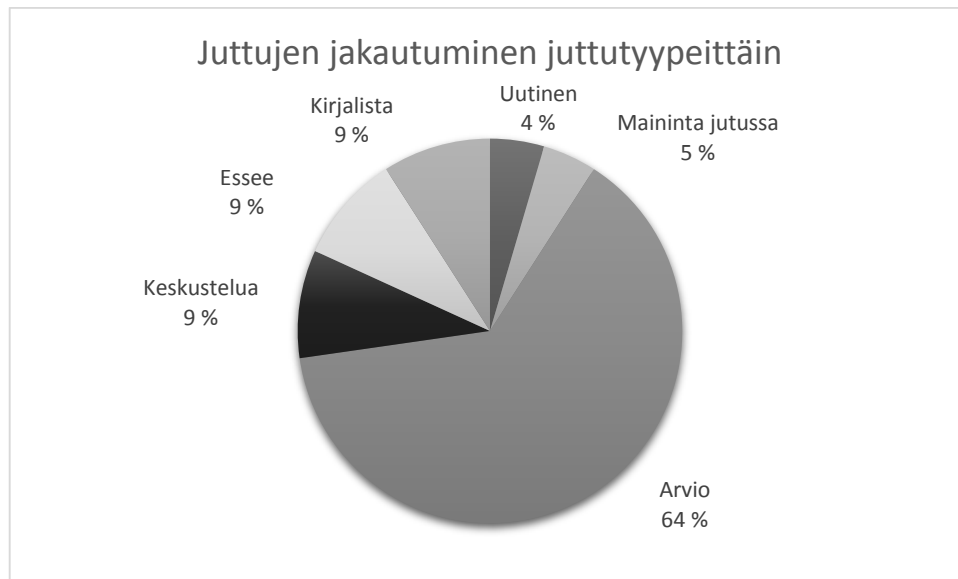
Hieman enemmän jutuissa puhuttiin kuitenkin fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta yleisellä tasolla. Teos tai kirjailija määriteltiin kuuluvaksi yleisesti fantasiakirjallisuuden edustajaksi 14 prosentissa (3 kappaleessa) jutuista ja yleisesti tieteiskirjallisuuden piiriin 18 prosentissa (4 kappaleessa) jutuista. Samassa jutussa puhuttiin molemmista kirjallisuuden lajeista 5 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Ensimmäistä kertaa fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta puhuttiin myös lasten- ja

nuortenkirjallisuutena. Tällaisia juttuja oli aineistosta 5 prosenttia (1 kappale). Suurin yksittäinen kategoria oli kuitenkin se, jossa teoksia tai kirjailijoita ei määritelty kuuluvaksi yleisesti fantasia- tai tieteiskirjallisuuden edustajaksi eikä myöskään alalajien edustajaksi. Tällaisia juttuja oli aineistosta yhteensä 27 prosenttia (6 kappaletta).

Kuvio 5.8. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeihin ja alalajeihin Helsingin Sanomissa vuonna 1990. N = 22.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsiteltiin vuonna 1990 myös useamman juttutyypin kautta. Selvästi eniten ilmestyi arvioita, joita oli yhteensä 64 prosenttia (14 kappaletta) jutuista. Seuraavaksi eniten julkaistiin kirjalistoja, esseitä ja keskustelua, joita oli kutakin 9 prosenttia (2 kappaletta) jutuista. Vähiten ilmestyi uutisia ja mainintoja muiden juttujen yhteydessä, joita oli molempia 4 prosenttia (1 kappale) jutuista.

Kuvio 5.9. Aineiston jakautuminen juttutyypeittäin Helsingin Sanomissa vuonna 1990. N = 22.

Kaikki maininnat fantasia- ja tieteiskirjallisuuden alalajeista esiintyivät vuonna 1990 kirja-arvioiden yhteydessä. Fantasiakirjallisuuden alalajit saivat mainintoja yhteensä 3 arviossa, joista miekka ja magia yhdessä sekä eepinen fantasia kahdessa.

Velhojen valtakunta on avartava läpileikkaus meillä pimentoon jääneestä fantasiakirjallisuuden alalajista, ns. sword and sorcerysta. Se on eräänlainen science fictionin äpäpäveli. Niinpä siltä on toistaiseksi puuttunut suomenkielinen nimikin. Juhani Hinkkasen toimittamassa Velhojen valtakunnassa tarjotaan kahta vaihtoehtoa: miekka ja noituus tai miekka ja magia. Viime vuosina on sword and sorceryn tilalle alkanut vakiintua keskustelun kannalta parempi nimi heroic fantasy. (20)

Kestävin Howardin monista luomuksista on barbaarihahmo Conan, josta tuli fantasiakirjallisuuden yhden aliarvostetun lajin, heroic fantasyn todellinen kulmakivi. (30)

Miekkaa ja magiaa käsittelevän arvion yhteydessä voi huomata, että genren termit eivät vielä olleet vakiintuneet Suomessa, vaan niiden määritelmistä keskusteltiin vielä esimerkiksi juuri kirja-arvioiden yhteydessä.

Tieteiskirjallisuuden alalajista kyberpunkista kirjoitettiin kahden arvion yhteydessä, joista molemmissa alalaji mainittiin heti otsikossa:

Tieteiskirja on nyt CYBERPUNK. Teknologiapilkka ja kloonit eivät uudista kirjallisuudenlajia. (23)

Cyberpunk tulee Suomeen. Mutta käänköskokoelma kadottaa alkuteoksen hengen.
(28)

Jo otsikoista ja ingresseistä voi havaita, että alalaji oli jotakin uutta ja vasta teki tuloaan Suomeen. Myös molemmat arvioissa satiiriksi luokitellut teokset olivat ylälajiltaan tieteiskirjallisuutta. Jälkimmäisessä esimerkissä satiirius määritellään heti otsikossa.

Reaalisosialismin myöhemmät vaiheet ovat saattaneet vahvistaa Orwellin kirjan oraakkelimaisuutta, mutta teos tuottaa iloa etenkin ajattomana swiftiläisenä satiirina.
(31)

Scifi kulutusyhteiskunnan kimpussa. Frederik Pohlin satiirissa mainostoimistot johtavat maailmaa. (32)

Ensimmäisestä esimerkistä käy ilmi, että lukijan oletetaan tuntevan kirjallisuuden kenttää yleisemminkin, sillä kuvausta ”ajattomasta swiftiläisestä satiirista” ei selitetä.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta sekä lajien edustajista yleisellä tasolla puhuttiin hajanaisesti niin arvioissa (esimerkit 1 ja 2) kuin uutisissakin (esimerkki 2).

Amerikkalaisen tieteiskirjallisuuden kiinnostaviin persoonallisuuksiin lukeutui tuottelias Philip K. Dick (1928–1982). Hänen monipuolisesta tuotannostaan erottuu jopa vahvasti omaleimaisia kausia. (24)

Aramnaas puolestaan on aikuisten naisten fantasiaromaani. (26)

Viime vuoden parhaaksi suomeksi ilmestyneeksi science fiction -kirjaksi ja Tähtivaeltaja-palkinnon saajaksi on valittu Brian Aldissin romaani Helliconin talvi.
(25)

Tieteiskirjallisuuteen viitattiin suomenkielisen termin lisäksi myös englanniksi science fictionina. Molemmat, sekä fantasia- että tieteiskirjallisuus, esiintyivät samassa arviossa yhden kerran.

Tieteiskirjailijana parhaiten tunnettu mutta muitakin lajeja harrastanut Bradbury (s. 1920) antaa fantasiansa todella ryöpytä. (35)

Fantasia- ja tieteiskirjallisuus liitettiin myös lasten- ja nuortenkirjallisuuteen yhden kirjallisuuden yhteydessä. Kevään uutuuskirjallisuutta käsitelleen jutun yhteydessä (22) yksi fantasiakirjallisuuden ja yksi tieteiskirjallisuuden teos löytyi otsikon Lasten- ja nuortenkirjat alta.

Niihin juttuihin, joissa ei määritelty teoksia fantasia- ja tieteiskirjallisuudeksi lainkaan, kuului juttutyypeiltään yksi arvio ja kirjalista sekä koko aineistossa harvinaiset essee ja keskustelu. Toisessa esseistä kirjailija Leena Krohn pohti omaa taiteilijuuttaan osana Miten kirjani ovat syntyneet -juttusarjaa.

Tainaronia kirjoitin kaksi vuotta, sanan silloin, toisen tällöin. Ja sitten yhä uudestaan. Ajan mukana fantasia menetti työssä yhä enemmän jalansijaa ja sen tilan valtasi itsellenikin vieras todellisuus. (33)

Koko kirjoituksessa mainitaan fantasia kerran, mutta koska sitä ei käytetä kirjailijaa tai teosta määrittelevänä terminä, katsoin esseen kuuluvan kategoriaan, jossa kirjallisuuden lajeja ei määritellä.

Toinen essee käsitteli klassikkoteoksen Liisan seikkailut Ihmemaassa kuvitusta (esimerkki 1), josta virisi lyhyt ja koko aineistossani ainoa laatuaan oleva keskustelu kulttuurisivujen Keskustelupalstalla (esimerkit 2 ja 3).

Lewis Carrollin klassikko Liisan seikkailut Ihmemaassa on ilmestynyt lukuisia kertoja uudelleen ”vaatetettuna”. Suomeksi siitä on julkaistu kolme erilaista kuvatulkkintaa, tuorein niistä on englantilaisen Anthony Brownen. Riitta Oittisen mielestä Liisan rääpäliit ovat kuitenkin hätköineet: uuden kuvituksen rinnalle asetetaan usein vanha ja kuvitukseen sopimaton suomennos. (17)

Riitta Oittinen syyttää Kustannus-Mäkelää hätköinnistä, kun olemme julkaisseet Lewis Carrollin Liisan seikkailut ihmemaassa käyttäen Anthony Brownen kuvitusta sekä Kirsi Kunnaksen ja Eeva-Liisa Mannerin suomennosta. Ei kustantaja hätköinyt. (19)

Tarkoitukseni oli herättää aiheesta asiallista keskustelua, ei suinkaan näpäyttää lastenkirjojen kustantajia. (21)

Juttujen pituudet vaihtelivat vuonna 1990 lyhyistä jutuista keskipitkiin ja pitkiin juttuihin. Lyhyitä ja pitkiä juttuja ilmestyi vuoden aikana saman verran, 41 prosenttia (9 kappaletta) aineistosta. Keskipitkien juttujen osuus oli 18 prosenttia (4 kappaletta) aineistosta.

Kuvio 5.10. Aineiston jakautuminen juttujen pituuksien mukaan Helsingin Sanomissa vuonna 1990. N = 22.

Lyhyet jutut olivat suurimmaksi osaksi arvioita, kirjalistoja ja keskustelua, joskin mukaan mahtui myös yksi uutinen ja yksi maininta muun jutun yhteydessä. Keskipitkät jutut olivat yksinomaan arvioita ja pitkät jutut vastaavasti yksinomaan arvioita ja esseitä. Yhteenkään juttuun ei vuonna 1990 viitattu vinkillä. Vain 18 prosenttia (4 kappaletta) jutuista ilmestyi kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Loput 82 prosenttia (18 kappaletta) jutuista oli sijoitettu jollekin osaston sisemmistä sivuista.

Jutuista suurimman osan yhteydessä kuitenkin ilmestyi kuva. Kuvitettuja juttuja oli yhteensä 68 prosenttia (15 kappaletta), kun taas ilman kuvaa jäi 32 prosenttia (7 kappaletta) jutuista. Kuvat koostuivat suurimmaksi osaksi kirjan tai kirjailijan kuvista sekä tieteiskirjallisuuden pohjalta tehdyistä elokuvista napatuista otoksista. Suurin osa jutuista sai rinnalleen yhden kuvan ja muutama juttu kaksi kuvaa. Enimmillään kuvia ilmestyi yhden jutun yhteydessä viisi. Kaikki juttutyypit keskustelua ja uutista lukuun ottamatta ilmestyivät kuvituksen kanssa yhden tai useamman kerran.

Yhteenvedona voi todeta, että vuonna 1990 fantasia- ja tieteiskirjallisuutta huomioitiin Helsingin Sanomien kulttuuriosastolla edelleen vähäisessä määrin mutta tasaisesti ympäri vuoden.

Keskimääräinen juttu käsitteli lähes yhtä todennäköisesti fantasia- kuin tieteiskirjallisuutta ja genreistä puhuttiin yhä eniten joko yleisellä tasolla tai ei ollenkaan. Lukija törmäsi todennäköisimmin kirjallisuuden lajeista tehtyyn arvioon, joka saattoi olla niin lyhyt kuin pitkäkin, mutta ilmestyi aina ilman vinkkiä ja useammin kulttuuriosaston sisäisivuilla kuin huomioarvoltaan suuremmalla ensimmäisellä sivulla. Arvion yhteydessä ilmestyi usein kuva, joka erityisesti tieteiskirjallisuuden kohdalla saattoi hyvinkin olla peräisin teoksen elokuvasovituksesta. Tämä

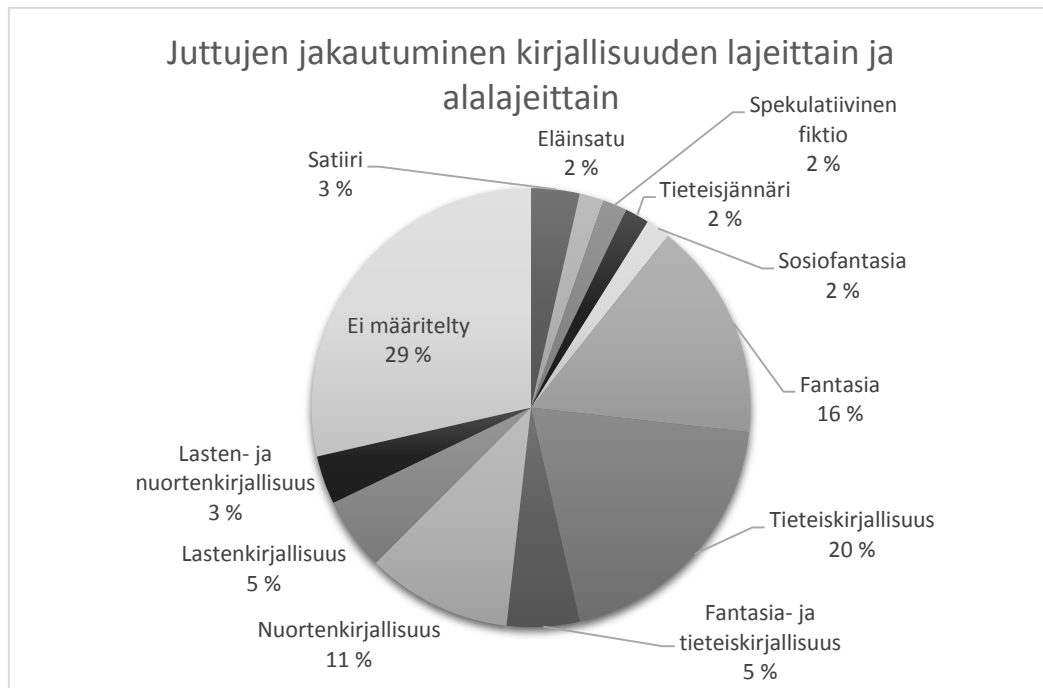
kertoo siitä, että kirjallisuuden lajien suomennokset saapuivat Suomeen sen verran alkuperäisteoksen jäljessä, että kirjasta oli ehditty joissain tapauksissa kuvata jo elokuvakin.

5.5. Vuosi 2000: Harry Potter valtaa palstatilaa

Vuonna 2000 fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrä lisääntyi huomattavasti Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla. Kirjallisuuden lajeja käsitteleviä juttuja ilmestyi yhteensä 56 kappaletta. Fantasiakirjallisuudesta kirjoitettiin vuonna 2000 selvästi tieteiskirjallisuutta enemmän. Fantasiakirjallisuutta käsitteleviä juttuja oli 66 prosenttia (37 kappaletta) aineistosta kun tieteiskirjallisuutta käsitteleviä juttuja oli vain 29 prosenttia (16 kappaletta). Juttuja, jotka käsittelivät molempia kirjallisuuden lajeja, oli 5 prosenttia (3 kappaletta) aineistosta.

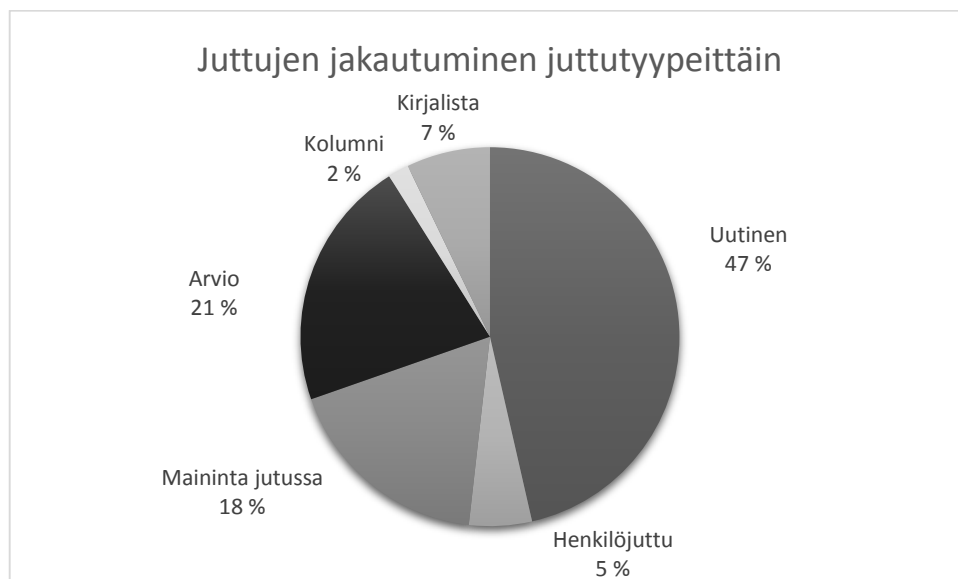
Kirjallisuuden lajeja käsiteltiin myös niiden edustamien alalajien kautta. Fantasiakirjallisuuden määriteltiin edustavan eläinsatua ja sosiofantasiaa, joista molemmat mainittiin 2 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Tieteiskirjallisuuden teos puolestaan määriteltiin tieteisjännäriksi 2 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Teos määriteltiin spekulatiiviseksi fiktioksi myös 2 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Satiiria teosten nähtiin puolestaan edustavan 3 prosentissa (2 kappaleessa) jutuista. Vuonna 2000 fantasia- ja tieteiskirjallisuutta määriteltiin yhä enemmän kuuluvaksi lasten- ja erityisesti nuortenkirjallisuuden piiriin. Fantasia- tai tieteiskirjallisuuden teos määriteltiin lastenkirjallisuudeksi 5 prosentissa (3 kappaleessa) ja nuortenkirjallisuudeksi 11 prosentissa (6 kappaleessa) jutuista. Molempien, eli lasten- ja nuortenkirjallisuuden määritelmän alle kirjallisuuden lajien katsottiin kuuluvan 3 prosentissa (2 kappaleessa) jutuista.

Alalajien mainitsemisen sijaan oli edelleen suositumpaa kirjoittaa fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta yleisellä tasolla. Fantasiakirjallisuuden kohdalla näin tehtiin 16 prosentissa (9 kappaleessa) jutuista ja tieteiskirjallisuuden kohdalla 20 prosentissa (11 kappaleessa) jutuista. Molemmista genreistä, eli fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta, puhuttiin 5 prosentissa (3 kappaleessa) jutuista. Suurin yksittäinen kategoria lajeista ja alalajeista puhuttaessa oli yhä kategoria, jossa fantasia- ja tieteiskirjallisuutta ei mainittu jutussa lainkaan. Näin tapahtui 29 prosentissa (16 kappaleessa) jutuista.

Kuvio 5.11. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeihin ja alalajeihin Helsingin Sanomissa vuonna 2000. N = 56.

Eri juttutyypit olivat esillä myös vuoden 2000 aineistossa. Lähes puolet jutuista, 47 prosenttia (26 kappaletta) oli uutisia. Seuraavaksi eniten julkaistiin arvioita, joita oli jutuista 21 prosenttia (12 kappaletta), ja mainintoja muiden juttujen yhteydessä, joita oli jutuista 18 prosenttia (10 kappaletta). Juttutyyppeiden vähemmistöön jäivät kirjalistat, jotka kattoivat 7 prosenttia (4 kappaletta) jutuista, henkilöjutut, joita oli 5 prosenttia (3 kappaletta) jutuista ja kolumnit, joita oli 2 prosenttia (1 kappale) jutuista.

Kuvio 5.12. Aineiston jakautuminen juttutyypeittäin Helsingin Sanomissa vuonna 2000. N = 56.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden alalajit mainittiin arvioiden, uutisten ja henkilöjuttujen yhteydessä. Fantasiakirjallisuuden teos määriteltiin eläinsaduksi arvion yhteydessä.

Redwallin taru on toimiva sekoitus fantasiaseikkailuja ja eläinsatujen somuutta. (66)

Sosiofantasiaksi teosta puolestaan tituleerattiin henkilöhaastattelun yhteydessä.

Sinisalo pitää omaa romaaniaan lähinnä sosiofantasiana. ”Haluan käsitellä toiseuden ongelmaa, ajattelumme kahleita, kaikkea sitä mitä emme tunne ja vieroksumme vaistomaisesti. Tieteiskirjallisuutta ja fantasiaa on pidetty tyypillisenä toiseuden lajeina kirjallisuudessa ja tämän perinteen tahdon murtaa.” (90)

Tieteiskirjallisuuden teos määriteltiin tieteisjännäriksi arvion yhteydessä. Määritelmä nostettiin näkyvälle paikalle jutun ingressiin.

Risto Isomäen tieteisjännärin taustalla on hiostava lähitulevaisuus. (82)

Satiiri sai vuoden 2000 aineistossa kaksi mainintaa, toisen uutisen ja toisen arvion yhteydessä.

Satiiristen tieteisromaanien taitajana tunnettu John Sladek on kuollut Edinassa Minnesotassa 62-vuotiaana. (54)

Nähtävästi siksi hänen Tähtijaostonsa on ennen kaikkea poliittinen satiiri, jossa kaikki motiivit ja pintavaikutelmat ovat epäilyttäviä, sillä ne ovat joko ”liian yksinkertaisia tai liian monimutkaisia.” (69)

Lasten- ja nuortenkirjallisuudella oli vuonna 2000 ensimmäistä kertaa isompi rooli myös fantasia- ja tieteiskirjallisuuden määrittäjänä. Lastenkirjaksi määriteltiin vain fantasiakirjallisuuden teoksia, yhden uutisen ja kahden maininnan juttutyypeissä.

Yhdysvalloissa hänen satuhahmoaan Harry Potteria on ylistetty niin lastenkirjallisuuden pelastajaksi kuin saatanan välikappaleeksikin. (52)

Lastenkirjojen myyntilistalla Mauri Kunnaksen Koiramäen Martta ja tiernapojat on kiilannut kolmen Harry Potterin keskelle. (92)

Myös nuortenkirjallisuuden kohdalla kaikki määritelmän kohteena olleet teokset olivat fantasiakirjallisuutta. Puolet jutuista olivat uutisia (esimerkki 1) ja toinen puoli sekalaisesti mainintoja (esimerkki 2), kirjalistoja ja henkilöjuttuja (esimerkki 3).

Kirjailija Tomi Kontio sai Finlandia Junior -palkinnon ensimmäisellä nuortenromaanillaan. (88)

Finlandia Junior -kirjallisuuspalkintoa tavoittelee tänä vuonna kuusi teosta. Palkintoehdokkaat ovat Tomi Kontion nuortenromaani Keväällä isä sai siivet, Iiro Küttnerin kirjoittama ja Christel Rönnsin kuvittama satu Taljantti, lempeä jättiläinen [...]. (85)

Kirjailija J.K. Rowling ansaitsee nuortenkirjoillaan satoja miljoonia, mutta kirjoittaa yhä kahviloissa. (51)

Ainoa kirjalista käsitteli syksyn uutuuskirjallisuutta, jossa listatut neljä teosta sijoittuivat nuortenkirjallisuuden otsikon alle ja edustivat kaikki fantasiakirjallisuutta. Yhteisotsakkeen lasten- ja nuortenkirjallisuus alle määriteltiin sekä fantasia- että tieteiskirjallisuutta. Molemmat yhteisnimitystä käyttäneet jutut olivat uutisia.

Ilkikurisista lasten- ja nuortenkirjoistaan tunnettu Roald Dahl (1916–90) on voittanut Britanniassa äänestyksen, jossa lukijoilta tiedusteltiin heidän suosikkikirjailijaansa. [...] Toiseksi sijoittui Harry Potter -kirjojen tekijä J.K. Rowling ja kolmanneksi tieteiskirjailija Terry Pratchett. (49)

Alalajeista kirjoittamisen sijaan oli kuitenkin edelleen suositumpaa puhua fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta yleisellä tasolla ilman tarkempia määritelmiä. Kirjailija tai teos määriteltiin fantasiakirjallisuudeksi useimmin arvioiden ja muissa jutuissa esiintyneiden mainintojen yhteydessä.

Hyvä oivallus J.K. Rowlingilta on fantasiapitoisuus. Noitien koulun kummia karikatyyrejä eivät sido sen enempää ulkonäön kuin käyttäytymisenkään lait. (53)

Aihepiireistä nousivat esille tämän hetken nuorten maailman kuvaaminen sekä fantasiakertomukset. (40)

Tieteiskirjallisuuden edustajiksi kirjailijoita ja teoksia puolestaan tituleerattiin pääasiassa uutisten ja arvioiden keskuudessa.

Tieteiskirjailija Arthur C. Clarke on saanut soveliaan kunnianosoituksen: Avaruusseikkailu 2001:n isän mukaan on nimetty satelliitti. Scifin konkarin nimikkosatelliitin rakensi European Telecommunications Satellite Organisation (Eutelsat.) (59)

Brittiläisen Will Selfin romaani Suuret apinat on paras suomeksi ilmestynyt science fiction -kirja vuonna 1999. (71)

Toiseen romaaniinsa ennättäneestä Kimmo Lehtosesta näyttää kehkeytyvän varteenotettava scifi-kirjailija. Yli uusien rantojen on kekseliäästi punottu tulevaisuudenkuvitelma, jonka perusaineokset ovat jo nyt jokapäiväisessä todellisuudessa ulottuvillamme. (60)

Tieteiskirjallisuudesta kirjoitettaessa genreen viitataan suomenkielistä termiä useammin englanninkielisin termein science fiction tai scifi.

Kun jutussa puhutaan yhteisesti fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta, juttutyypinä on useimmiten kevään ja syksyn uutuuskirjoja käsittelevä kirjalista, jossa kirjallisuuden lajit esiintyvät oman otsikkonsa ”fantasia ja scifi” alla.

Niissä jutuissa, joissa ei mainita lainkaan fantasia- ja tieteiskirjallisuutta, on juttutyypinä useimmiten uutinen. Vuonna 2000 leijonanosa jutuista, joissa kirjailijan tai teoksen genreä ei määriteltä, käsitelivät Harry Potteria. Tällaisia juttuja oli 12 kappaletta yhteensä 16 jutusta, joissa kirjallisuuden lajia ei mainittu. Kaikissa joko Harry Potter tai kirjailija J.K. Rowling esiintyi heti otsikossa.

Harry Potter ja kauppiaitten lumovoima (39)

J.K. Rowling on Britannian vuoden kirjailija (44)

Uutta Potteria on pantattu kautta Suomen (50)

Harry Potter nostattaa kustantajan osakkeita (75)

Potterin kirjoittaja keräsi Torontossa 10 000 kuulijaa (79)

Harry Potter leimasi muutenkin vahvasti koko vuoden fantasiakirjoittelua Helsingin Sanomien kulttuuriosastossa siitä huolimatta, että tammikuussa ilmestyneen jutun otsikko kertoo, että ”*Potter ei ole meillä buumi*” (41). Kaikkiaan 37 prosenttia (21 kappaletta) kaikista vuoden aikana ilmestyneistä fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevistä jutuista käsitteli kokonaisuudessaan tai mainitsi Harry Potterin tai kirjailija J.K. Rowlingin otsikkotasolla. Eniten Harry Potterista kirjoitettiin lyhyitä uutispätkiä, mutta velhopoika sai näkyvyyttä lisäksi kahdessa arviossa, kirjailija J.K. Rowlingista kirjoitetussa pitkässä henkilöhaastattelussa sekä maininnoissa muiden juttujen yhteyksissä. Ilman Harry Potter -kirjoja vuoden 2000 aineisto olisi ollut huomattavasti suppeampi ja fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta olisi kirjoitettu yhtä paljon. Nyt fantasia hallitsi kirjoittelua selvästi. Mielenkiintoisesti Potterilla ei ollut aineistossa vain yhtä määrettä, vaan kirjasarjaan viitattiin niin lastenkirjallisuutena, nuortenkirjallisuutena kuin fantasiana.

Toinen fantasia- ja tieteiskirjallisuutta näkyvästi esiin tuonut yksittäinen aihe oli Finlandia ja Finlandia Junior -palkinnot, joista molemmat myönnettiin vuonna 2000 fantasiakirjallisuudelle. Finlandia-palkinto myönnettiin kyseisenä vuotena ensimmäistä kertaa fantasiakirjallisuudelle. Finlandia-voittajaksi valittiin Johanna Sinisalon esikoisteos Ennen päivänlaskua ei voi (jota kirjailija itse kuvaili termillä sosiofantasia), ja Finlandia Junior -voittajaksi puolestaan Tomi Kontion ensimmäinen nuorten fantasiaromaani Keväällä isä sai siivet. Molemmat voittajat noteerattiin pitkällä jutuilla kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Lisäksi molempiin juttuihin viitattiin vinkillä, ja Johanna Sinisalon Finlandia-voittoon vieläpä vinkkisivun pääkuvalla.

Vaikka en tutki tässä pro gradu -työssä asenteita fantasia- ja tieteiskirjallisuutta kohtaan, mainitsen lyhyesti Finlandia-palkintouutisoinnin herättämästä mielikuvasta. Pääjutun otsikko ”Fantasia vei Finlandia-palkinnon” (89) tuntuu vihjaavan, että fantasia nappasi palkinnon jonkin sen paremmin ansainneen ehdokkaan nenän edestä. Mielikuva olisi ollut erilainen, jos otsikon ”vei” olisi ollut esimerkiksi positiivisemmalla merkityksellä ladattu ”sai”. Myös ingressin teksti herättää mielikuvia:

Voittaja Johanna Sinisalo kirjoittaa omasta mielestään ”spekulatiivista kirjallisuutta”
(89)

Ingressi tuntuu vähättelevän fantasia- ja tieteiskirjallisuutta leimaamalla spekulatiivisen kirjallisuuden kirjailijan omaksi keksinnöksi, jolla ei ole kaikupohjaa todellisella kirjallisuuden kentällä. Itse juttu on otsikon herättämistä tunteista huolimatta asiallinen, joskin palkinnon saajan valitsijaa kutsutaan ”palkinnon tämänvuotiseksi diktaattoriksi”, mikä tuntuu viittaavan siihen, että valitsija yksinvaltiaan lailla auttoi fantasiaa ”viemään” palkinnon.

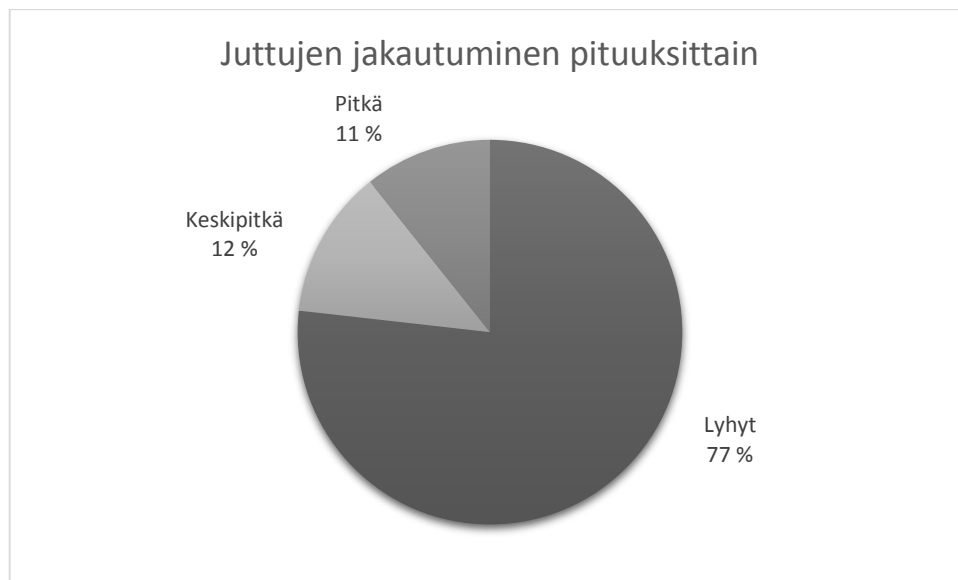
Oman mausteensa pääjutun synnyttämiin mielikuviin tuo jutun yhteydessä ilmestynyt kolumni, jonka otsikko ”Hyvä voitti, vaan ei paras” vahvistaa pääjutun otsikoinnin synnyttämää mielikuvaa. Viisi päivää Finlandia-palkinnon voittajan uutisoinnin jälkeen kulttuurisivuilla ilmestyi pieni uutinen otsikolla ”Suomi ei juuri lue Finlandisteja”, jossa todetaan seuraavaa:

Tuoreimman Mitä Suomi lukee -listan mukaan sen enempää Finlandia-palkintovoittaja Johanna Sinisalo kuin muutkaan ehdokkaat eivät oikein kiinnosta suomalaisia lukijoita. (92)

Uutinen on omiaan edelleen herättämään tunnetta, että fantasiakirjallisuudelle myönnettyä tunnustusta vähätellään.

Vuonna 2000 jutuista ylivoimaisesti suurin osa oli lyhyitä. Lyhyitä juttuja oli vuoden aineistosta 77 prosenttia (43 kappaletta). Keskipitkiä ja pitkiä juttuja julkaistiin lähes yhtä paljon, keskipitkiä 12

prosenttia (7 kappaletta) ja pitkiä 11 prosenttia (6 kappaletta). Lyhyet jutut koostuivat suurimmaksi osaksi uutisista, joista iso osa käsitteli Harry Potteria, kuten aikaisemmin kävi ilmi. Keskipitkät jutut puolestaan olivat suurimmaksi osaksi arvioita ja pitkät jutut jakautuivat tasaisesti uutisten, henkilöjuttujen ja arvioiden kesken.

Kuvio 5.13. Aineiston jakautuminen pituuksien mukaan Helsingin Sanomissa vuonna 2000. N = 56.

Kuten aikaisempinakin tutkimusvuosina, myös vuonna 2000 suurin osa jutuista ilmestyi ilman vinkkiä. Jutuista 88 prosenttia (49 kappaletta) julkaistiin ilman vinkkiä, eli vastaavasti jutuista vain 12 prosenttia (7 kappaletta) julkaistiin vinkin kanssa. Vinkillisiä juttuja olivat Finlandia-palkintoa ja Finlandia Junior -palkintoa sekä Harry Potteria käsittelevät pidemmät jutut. Lisäksi vinkillä viitattiin klassikkoteoksia käsittelevään isoon juttukokonaisuuteen, jossa fantasiakirjallisuus oli maininnan asemassa. Vinkin saivat siis isommat, korkeamman profiilin juttukokonaisuudet.

Kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla julkaistiin vuonna 2000 yhteensä 18 prosenttia (10 kappaletta) ilmestyneistä jutuista. Sisemmillä sivuilla julkaistiin siis 82 prosenttia (46 kappaletta) vuoden aikana ilmestyneistä jutuista. Suurimman osan etusivun jutuista (7 kappaletta) kattoivat jutut Finlandia ja Finlandia Junior -palkinnoista sekä Harry Potterista. Loput ensimmäisellä sivulla ilmestyneistä jutuista olivat pikku-uutisia.

Kuvituksen sai rinnalleen alle puolet fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsitelleistä jutuista. Ilman kuvitusta ilmestyi 64 prosenttia (36 kappaletta) jutuista. Kuvan kanssa ilmestyi jutuista 36 prosenttia (20 kappaletta). Kuvien vähäinen määrä ei yllätä, sillä suuri osa tarkasteluvuoden jutuista oli lyhyitä, yhden tai kahden palstan uutisia. Kuvalliset jutut olivat pääasiassa arvioita, uutisia ja

juttuja, joissa fantasia- ja tieteiskirjallisuus oli maininnan osassa. Ehdottomasti suurin osa kuvista kuvasi kirjailijaa, ja mukaan mahtui vain muutama piirros sekä kirjasta otettu kuvituskuva.

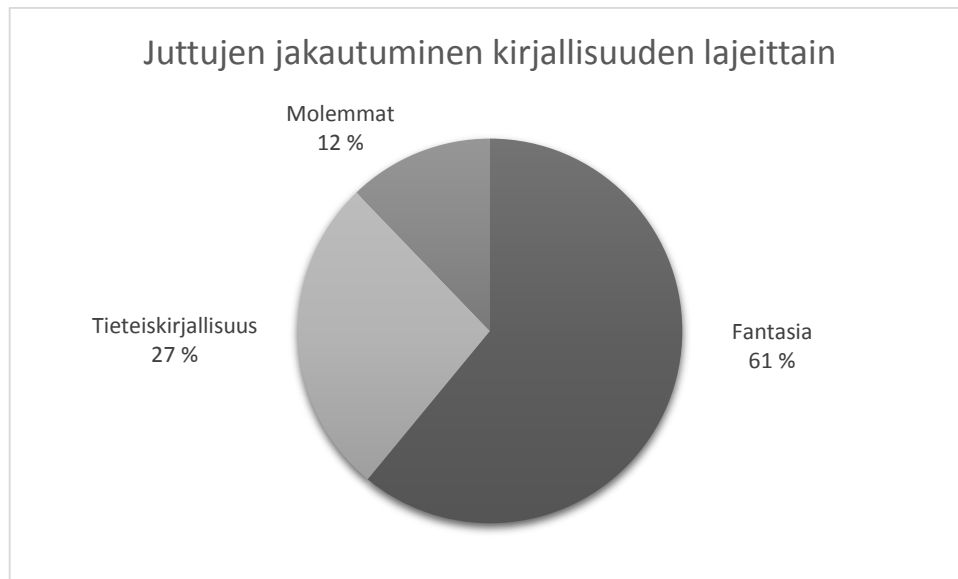
Yhteenvedona voi todeta, että fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrä nousi vuonna 2000 reilusti aikaisempiin tutkimusvuosiin verrattuna. Suuressa roolissa olivat Harry Potterista ja kirjailija J.K. Rowlingista kirjoitetut jutut, joita oli vuoden aineistosta hieman yli kolmasosa. Ilman näitä juttuja fantasia- ja tieteiskirjallisuuden saama julkisuus olisi ollut vähäisempää. Lisäksi kirjallisuuden lajien julkisuusprofiilia nosti uutisointi Finlandia- ja Finlandia Junior -palkinnoista, joista molemmat menivät vuonna 2000 fantasiakirjallisuudelle.

Lukija törmäsi vuoden aikana todennäköisemmin fantasia- kuin tieteiskirjallisuudesta kirjoitettuun juttuun, sillä fantasiakirjallisuudesta kirjoitettiin yli puolet tieteiskirjallisuutta enemmän. Jutussa kirjallisuuden lajeihin viitattiin todennäköisimmin yleisellä tasolla tai ei lainkaan, joskin genren edustajia tituleerattiin myös jossain määrin lasten- ja nuortenkirjallisuudeksi. Keskimääräinen juttu oli todennäköisimmin lyhyt uutinen, jonka aihe käsitteli kokonaan tai osittain Harry Potteria. Suurin osa jutuista ilmestyi kulttuurisivujen sisemmällä sivuilla ilman vinkkiä ja kuvitusta. Kuvituksen vähäisyyden selittää lyhyiden uutisten suuri määrä vuoden aineistosta, sillä lyhyeen uutiseen liittyy harvoin kuvaa. Vinkit taas ilmestyivät korkeamman profiilin juttujen, kuten Finlandia-palkintouutisoinnin, yhteydessä.

Kokonaisuutena fantasia- ja tieteiskirjallisuuden saama julkisuus oli vuonna 2000 aiempaa runsaampaa ja määritelmiltään monipuolisempaa. Vuoden aineistossa näkyy selvästi yksittäisen buumin vaikutus kirjoittelun määrään.

5.6. Vuosi 2010: Vampyyri-ilmiön nousu

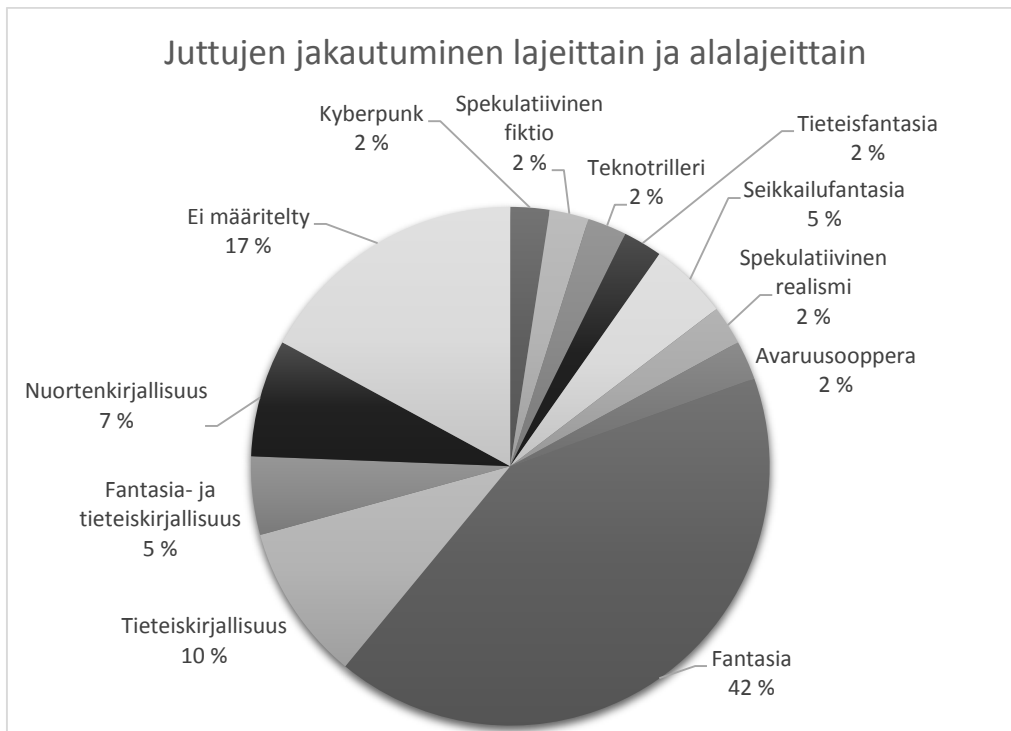
Vuonna 2010 julkaistiin yhteensä 41 fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevää juttua. Enemmistö jutuista käsitteli aiemman vuoden tapaan fantasiakirjallisuutta. Fantasiakirjallisuudesta kirjoitettuja juttuja oli vuoden aineistosta yli puolet, 61 prosenttia (25 kappaletta). Tieteiskirjallisuutta käsiteltiin vuoden aikana 27 prosentissa (11 kappaleessa) jutuista. Molempia kirjallisuuden lajeja käsitteleviä juttuja oli 12 prosenttia (5 kappaletta).

Kuvio 5.14. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeittain Helsingin Sanomissa vuonna 2010. N = 41.

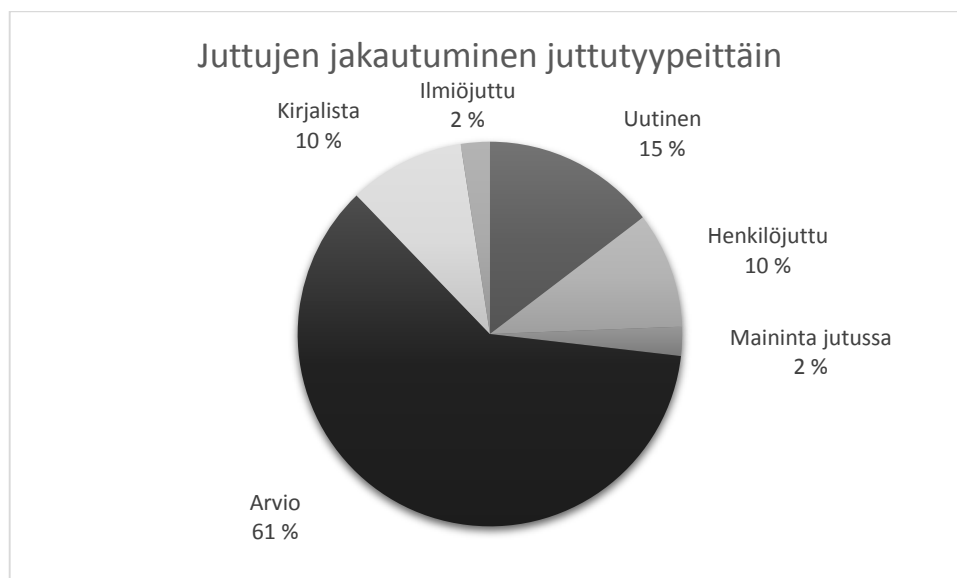
Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta sekä lajien kirjailijoita määriteltiin tarkemmin aiempaa useamman alalajin voimin. Fantasiakirjallisuutta määriteltiin vain yhden alalajin voimin: genren teosta tituleerattiin seikkailufantasiaksi 5 prosentissa (2 kappaleessa) jutuista. Vaikka tieteiskirjallisuutta käsiteltiin vuonna 2010 fantasiakirjallisuutta vähemmän, määriteltiin genreä kuitenkin useamman alalajin voimin. Tieteiskirjallisuuden alalajit kyberpunk, teknotrilleri ja avaruusooppera mainittiin kukin 2 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Kirjallisuuden lajeja yhdistelevä määritelmä tieteisfantasia mainittiin myös 2 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista. Genrejen rajoja hämärtävät spekulatiivinen fiktio ja spekulatiivinen realismi esiintyivät määritelminä niin ikään 2 prosentissa (1 kappaleessa) jutuista.

Eniten kirjallisuuden lajeja kuitenkin kutsuttiin yleisesti fantasia- tai tieteiskirjallisuudeksi. Fantasiakirjallisuudesta puhuttiin 42 prosentissa (17 kappaleessa) ja tieteiskirjallisuudesta 10 prosentissa (4 kappaleessa) jutuista. Molemmista, eli fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta puhuttiin 5 prosentissa (2 kappaleessa) jutuista. Nuortenkirjallisuudeksi fantasia- ja tieteiskirjallisuutta määriteltiin 7 prosentissa (3 kappaleessa) jutuista. Osassa jutuista, 17 prosentissa (7 kappaleessa) teoksen tai kirjailijan yhteydessä ei mainittu fantasia- tai tieteiskirjallisuutta lainkaan.

Kuvio 5.15. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeihin ja alalajeihin Helsingin Sanomissa vuonna 2010. N = 41.

Juttutyypeistä vuonna 2010 käytettiin selvästi eniten kirjallisuusarviota, joita oli 61 prosenttia (25 kappaletta) jutuista. Uutisia oli vuoden aineistosta seuraavaksi eniten, 15 prosenttia (6 kappaletta). Henkilöjuttuja ja kirjalistoja julkaistiin yhtä paljon, 10 prosenttia (4 kappaletta) aineistosta. Vähiten julkaistiin ilmiöjuttuja ja mainintoja, joita kumpiakin oli aineistosta 2 prosenttia (1 kappale).

Kuvio 5.16. Aineiston jakautuminen juttutyypeittäin Helsingin Sanomissa vuonna 2010. N = 41.

Fantasiakirjallisuuden teoksia määriteltiin seikkailufantasiaksi yksinomaan arvioiden yhteydessä.

Tämän vuosikymmenen suuria tapauksia fantasiakirjallisuudessa on ollut George R.R. Martinin Tulen ja jään laulu -sarja. Englantilaisen Joe Abercrombien (s. 1974) Ase itse kuuluu samaan kastiin erinomaisesti kirjoitettua, seikkailullista fantasiaa, jossa on tumma pohjavire. (95)

Yhdysvaltalaisen Patrick Rothfussin trilogian avaava Tuulen nimi noudattaa seikkailufantasian konventioita tyylikkäästi ja kiehtovasti. (128)

Alalajin määrittelyn lisäksi molemmissa arvioissa viitataan muihin fantasiakirjallisuutta edustaviin teoksiin, ensimmäisessä esimerkissä George R.R. Martinin suosittuun Tulen ja jään lauluun ja jälkimmäisessä esimerkissä Ursula K. Le Guinin Maameren tarinoihin. Näin lukijan oletetaan tuntevan fantasiakirjallisuuden kenttää.

Yksittäisissä jutuissa mainintoja saaneet tieteiskirjallisuuden alalajit kyberpunk, teknotrilleri ja avaruusooppera mainittiin henkilöhaastattelun (esimerkki 1) ja arvioiden yhteydessä (esimerkit 2 ja 3).

Näin muistelee Pat Cadigan (s. 1953) 1980-lukua, jolloin hän oli tieteiskirjallisuutta uudistaneen kyberpunk-tyylisuuntauksen eturivissä. Ainoana naisena. Siitä lempinimi ”Kyberpunkin kuningatar”. (115)

Teknotrilleri, jossa vampyyrit paljastuvat salaisten sotilaallisten viruskokeiden tulokseksi ei vaikuttanut ideana kovin omaperäiseltä eikä lupaavalta. (121)

Aurinkojen huone on jo kahdeksas Reynoldsilta suomennettu scifi-seikkailu. Se on lähes megalomaanisiin mittoihin yltävä, ihmeitä tulviva avaruusooppera. (134)

Myös tieteisfantasiaksi, eli tieteiskirjallisuuden ja fantasian yhdistelmäksi, jutun ingressissä määritelty teos ilmestyi arviona, joskin määrittelystä huolimatta teos sijoittuu oikeastaan tieteiskirjallisuuden genreen.

Maarit Verrosen tieteisfantasia kaipaa inhimillistä tekijää (124)

Spekulatiivisen fiktion ja spekulatiivisen realismin määritelmän saaneet teokset olivat juttutyypiltään uutinen (esimerkki 1) ja henkilöjuttu (esimerkki 2).

Skottikirjailija Hal Duncanin esikoisteos Vellum – Kaikkeuden kirja 1 on saanut Tähtivaeltaja-palkinnon. [...] Duncan kertoi palkintojenjakotilaisuudessa, mikä hänen mielestään on spekulatiivisen – eli siis muun kuin realistisen – kirjallisuuden voima. (112)

”Ehkä tyyliäni voisi parhaiten kuvailla sanaparilla spekulatiivinen realismi, koska kuvaamani maailma on itse asiassa jo olemassa, mutta lähestyn sitä tietyllä tavalla vaihtoehtoisesti ja tarjoan ehdollisia ajatusrakennelmia ja tulevaisuudenkuvia”. (130)

Yksittäinen suurin määritelmä, jota jutuissa käytettiin, oli alalajien sijaan fantasiakirjallisuus yleisesti. Pääosa jutuista oli arvioita.

Jäinen valtakunta on juoneltaan kuin muutkin fantasiakirjat: Orpo lapsi elää kurjasti, kunnes äkillinen tapahtuma muuttaa elämän. (104)

Vampyyribuumin imussa myös muut pedot päätyvät nuorten fantasian aiheiksi. (113)

Joukkoon mahtui myös muutama uutinen. Fantasiakirjallisuus herätti vuonna 2010 paheksuntaa hallitustasolla asti. Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla uutisoitiin hieman rajummasta fantasiakirjasarjasta Sweep, joka oli tarkoitus julkaista suomeksi. Kirja joutui kuitenkin sensuurin hampaisiin ja sarjan julkaisu peruttiin viime tipassa.

Kristillisdemokraattien kansanedustaja Leena Rauhala on tehnyt hallitukselle kirjallisen kysymyksen nuorten fantasiakirjasarjasta Sweep. Rauhalan mukaan se ”kertoo wiccalaisuudesta” ja on ”täysin sopimaton nuorille”. Siinä käytetään huumeita, poltetaan tupakkaa ja erään tytön kuvaillaan pukeutuvan kuin ”somasokistinen prostituoitu”. Rauhalan mielestä ”tällaista materiaalia ei tulisi lainkaan julkaista Suomessa”. (109)

Stabenfeldt-kustantamo on päättänyt olla julkaisematta Sweep-kirjasarjaa Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Syynä on kirjasarjan wicca-uskontoon liittyvä sisältö. Nuorille suunnatun fantasiasarjan oli määrä ilmestyä yhteispohjoismaisen kustantamon 9–13-vuotiaille tytöille suunnatun TL-kirjakerhon kautta tänä vuonna. Ensimmäinen osa oli jo ehtinyt painoon. (110)

Fantasiakirjallisuutta käytettiin yleismääritelmänä myös henkilöjutun yhteydessä.

Kun Pat Cadigan kirjoittaa mielen avaruudessa liikkuvaa sci-fiä, Ellen Kushner kirjoittaa korkeakirjallista ja omaleimaista fantasiaa. Kushnerin esikoisteos Swordspoint: A Melodrama of Manners hämmensi aluksi joitain fantasian harrastajia, niin voimakkaasti se rikkoi genren perinteitä. (117)

Tieteiskirjallisuutta puolestaan käytettiin yleismääritelmänä pääasiassa arvioiden ja uutisten yhteydessä.

Karsta on jo neljäs J. Pekka Mäkelän sci-fi-romaani viidessä vuodessa. Se on taas kerran laadukas ja omaääninen romaani tekijältään, mutta ei ongelmaton. (102)

Kirjailija Hannu Rajaniemi (s. 1978) on tehnyt sopimuksen kolmen ensimmäisen romaaninsa julkaisemisesta Yhdysvalloissa Tor-kustantamon kanssa. [...] The Quantum Thief on niin sanottua kovaa sci-fiä, eli teos sisältää paljon tieteellistä käsitteistöä. (118)

Tieteiskirjallisuuteen viitattiin suomenkielistä termiä useammin englanninkielen science fictionista juontuvana scifinä. Molempiin genreihin, eli fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen viitattiin uutisen ja kirjalistan yhteydessä.

Teos järjestää fantasia- ja sci-fi-aiheisen kirjoituskilpailun. Romaanikäsikirjoituksen voi lähettää Teokselle 31.3.2011 mennessä. (114)

Kirjalistassa kirjallisuuden lajit löytyivät otsakkeen ”fantasia ja sci-fi” alta. Nuortenkirjallisuudesta puolestaan puhuttiin pääasiassa arvioiden yhteydessä.

NUORTENKIRJA. Yhdysvaltalaisen Dean Loreyn (s. 1967) Painajaisakatemia vaikuttaa kokeelta, jossa katsotaan, paljonko elementtejä voidaan ottaa Harry Potter -kirjoista jäämättä kiinni. (119)

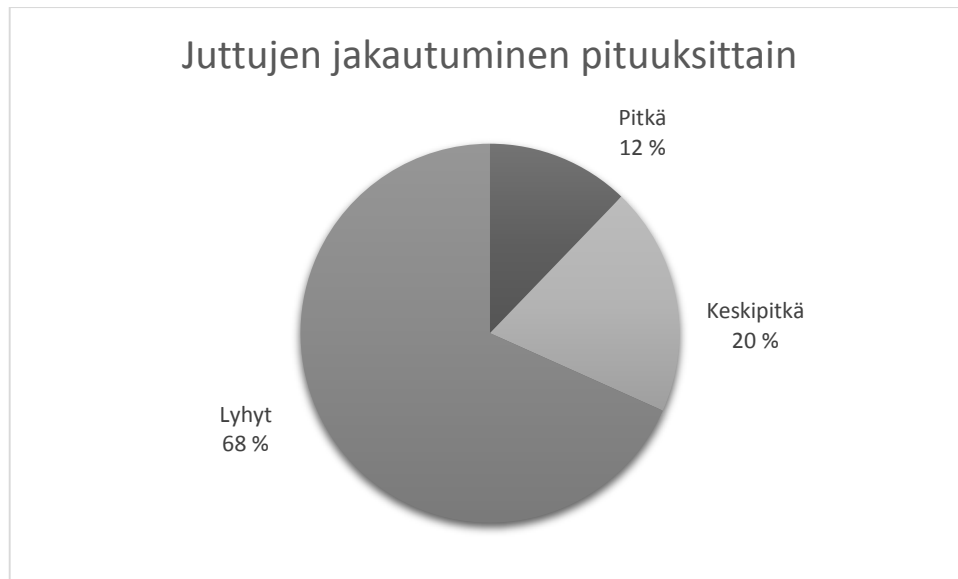
Osassa jutuista teoksen tai kirjailijan edustama genre jätettiin kokonaan mainitsematta. Huomattavimmat kirjallisuuden lajin määrittelemättä jättäneet jutut olivat sivun kokoinen henkilöjuttu Liisa Ihmemaassa -kirjan kirjoittajasta Lewis Carrollista ja myös sivun kokoinen ilmiöjuttu vampyyribuumista.

Mies on englantilainen matemaatikko Charles Lutwidge Dodgson (1832–1898), paremmin tunnettu kirjailijanimellä Lewis Carroll. Lewis Carrollista tiedetään yleensä kaksi asiaa: Liisa Ihmemaassa sekä huomiota herättävän intensiivinen kiintymys pikkutyttöihin. Dodgson rakensi Carroll-imagoaan tietoisesti, mutta piti yksityisminänsä siitä visusti erillään. (103)

Vampyyrifiktio on saavuttanut kunnioitettavan yli 200 vuoden iän. Ensimmäisistä tarinoista, kuten John Polidorin Vampyyrista (1819) on kuljettu monin tavoin pitkä matka Stephenie Meyerin Houkutus-sarjaan ja muihin 2000-luvun ”urbaanin fantasian” verenimijöihin. Vampyyreissa ja heidän uhreissaan tapahtuneet muutokset

heijastavat muutoksia länsimaisen ihmisen maailmankuvassa, erityisesti suhteessa seksuaalisuuteen sekä hyvään ja pahaan. (120)

Pitkillä koko sivun jutuilla on iso huomioarvo fantasia- ja tieteiskirjallisuuden julkisuuden ja julkisuuskuvan kannalta. Pitkiä juttuja oli vuoden 2010 aineistosta kuitenkin vähiten, 12 prosenttia (5 kappaletta). Keskipitkiä juttuja ilmestyi 20 prosenttia (8 kappaletta) jutuista. Eniten ilmestyi lyhyitä juttuja, joita oli 68 prosenttia (28 kappaletta) aineistosta.

Kuvio 5.17. Aineiston jakautuminen pituuksittain Helsingin Sanomissa vuonna 2010. N = 41.

Vinkillä varustetut jutut olivat myös vuonna 2010 vähemmistössä. Vain 24 prosentilla (10 kappaleella) jutuista oli vinkki. Ilman vinkkiä ilmestyi siis 76 prosenttia (31 kappaletta) jutuista. Puolet vinkeistä ilmestyivät keskipitkien tai pitkien juttujen yhteydessä, jotka olivat pääasiassa henkilöjuttuja, ilmiöjuttuja tai isompia uutisjuttuja, kuten wicca-aiheisen Sweep-kirjasarjan julkaisematta jättäminen suomeksi. Toinen puoli vinkeistä viittasi niin kevään kuin syksyn kirjauutuuksia käsitteleviin kirjalistauksiin, joissa fantasia- ja tieteiskirjallisuus oli mainintojen asemassa, sekä pienemmän profiilin uutisiin.

Niin ikään puolet vinkeistä viittasivat juttuihin, jotka julkaistiin kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Ensimmäisellä sivulla ilmestyi vuonna 2010 yhteensä 29 prosenttia (12 kappaletta) jutuista. Kulttuurisivujen sisemmällä sivuilla jutuista ilmestyi 71 prosenttia (29 kappaletta). Ensimmäisellä sivulla ilmestyneistä jutuista suurin osa oli keskipitkiä tai pitkiä, ja niiden joukkoon kuuluivat muun muassa kaikki henkilöjutut sekä ilmiöjutut. Näiden lisäksi ensimmäisellä sivulla julkaistiin pienempiä uutisia ja arvioita.

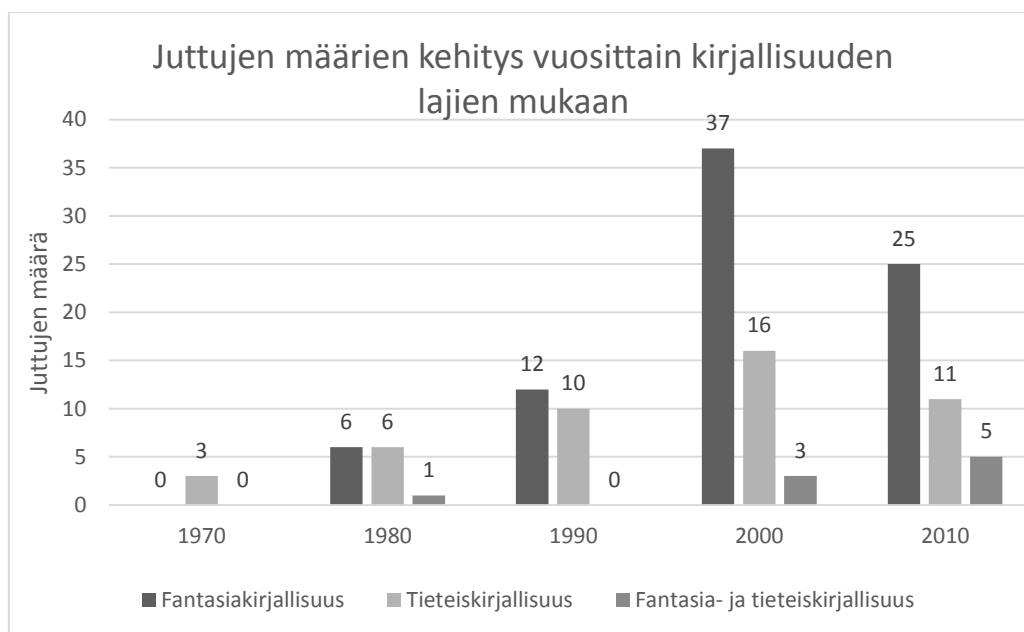
Kuvituksen sai rinnalleen juttujen vähemmistö. 39 prosenttia (16 kappaletta) jutuista julkaistiin kuvan kanssa. Näin ollen 61 prosenttia (25 kappaletta) julkaistiin ilman kuvaa. Kuvalliset jutut olivat pääasiassa henkilöjuttuja, arvioita ja kirjalistoja. Suurin osa kuvallisista jutuista oli yhden kuvan juttuja, joskin mukaan mahtui myös viiden, kahdeksan ja kahdentoista kuvan jutut, yksi kutakin. Kuvat koostuivat lähes pelkästään kirjailijan tai teoksen kuvista. Julkaistuista kuvista muutama oli piirroksia ja elokuvista napattuja still-kuvia.

Yhteenvetona voi todeta, että vuonna 2010 ilmiön paikalle kipusivat Harry Potterin sijaan vampyyrit, joskin Potter-buumia pienemmällä volyymilla. Suurimmassa osassa jutuista kirjoitettiin fantasiakirjallisuudesta, ja vaikka erityisesti tieteiskirjallisuutta määriteltiin alalajien kautta, puhuttiin jutuissa kirjallisuuden lajeista enimmäkseen yleisellä tasolla tai genreä ei mainittu ollenkaan. Yleisin juttutyyppejä oli arvio, joka oli todennäköisimmin lyhyt ja ilmestyi jollakin kulttuurisivujen sisäsivuista ilman vinkkiä ja kuvaa. Lyhyiden tai edes keskipitkien arvioiden sijaan lukijan huomion kiinnitti kuitenkin todennäköisemmin isot, kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla pitkin vuotta ilmestyneet muutamien henkilö- ja ilmiöjutut. Vaikka tällaisia juttuja ilmestyi vuoden aikana vain neljä, oli niiden merkitys fantasia- ja tieteiskirjallisuuden julkisuudelle pieniä juttuja huomattavasti suurempi.

6. JULKISUUDESSA TAPAHTUNUT MUUTOS

6.1. Juttujen määrät

Fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla kirjoitettujen juttujen määrä on tutkimusvuosien aikana kasvanut tasaisesti vuotta 2000 lukuun ottamatta, jolloin juttujen määrässä näkyi selvä piikki.

Kuvio 6.1. Juttujen määrien kehitys kirjallisuuden lajien mukaan Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

Vuonna 1970 juttuja ilmestyi yhteensä vain 3 kappaletta, vuonna 1980 yhteensä 13 kappaletta, vuonna 1990 yhteensä 22 kappaletta, vuonna 2000 yhteensä 56 kappaletta ja vuonna 2010 yhteensä 41 kappaletta. Fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrä on kasvanut tasaisesti ja siirtynyt vuosikymmenen välein aina seuraavalle kymmenluvulle. Poikkeuksen tekee jo aiemmin mainittu vuosi 2000, jolloin juttujen määrä ei noudattanutkaan tasaisen kasvun kaavaa vaan hyppäsi määrältään suoraan yli 50 juttuun. Syyksi piikkiin voi nähdä Harry Potter -buumin, joka 2000-luvun alussa alkoi rantautua Suomeenkin. Vuoden 2000 aikana yksin Harry Potteriin tai kirjailija J.K. Rowlingiin liittyviä juttuja julkaistiin 21 kappaletta, eli 37 prosenttia kaikista jutuista. Jos kyseiset jutut poistaa aineistosta, jää vuoden 2000 juttujen kokonaismääräksi 35 juttua. Tämä vastaisi tasaista, aina vuosikymmen kerrallaan seuraavalle kymmenluvulle siirtyvää fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoittelun määrää.

Harry Potter -kirjoittelulla oli vaikutuksensa myös siihen, kummasta kirjallisuuden lajista, fantasia- vai tieteiskirjallisuudesta, on tutkimusvuosien aikana kirjoitettu enemmän. Vuonna 1970 kaikki

julkaistut jutut, joita oli 3 kappaletta, käsittelivät tieteiskirjallisuutta. Vuosina 1980 ja 1990 fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettiin hyvin tasapuolisesti. Vuonna 1980 niin fantasiakirjallisuutta kuin tieteiskirjallisuutta käsitteleviä juttuja ilmestyi molempia 6 kappaletta ja kumpaakin genreä käsiteltiin yhdessä jutussa. Vuonna 1990 fantasiakirjallisuudesta kirjoitettiin 12 juttua ja tieteiskirjallisuudesta 10 juttua. Vaikka fantasiakirjallisuudesta julkaistiin muutama juttu enemmän, olivat määrät kuitenkin hyvin samantasoiset. Kumpaakin genreä käsitteleviä juttuja ei kyseisenä vuonna ilmestynyt lainkaan.

Vuonna 2000 voimasuhteet muuttuivat: fantasiakirjallisuutta käsitteleviä juttuja ilmestyi peräti 37 kappaletta ja tieteiskirjallisuutta käsitteleviä vain 16 kappaletta. Kumpaakin genreä käsiteltiin yhteensä 3 jutussa. Suuri ero genrejen välillä selittyy juuri Harry Potter -uutisoinnilla, joka edustaa aineistossa fantasiakirjallisuutta. Jos Harry Potteria käsittelevät jutut poistetaan aineistosta, jää fantasiakirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrä 16 kappaleeseen, joka vastaa tieteiskirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrää täsmälleen. Tapaus osoittaa, kuinka suuri rooli yksittäisellä ilmiöllä voi olla yksittäisen genren ja yleisesti kirjallisuuden määrän saamaan julkisuuteen: vuonna 2000 tuo rooli fantasiakirjallisuuden julkisuuden lisääjänä oli Harry Potterilla.

Harry Potter tai ei, vuonna 2010 fantasiakirjallisuus keräsi jälleen tieteiskirjallisuutta enemmän julkisuutta. Fantasiakirjallisuutta käsiteltiin 25 jutussa ja tieteiskirjallisuutta vastaavasti vain 11 jutussa. Molempia kirjallisuuden lajeja käsiteltiin 5 jutussa. Fantasiakirjallisuuden käsittelyn suuri määrä selittyi erityisesti genreistä kirjoitettujen arvioiden suurella määrällä. Fantasiakirjallisuutta arvioitiin 18 jutussa samalla, kun tieteiskirjallisuutta arvioitiin vain 7 jutussa. Määrien epäsuhtaa saattaa selittää se, että fantasiakirjallisuutta saatettiin julkaista kyseisenä vuotena enemmän, jolloin genre todennäköisesti saa myös enemmän näkyvyyttä.

Yhteenvedona voidaan todeta, että fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoittelu Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla on siis kehittynyt tieteiskirjallisuuden vallasta muutaman vuosikymmenen kestäneeseen tasapuoliseen kirjoitteluun, joka vaihtui Harry Potterin myötä fantasiakirjallisuuden valta-asemaan.

6.2. Alalajit ja juttutyypit

Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta määriteltiin aineistossa hyvin vähän genrejen alalajien kautta. Vuonna 1970 jutuissa ei mainittu yhtäkään alalajia ja vuonna 1980 alalajeja mainittiin vain 3 jutussa. Vuosina 1990, 2000 ja 2010 alalajien käyttö genrejen määrittelijänä pysyi suurin piirtein samalla tasolla. Vuonna 1990 alalajeja käytettiin yhteensä 7 jutussa, vuonna 2000 yhteensä 6 jutussa ja vuonna 2010 yhteensä 8 jutussa. Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta määriteltiin koko

aineistossa yhteensä 16 alalajin kautta, joskin vain 4 alalajia sai useamman kuin yhden maininnan ja vain 3 alalajia käytettiin useamman kuin yhden vuoden aikana. Valtaosa alalajeista mainittiin siis vain yhden kerran ja vain yhden vuoden aikana.

Useamman kuin yhden maininnan saivat vuonna 1990 kyberpunk (2 kappaletta), eepinen fantasia (2 kappaletta) ja satiiri (2 kappaletta). Satiiri mainittiin myös vuonna 2000 ainoana alalajina useammin kuin kerran (2 jutussa). Vuonna 2010 useamman maininnan sai ainoastaan seikkailufantasia (2 kappaletta). Useampana kuin yhtenä vuonna käytettiin kyberpunkia (1990 ja 2010), spekulatiivista fiktiota (2000 ja 2010) sekä satiiria (1990 ja 2000). Satiirin esiintyi aineistossa kaikista alalajeista useimmin (4 mainintaa), mikä on mielenkiintoista, sillä satiiri ei ole yksinomaan fantasia- tai tieteiskirjallisuuteen liitetty alalaji. Yleisesti voi sanoa, että alalajeilla on aineiston valossa hyvin pieni rooli, kun genren teoksia ja kirjailijoita asemoidaan fantasia- ja tieteiskirjallisuuden kentälle.

Eniten teoksia ja kirjailijoita määriteltiin tutkimusvuosien aikana yleisesti fantasia- tai tieteiskirjallisuudeksi. Fantasiakirjallisuudesta ei vuonna 1970 kirjoitettu yhtään juttua, joten genren edustajaksi ei määriteltä yhtään teosta tai kirjailijaa. Vuodesta 1980 lähtien fantasiakirjallisuuden määrä kulttuurisivuilla lisääntyi ja genreä alettiin käyttää yleisenä määritelmänä teoksille ja kirjailijoille. Vuonna 1980 fantasiakirjallisuus mainittiin määritelmänä vain yhdessä jutussa ja vuonna 1990 yhteensä 3 jutussa. Vuonna 2000 kirjailija tai teos mainittiin fantasiakirjallisuuden edustajaksi 9 jutussa. Vuonna 2010 määrä nousi 17 juttuun.

Tieteiskirjallisuuden määritelmää käytettiin tutkimusvuosina melko vähän, vuotta 2000 lukuun ottamatta. Muina vuosina määrä pysyi tasaisena: vuosina 1970 ja 1980 tieteiskirjallisuuden määritelmä esiintyi 3 jutussa, samoin vuosina 1990 ja 2010 määritelmää käytettiin 4 jutussa. Vuonna 2000 teoksia ja kirjailijoita tituleerattiin yleisesti tieteiskirjallisuuden edustajaksi huomattavasti useammin, yhteensä 11 jutussa. On mielenkiintoista, että tieteiskirjallisuuden huippu osui vuoteen 2000, jolloin kulttuurisivuilla kirjoitettiin kaikista tutkimusvuosista eniten fantasiakirjallisuudesta.

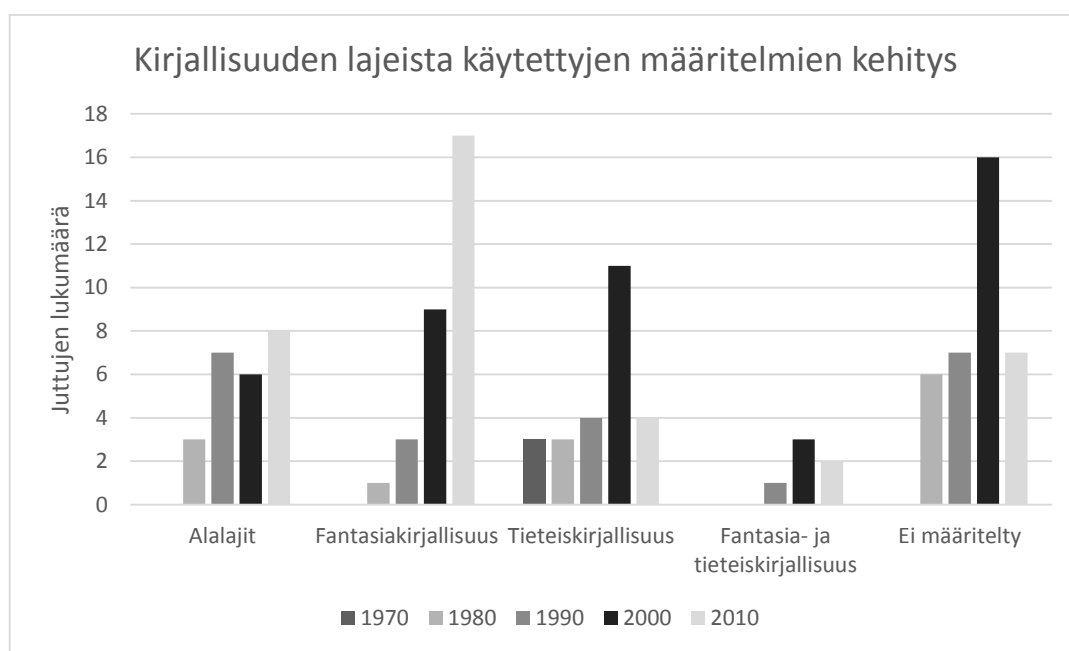
Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta yhteismääritelmänä käytettiin tutkimusvuosina vähän. Vuosina 1970 ja 1980 määritelmää ei käytetty ollenkaan. Vuonna 1990 määritelmää käytettiin vain yhdessä jutussa, vuonna 2000 yhteensä 3 jutussa ja vuonna 2010 yhteensä 2 jutussa. Kokonaisuutena fantasia- ja tieteiskirjallisuuden yhteismääritelmää ei siis juuri käytetty.

Vaikka fantasia- ja tieteiskirjallisuus nähdään usein kuuluvaksi nuortenkirjallisuuden piiriin, ei tämä juuri tule esille aineistossa. Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta tituleerattiin aineistossa lasten- ja

nuortenkirjallisuudeksi muutamia kertoja ja hajanaisina vuosina. Lastenkirjallisuus mainittiin aineistossa vain vuonna 2000 yhteensä kolmessa jutussa. Nuortenkirjallisuudeksi genrejä tituleerattiin vuonna 2000 yhteensä 6 jutussa ja vuonna 2010 yhteensä kolmessa jutussa. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden yhteisnimitys mainittiin vain vuonna 2000 ja silloin yhteensä 2 kertaa.

	1970	1980	1990	2000	2010
Alalajit		3	7	6	8
Fantasiakirjallisuus		1	3	9	17
Tieteiskirjallisuus	3	3	4	11	4
Fantasia- ja tieteiskirjallisuus			1	3	2
Lastenkirjallisuus				3	
Nuortenkirjallisuus				6	3
Lasten- ja nuortenkirjallisuus				2	
Ei määritelty		6	7	16	7

Taulukko 6.2. Aineiston jakautuminen kirjallisuuden lajeille annettujen määritelmien mukaan Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

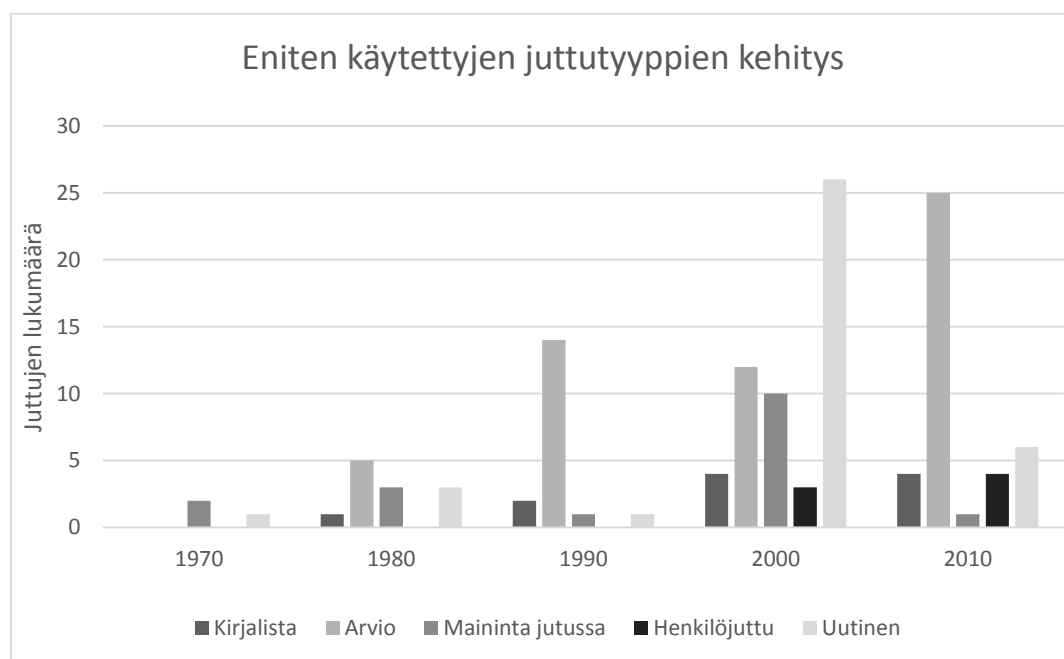
Kuvio 6.3. Kirjallisuuden lajeille annettujen, eniten käytettyjen määritelmien kehitys Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 121.

Yllättävän usein fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettaessa jutuissa ei mainittu kirjailijan tai teoksen genreä lainkaan. Vuonna 1970 tällaisia juttuja ei ollut lainkaan, mutta vuonna 1980 yhteensä 6 jutussa, vuonna 1990 yhteensä 7 jutussa, vuonna 2000 yhteensä 16 jutussa ja vuonna 2010 yhteensä 7 jutussa ei mainittu lainkaan fantasia- tai tieteiskirjallisuutta eikä lasten- tai nuortenkirjallisuutta. Tällaisten juttujen määrä pysyi vuodesta 1980 lähtien suunnilleen samalla

tasolla, poislukien vuosi 2000, jolloin määrittelemättömiä juttuja ilmestyi kaksinkertainen määrä muihin vuosiin verrattuna. Vuoden 2000 määrittelemättömien juttujen määrää selittää Harry Potter -buumi, jolloin kirjailija J.K. Rowlingista ja Harry Potterista kirjoitettiin paljon lyhyitä uutisia, joissa ei mainittu lainkaan kirjailijan ja teoksen edustavan fantasiakirjallisuutta.

Tutkimusvuosien aikana fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettaessa käytettiin 9 eri juttutyyppiä. Aineistosta erottuvat selvästi eniten käytetyt juttutyytit, joita olivat arviot, uutiset, maininnat muiden juttujen yhteydessä ja kirjalistat. Arvion käyttö juttutyyppinä lisääntyi tutkimusvuosien loppua kohti. Vuonna 1970 arvioita ei ilmestynyt lainkaan, vuonna 1980 yhteensä 5 kappaletta ja vuonna 1990 yhteensä 14 kappaletta. Vuonna 2000 arvioiden määrä putosi 12 kappaleeseen, mutta kasvoi vuonna 2010 yhteensä 25 kappaleeseen.

Uutisen suosio juttutyyppinä perustui suurelta osin vuoteen 2000, jolloin juttutyyppiä käytettiin tutkimusvuosista ylivoimaisesti eniten.

Kuvio 6.4. Aineistossa eniten käytettyjen juttutyyppien kehitys Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 128.

Yhteenvedona voidaan todeta, että tutkimusvuodesta toiseen fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettiin eniten juuri termeillä fantasia- ja tieteiskirjallisuus, joista enemmän käytettiin fantasiakirjallisuutta. Kirjallisuuden lajeja määriteltiin kautta linjan tasaisesti joskin hajanaisesti myös genrejen alalajien kautta. Vaikka kaikki alalajit yhteen laskettuna saivat 1980-luvulta lähtien tasaisesti mainintoja, tasaisemmin kuin tieteiskirjallisuus, valtaosa alalajeista mainittiin aineistossa vain kerran ja vain yhtenä tutkimusvuotena, joka loi alalajeista hajanaisen kuvan. Ensimmäistä

tutkimusvuotta lukuun ottamatta kirjallisuuden lajeista kirjoitettiin lisäksi tasaisesti mainitsematta lainkaan, mitä genreä jutun aiheena oleva teos tai kirjailija edustaa.

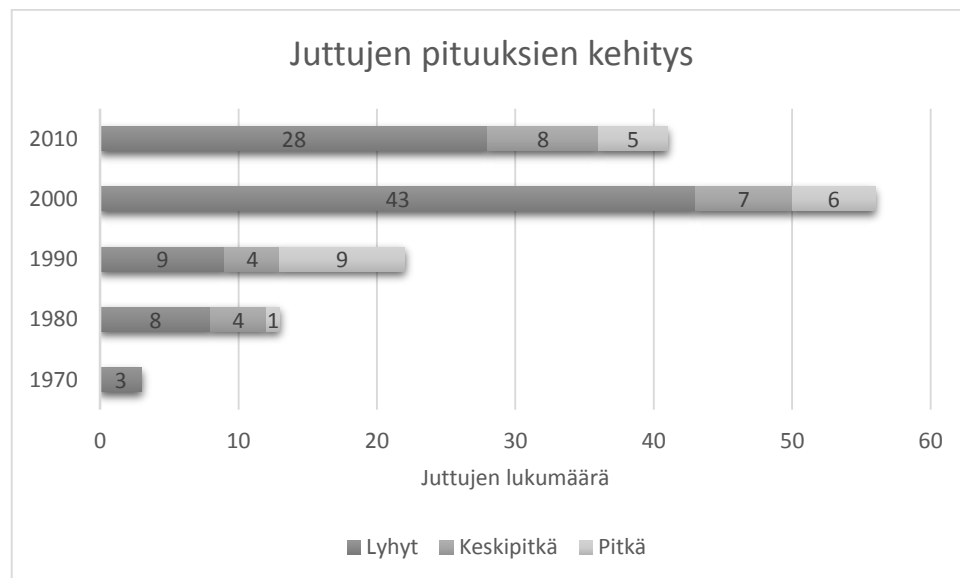
Kaksi tutkimusaineistossa eniten käytettyä juttutyyppiä puolestaan olivat arvio ja uutinen.

Arvioiden määrä kasvoi tutkimusvuodesta toiseen, erityisen paljon viimeisenä tutkimusvuonna.

Uutisten määrä tutkimusvuosien aikana olisi jäänyt vähäiseksi, ellei juttutyyppi olisi ollut huiman suosittu vuonna 2000, jolloin ilmestyi paljon lyhyitä uutisia Harry Potteriin liittyen.

6.3. Juttujen pituudet

Siinä missä fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitettujen juttujen määrä on vaihdellut tutkimusvuosien aikana, ovat juttujen pituudet pysyneet vuodesta toiseen karkeasti arvioiden suhteessa samana. Lyhyitä juttuja on ilmestynyt jokaisen tutkimusvuoden aikana selvästi eniten, lukuun ottamatta vuotta 1990, jolloin lyhyitä ja pitkiä juttuja ilmestyi yhtä paljon.

Kuvio 6.5. Juttujen pituuksien kehitys Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 135.

Vuonna 1970 kaikki ilmestyneet jutut, 3 kappaletta, olivat pituudeltaan lyhyitä. Vuonna 1980 kaikista ilmestyneistä 13 jutusta 8 kappaletta oli lyhyitä, 4 kappaletta keskipitkiä ja 1 pitkä. Vuonna 1990 juttuja ilmestyi yhteensä 22, joista 9 kappaletta oli lyhyitä, 4 kappaletta keskipitkiä ja 9 kappaletta pitkiä. Vuonna 2000 juttujen määrä kasvoi roimasti. 56 jutusta 43 kappaletta oli lyhyitä, 7 keskipitkiä ja 6 pitkiä. Viimeisenä tutkimusvuonna 2000 ilmestyneistä 41 jutusta lyhyitä oli 28 kappaletta, keskipitkiä 8 kappaletta ja pitkiä 5 kappaletta.

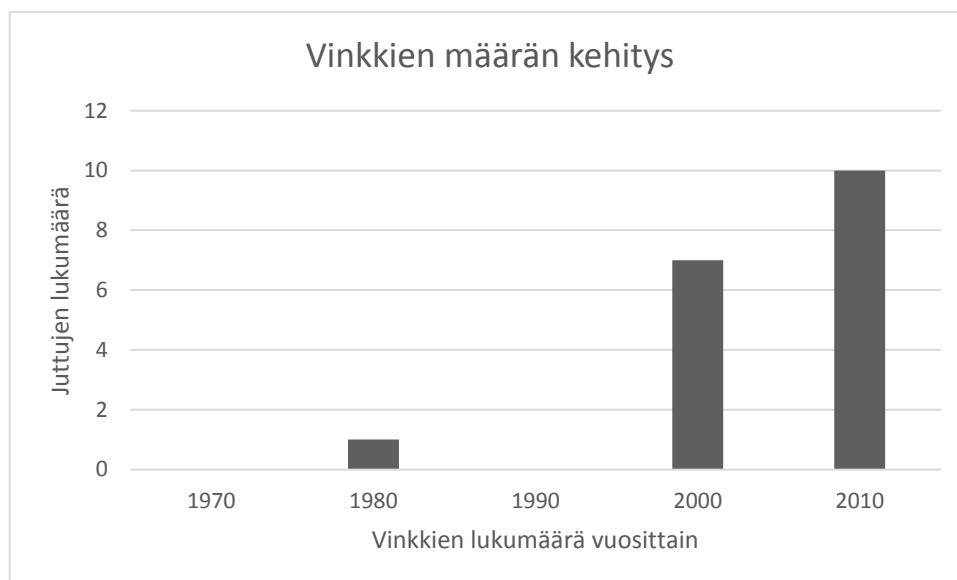
Jos juttujen pituuksia tarkastelee prosenttilukuina, lyhyiden juttujen osuus oli kaikkina tutkimusvuosina paitsi vuonna 1990 yli 60 prosenttia ilmestyneistä jutuista. Vuonna 1970 lyhyiden

juttujen osuus ilmestyneistä jutuista oli 100 prosenttia ja vuonna 1980 61 prosenttia. Vuonna 1990 lyhyiden juttujen osuus oli tutkimusvuosista alhaisin, 41 prosenttia. Vuosi oli tutkimusvuosista ainoa, jolloin pitkiä juttuja ilmestyi yhtä paljon, 41 prosenttia, kuin lyhyitä juttuja. Kahtena viimeisimpänä tutkimusvuotena lyhyiden juttujen osuus nousi jälleen yli 60 prosenttiin. Vuonna 2000 lyhyiden juttujen osuus oli 77 prosenttia ja vuonna 2010 osuus oli 68 prosenttia.

Yhteenvedona voidaan todeta, että lyhyet, yhden tai kahden palstan mittaiset jutut ovat kautta tutkimusvuosien olleet pääasiallinen tapa kirjoittaa fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta.

6.4. Vinkit ja juttujen sijoittelu

Tutkimusvuosina ilmestyneisiin fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsitteleviin juttuihin ei juuri viitattu Helsingin Sanomissa etusivun vinkeillä, joskin vinkkien määrä kasvoi tutkimusvuosien loppua kohden.

Kuvio 6.6. Julkaistujen vinkkien määrän kehitys Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 18.

Vuosina 1970 ja 1990 juttuihin ei viitattu vinkeillä lainkaan, ja vuonna 1980 vinkkejä ilmestyi ainoastaan yksi kappale. Juttujen määrän lisääntyessä lisääntyivät myös vinkit. Vuonna 2000 juttuja ilmestyi yhteensä 56 kappaletta, joista 7:ään viitattiin vinkillä. Vuonna 2010 juttuja ilmestyi yhteensä 41 kappaletta, joista 10:een viitattiin vinkillä. Juttujen määrät huomioon ottaen vinkkien osuus kaksinkertaistui vuodesta 2000 vuoteen 2010. Vuonna 2000 vinkillä viitattiin 12 prosenttiin ilmestyneistä jutuista, kun taas vuonna 2010 vinkki ilmestyi 24 prosentin yhteydessä jutuista.

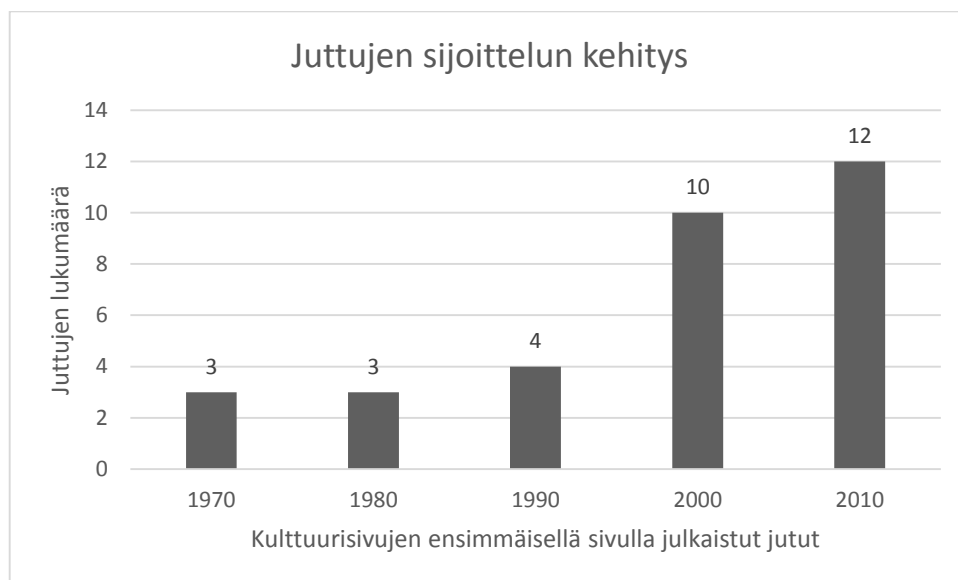
Kaikkina tutkimusvuosina ilmestyneistä 135 jutusta vinkillä viitattiin 18 juttuun, eli vinkki julkaistiin 13 prosentin yhteydessä jutuista. Millainen fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevä

juttu katsottiin tutkimusvuosien aikana vinkin arvoiseksi jutuksi? Pääasiassa vinkillä viitattiin fantasiakirjallisuutta käsittelevään (11 kappaletta) keskipitkään tai pitkään juttuun (10 kappaletta), jonka yhteydessä ilmestyi kuva (13 kappaletta) ja joka sijoittui lehdessä kulttuurisivujen ensimmäiselle sivulle (11 kappaletta).

Toisaalta myös lyhyisiin juttuihin viitattiin vinkillä lähes yhtä paljon (8 kappaletta) kuin keskipitkiin ja pitkiin juttuihin. Tällöin vinkillä viitattiin pääasiassa fantasiakirjallisuutta tai molempia kirjallisuuden lajeja käsitteleviin juttuihin (7 kappaletta), jotka olivat uutisia, listoja tai mainintoja muiden juttujen yhteydessä. Kaikkien lyhyiden, vinkillä varustettujen juttujen yhteydessä ilmestyi kuva (8 kappaletta) ja ne julkaistiin muilla kuin kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla (5 kappaletta).

Kuten voi olettaa, fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen, pääasiassa kuitenkin fantasiakirjallisuuteen, vinkattiin Helsingin Sanomien etusivulla pääasiassa silloin, kun kyseessä oli pitkä, näkyvä juttu. Muussa tapauksessa, eli lyhyiden juttujen yhteydessä, vinkkiä ei kirjoitettu niinkään tutkimieni kirjallisuuden lajien takia, vaan pääasiassa siksi, että lajit mainittiin muiden näkyvien juttujen, kuten keväällä julkaistavista kirjoista (97) tai maan luetuimmista kirjailijoista (98) kertovien juttujen yhteydessä.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevät jutut ilmestyivät suurimmaksi osaksi Helsingin Sanomien kulttuurisivujen sisemmillä sivuilla.

Kuvio 6.7. Juttujen sijoittelun kehitys Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 32.

Vuonna 1970 kaikki ilmestyneet kolme juttua julkaistiin sisäsivuilla. Vuonna 1980 julkaistiin yhteensä 13 fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevää juttua, joista vain 3 julkaistiin

kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Vaikka juttujen määrä nousi vuonna 1990 yhteensä 22 juttuun, sijoittelu ei muuttunut, vaan jutuista vain 4 kappaletta julkaistiin kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla.

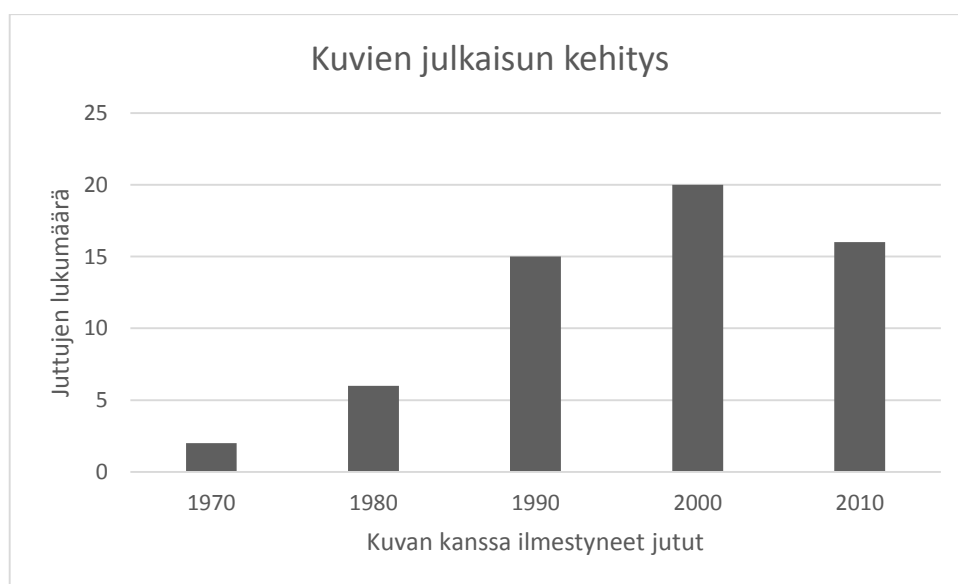
Vuonna 2000 fantasia- ja tieteiskirjallisuuden juttujen määrä nousi 56 kappaleeseen, joista 10 julkaistiin kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla. Määrä nousi hieman vuonna 2010, jolloin ensimmäisellä sivulla julkaistiin 12 kappaletta yhteensä 41 ilmestyneestä jutusta. Tutkimusaineiston 135 jutusta yhteensä 32 juttua, eli 24 prosenttia, julkaistiin kulttuurisivujen ensimmäisellä sivulla.

Yhteenvedon voidaan todeta, että vuotta 1970 lukuun ottamatta reipas enemmistö jutuista ilmestyi jokaisena tutkimusvuotena kulttuurisivujen sisemmillä sivuilla. Kulttuurisivujen ensimmäiselle sivulle päätyivät tutkimusvuosien aikana karkeasti kolmenlaiset jutut. Ensimmäisen ryhmän muodostavat pitkät uutisjutut (89), henkilöjutut (115) ja ilmiöjutut (120). Toisena ryhmänä erottuivat lyhyet uutisjutut ja kolmantena ryhmänä lyhyet arviot.

Fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsittelevistä jutuista julkaistiin vinkkejä käytännössä vasta tutkimusvuosien loppupäässä vuosina 2000 ja 2010. Molempina vuosina vinkillä viitattiin vain harvaan juttuun.

6.5. Kuvitus

Tutkimusvuosien aikana ilmestyneistä 135 jutusta yhteensä 59 yhteydessä ilmestyi yksi tai useampi kuva. Ilman kuvaa ilmestyi näin ollen 76 juttua, lievä enemmistö. Kaikista jutuista kuvallisia oli 44 prosenttia, kuvattomia 56 prosenttia.

Kuvio 6.8. Kuvallisten juttujen kehitys Helsingin Sanomissa vuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010. N = 59.

Vuonna 1970 ilmestyneistä 3 jutusta 2:n yhteydessä ilmestyi kuva. Vuonna 1980 kuvallisia ja kuvattomia juttuja oli lähes yhtä monta, sillä kaikista 13 ilmestyneestä jutusta kuvan kanssa ilmestyi 6 juttua ja ilman kuvaa 7 juttua. Vuonna 1990 kuvallisten juttujen osuus nousi kaksinkertaiseksi kuvattomiin juttuihin nähden. Yhteensä 22:sta jutusta kuvan kanssa ilmestyi 15 juttua ja ilman kuvaa 7 juttua.

Kahtena viimeisimpänä tutkimusvuotena kuvatta ilmestyneiden juttujen määrä ylitti kuvan kanssa ilmestyneiden juttujen määrän. Vuonna 2000 ilmestyi yhteensä 56 juttua, joista kuvallisia oli 20 kappaletta ja ilman kuvaa 36 kappaletta. Vuonna 2010 puolestaan ilmestyi yhteensä 41 juttua, joista 16 kuvan kanssa ja 25 ilman kuvaa.

Kuvallisten juttujen määrä lisääntyi vuoteen 2000 saakka ja vuonna 2010 määrä putosi hieman. Vaikka vuonna 2000 ilmestyi määrällisesti eniten kuvallisia juttuja, jäi niiden osuus kuitenkin suhteellisesti ottaen pieneksi, sillä ilmestyneiden juttujen kokonaismäärä oli vuonna 2000 tutkimusvuosien suurin. Vuonna 2000 alle yksi kolmasosa jutuista oli kuvallisia. Suhteellisesti eniten kuvallisia juttuja ilmestyi vuonna 1990, jolloin noin kaksi kolmasosaa jutuista oli kuvallisia. Kuvallisten juttujen määrän suhteellista vähemmyyttä ilmestyneisiin juttuihin nähden vuosina 2000 ja 2010 voi selittää lyhyiden uutisten määrän lisääntyminen, sillä yhden palstan pikku-uutisten yhteydessä ilmestyy harvemmin kuvaa.

Tutkimusvuosien aikana ilmestyneiden kuvien ehdottoman enemmistön muodostivat kuvat kirjailijasta ja teoksen kansikuvasta. Toisinaan jutun yhteydessä julkaistiin piirretty kuvituskuva. Tämän lisäksi vuonna 1980 julkaistiin jutun aiheena olevan kirjan kuvitusta ja vuonna 1990 suosiossa olivat kirjan elokuvaversiosta otetut still-kuvat.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kuvallisia juttuja oli vuosina 1970, 1980 ja 1990 karkeasti katsoen saman verran tai hieman enemmän kuin kuvattomia juttuja. 2000-luvulle tultaessa kuvallisten juttujen määrä putosi suhteessa kuvallisiin, ja vuosina 2000 ja 2010 ilman kuvaa julkaistiin noin kaksinkertainen määrä juttuja kuvan kanssa ilmestyneisiin nähden.

7. PÄÄTELMÄT JA POHDINTA

7.1. Kehittyvä juttujen mosaiikki

Fantasia- ja tieteiskirjallisuuden saama julkisuus Helsingin Sanomien sivuilla perustuu pääosin lyhyisiin uutisjuttuihin ja kirjallisuusarvioihin, joita maustavat pienissä määrin muut juttutyytit, kuten kolumnit, henkilöjutut ja kirjalistat. Kirjallisuuden lajeista kirjoitetut jutut saavat lisää pituutta ja huomioarvoa silloin, kun ne liittyvät johonkin merkittävään tapahtumaan tai ovat osa ajankohtaista ilmiötä. Tällainen tapahtuma on esimerkiksi vuoden 2000 Finlandia ja Finlandia Junior -palkintojen jakotilaisuus, jossa molemmat tittelit vei fantasiakirjallisuus. Ajankohtaista ilmiötä puolestaan edustavat vampyyrit, joita käsiteltiin koko sivun jutussa vuonna 2010.

Lukija törmää Helsingin Sanomien sivuilla hieman useammin fantasiakirjallisuudesta kuin tieteiskirjallisuudesta kirjoitettuun juttuun. Epäsuhtaa selittää osaltaan J.K. Rowlingin velhopoika Harry Potterin saavuttama suuri suosio, joka näkyi selvästi tutkimusaineistossa ja kallisti vaakaa fantasiakirjallisuuden hyväksi. Tutkimusvuonna 2000 hieman yli kolmasosa kaikista ilmestyneistä jutuista käsitteli Harry Potteria. Velhopoika onkin oiva esimerkki siitä, miten yksittäisellä ilmiöllä on vaikutuksensa uutisoinnin määrään ja laatuun.

Heikki Hellman ja Maarit Jaakkola (2009, 38–39) ovat luonnehtineet Helsingin Sanomien kulttuurisivuja sisällöltään hyvin perinteisiksi. Journalistisen käänteen myötä kulttuurisivujen painopiste on kuitenkin siirtynyt uutisellisempaan suuntaan, esteettisestä paradigmatista kohti journalistista paradigmaa. Jos tämän tutkimuksen aineistoa tarkastelee kokonaisuutena, havaitaan, että fantasia- ja tieteiskirjallisuuden osalta uutisointi tasaväkisesti kahden paradigman välimaastossa. Kaksi eniten käytettyä juttutyyppiä ovat arvio ja uutinen, joista arvio edustaa taiteellisempaa esteettistä paradigmaa ja uutinen puolestaan toteavampaa journalistista paradigmaa. Todettakoon kuitenkin, että ilman vuonna 2000 tapahtunutta uutisrysäystä fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsiteltäisiin kautta aineiston pääasiassa esteettisen paradigman keinoin. Arvioiden määrä on nimittäin noussut tasaisesti tutkimusvuosien aikana, mutta uutisten määrä sen sijaan pysynyt kautta linjan pienenä lukuun ottamatta vuotta 2000, jolloin niitä julkaistiin muihin vuosiin suhteutettuna suunnaton määrä.

Vuosikymmenten saatossa fantasia- ja tieteiskirjallisuuden saama julkisuus Helsingin Sanomien sivuilla on siis kokenut muutoksia. Juttujen määrä on lisääntynyt, eli lukija törmäsi kirjallisuuden lajeja käsitteleviin juttuihin tutkimusvuosista useammin 2000-luvun puolella kuin 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Eniten juttuja julkaistiin tutkimusvuonna 2000. Hellmanin ja

Jaakkolan (2009) mukaan juuri 2000-luvun alkupuoli oli Helsingin Sanomien kulttuuriosaston kulta-aikaa, jolloin juttuja julkaistiin eniten, ja pohdittavaksi jää, heijastuuko tämä myös fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta julkaistujen juttujen suureen määrään. Toisaalta vuosi 2000 oli aineistossa myös Harry Potterin kulta-aikaa, ja velhopojava kirjoitetut lukuisat lyhyet, yhden palstan uutiset nostivat julkaistujen juttujen määrää huomattavasti. Jos juttujen määrä kasvoikin viimeisiin tutkimusvuosiin tultaessa, kuvallisia juttuja sen sijaan julkaistiin vähemmän 2000-luvulle tultaessa suhteessa aikaisempiin tutkimusvuosiin.

Kirjallisuuden lajeihin viitattiin tutkimusaineistossa pääasiassa fantasia- ja tieteiskirjallisuutena, joskin oli mielenkiintoista havaita, että seuraavaksi suosituinta oli olla antamatta kohdeteokselle lainkaan lajimääritelmää. Lukijan oletettiin siis päättävän kirjallisuuden laji itse. Teoksen lajia määrittelemättömiä juttuja esiintyi eniten vuonna 2000, jälleen Harry Potterin yhteydessä. Lyhyissä uutisissa velhopojava edustamaa genreä ei mainittu juuri koskaan. Vaikka fantasia- ja tieteiskirjallisuus nähdään usein kuuluvaksi lasten- ja nuortenkirjallisuuden piiriin, tämä ei juurikaan tullut esille tutkimusaineistossa. Kirjallisuuden lajeja tituleerattiin lasten- ja nuortenkirjallisuudeksi joitakin kertoja hajanaisina vuosina.

Kaiken kaikkiaan fantasia- ja tieteiskirjallisuutta huomioitiin tutkimusvuosina 1970, 1980, 1990, 2000 ja 2010 Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosi vuodelta enemmän. Julkaistuista jutuista muodostuu mosaiikki, jonka suurimmat palat muodostuvat ajankohtaisista henkilöistä, ilmiöistä ja tapahtumista. Mukana kulkee kuitenkin myös pienempiä palasia, kuten kirjalistoja ja sivuhuomautuksia muita aiheita käsittelevissä jutuissa, jotka tekevät kirjallisuuden lajien saamasta julkisuudesta monipuolista. Mosaiikkia värittävät varsinkin isoimpien juttujen yhteydessä kuvat ja kuvitukset, jotka tuovat jutuille lisää huomioarvoa.

7.2. Mitä tuli tehtyä?

Sisällön erittely oli mielestäni hyvä valinta analyysimenetelmäksi tämänlaiseen aineistolähtöiseen empiiriseen tutkimukseen, jossa tutkimusaineisto muodostuu sanomalehtiartikkeleista. Sisällön erittely antoi minulle mahdollisuuden käsitellä aineistoa vapaasti sekä määrällisestä että laadullisesta näkökulmasta ja näin muokata analyysistä omanlaiseni. Analyysia tehdessäni huomasin kuitenkin, että metodin tarjoamassa kohtalaisen suuressa vapaudessa on kääntöpuolensa. Yhtäältä koin hyvänä asiana sen, että sisällön erittely ei tarjoa valmista, kiveen hakattua kaavaa analyysin tekemiseen. Tällöin tutkijalla on aidosti mahdollisuus katsoa, millainen käsittelytapa on kyseiselle aineistolle paras ja miten aineistoa kannattaa lähteä purkamaan. Toisaalta vapaus tarkoittaa kuitenkin sitä, että tutkijalla on oltava selkeä kuva siitä, miten analyysin kanssa on parasta

edetä. Ensimmäistä pitkää tutkimusta tekevänä tutkijana huomasin, että metodin soveltaminen aineistoon ei ollut joka kohdassa itsestään selvää vaan välistä oli vaikea nähdä, miten aineistoa kannattaa lähestyä ja millaisia kysymyksiä sille kannattaa esittää. Näin ollen koen, että vaikka sisällön erittely sopii hyvin tämän kaltaisen tutkimuksen metodiksi, vaatii se tekijältään suunnitelmallisuutta ja kykyä nähdä oleellinen.

Tutkimusaineistoani ajatellen koen, että käyttämäni kymmenen vuoden tarkasteluväli oli toimiva. Kuten jo aineiston kuvauksen yhteydessä totesin, en tietenkään voi tietää kuinka edustavia käsittelemäni vuodet ovat ja poikkeavatko ne paljonkin niistä väliin jäävistä vuosista joita en tutkinut. Tämän kokoista tutkimusta ajatellen kymmenen vuoden aikarajaus keräsi kuitenkin kasaan hyvän kokoisen aineiston, jonka avulla sain yleiskuvan fantasia- ja tieteiskirjallisuuden julkisuuskuvasta Helsingin Sanomien kulttuuriosastolla. Useampi tutkimusvuosi olisi tietysti tuonut mukanaan vielä kattavamman aineiston, mutta koen, että se ei olisi ollut tarkoituksenmukaista, sillä isompi aineisto olisi paisuttanut analyysiosion liian suureksi tämän kokoiseen tutkimukseen.

Itse asiassa jo nykyisellään 135 artikkelin suuruinen aineisto osoittautui yllättävän hankalaksi hallita. Näin jälkikäteen koen, että analyysiosiossa oli hieman liikaa tutkittavia muuttujia ja siksi analyysistä muodostui sekavampi kuin olisin toivonut. Jos tekisin tämän tutkimuksen uudestaan, jättäisin pois ainakin fantasia- ja tieteiskirjallisuuden alalajien erittelyn ja keskittyisin puhtaasti vain siihen, kumpaa kirjallisuuden päälajia jutut käsittelevät. Näin toimien analyysistä olisi tullut hieman selkeämpi ja mielestäni silti riittävän tarkka tämän kokoista tutkimusta varten.

Asia, joka jäi tutkimuksen valmistuttua kiinnostamaan itseäni, oli se, kuinka paljon fantasia- ja tieteiskirjallisuudesta kirjoitetaan Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla verrattuna muuhun kirjallisuuteen. Tämän selvittäminen vaatii kaikkien kirjallisuutta käsittelevien juttujen laskemisen ja luokittelemisen tutkimusvuosilta, mikä ei tietenkään olisi onnistunut tämän tutkimuksen yhteydessä. Aiheesta voisi kuitenkin lähteä tekemään jatkotutkimusta. Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi selvittää, millaisella asenteella fantasia- ja tieteiskirjallisuutta käsitellään. Tarkoitukseni oli ottaa asenne yhdeksi tarkastelukohteeksi tähän tutkimukseen, mutta luovuin ajatuksesta, koska koin, ettei se aivan istunut tämän tutkimuksen yhteyteen.

Jatkotutkimuksena voisi kuitenkin selvittää, millaisella asenteella fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen suhtaudutaan Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla. Vertailukohteeksi voisi ottaa yhden tai useamman fantasia- ja tieteiskirjallisuuteen keskittyvän lehden, kuten Helsingin Science Fiction seuran julkaiseman Tähtivaeltajan, Tampereen Science Fiction seuran julkaiseman Portin tai Turun Science Fiction seuran julkaiseman Spinin.

LÄHTEET

Ahola, Suvi (1989) Päivälehdien kriitikko ja kirja. Teoksessa *Lehdistö ja kirjallisuus*. Toim.

Kurkirinne, Pauli. Kuopion kaupunginhallitus: Kuopio, 59–61.

Ahola, Suvi (2012) *Nuortenkirjoja aikuisille?* Helsingin Sanomat 17.11.2012.

Bengtsson, Niklas (2000) *Mielikuvituksen rajaton riemu. Bibliografia ja johdatus fantasiakirjallisuuteen*. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki.

Bengtsson, Niklas (2001) Käsissä maailman kohtalo. Fantasiakirjallisuuden lajeja ja historiaa.

Teoksessa *Kirjaseikkailu. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden opas*. Toim. Korolainen, Tuula.

Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 333–350.

Bengtsson, Niklas (2003) Sci-fiä ja fantasiaa Suomessa. Teoksessa *Pieni suuri maailma.*

Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia. Toim. Huhtala, Liisi; Grönn, Karl;

Loivamaa, Ismo ja Laukka, Maria. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki, 248–258.

Bengtsson, Niklas (2006) *Ulkomaista lasten ja nuorten sci-fiä*. BTJ Kirjastopalvelu Oy: Helsinki.

Bengtsson, Niklas (2009) *Potter-hullutus, eli Helsingin Sanomien mediamyllytys*.

Csicsery-Ronay jr., Istvan (2008) *The Seven Beauties of Science Fiction*. Wesleyan University

Press: Connecticut.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino: Tampere.

Halme, Jukka (2006) Esipuhe. Teoksessa *Uuskummaa? Modernin fantasian antologia*. Toim.

Halme, Jukka. Kustannusosakeyhtiö Kirjava: Helsinki, 9–12.

Halonen, Katri (2011) *Kulttuurituottajat taiteen ja talouden risteyskohdassa*. Väitöskirja,

Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/27120>. [Viitattu

19.2.2016.]

Harju, Essi (2013) *Älliskummallista fantasiakarkkia. Fantasia- ja science fiction -kirjallisuus*

Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla vuosina 2010–2012. Kandidaatin tutkielma, Tampereen yliopisto.

Harries, Gemma & Wahl-Jorgensen, Karin (2007) The culture on arts journalists: Elitists, saviors, or manic depressives? *Journalism* 8: 6, 619–639.

- Heikkilä, Martta (2012) Johdanto: Taiteesta puheeseen. Teoksessa *Taidekritiikin perusteet*. Toim. Heikkilä, Martta. Gaudeamus Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus: Helsinki, 11–54.
- Hellman, Heikki & Jaakkola, Maarit (2009) Kulttuuritoimitus uutisopissa – kulttuurijournalismin muutos Helsingin Sanomissa 1978–2008. *Media ja viestintä* 32(2009): 4–5, 24–41.
- Hirsjärvi, Irma (2004) Suomenkielisen tieteiskirjallisuuden juuret. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Toim. Blomberg, Kristian; Hirsjärvi, Irma & Kovala, Urpo. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 128–158.
- Hirsjärvi, Irma (2006) Genremurros? Scifin ja fantasian genreongelmia. Teoksessa *Fiktiota! Levottomat genret ja kirjaston arki*. Toim. Hypén, Kaisa. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 106–120.
- Hirsjärvi, Irma (2009) *Faniuden siirtymiä: suomalaisen science fiction -fandomin verkostot*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.
- Huhtala, Liisi & Juntunen, Katariina (2004) *Ilosaarten seutuvilta. Lasten- ja nuortenkirjallisuuden historiaa ja tutkimusta*. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki.
- Ihonen, Maria (2004) Lasten ja nuorten fantasian kerronnalliset keinot. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Toim. Blomberg, Kristian; Hirsjärvi, Irma & Kovala, Urpo. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 76–96.
- Ijäs, Jyrki (1990) Suomalainen tieteiskirjallisuus. Teoksessa *Science fiction*. Toim. Hinkkanen, Juhani ja Ekholm, Kai. Kirjastopalvelu: Helsinki, 11–38.
- Jaakkola, Maarit (2005) *Vainuaako opaskoira uutisen? Helsingin Sanomien kulttuuriosaston uutiskulttuurin etnografista tarkastelua organisaatioteoreettisesta näkökulmasta*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Jaakkola, Maarit (2012) Pohjoismaisia avauksia kulttuurijournalismin tutkimukseen. *Media ja viestintä* 35(2012): 3–4, 137–150.
- Juntunen, Leena (1982) Suomen lehdistön kirjallisuusaineiston kehitys vuosina 1800–1980. Teoksessa *Kirjallisuuskritiikki Suomessa 2: Kirjallisuuskritiikin väyliä ja rakenteita*. Toim. Varpio, Yrjö. Kirjastopalvelu Oy: Helsinki, 50–161.
- Jämsén, Mari (2010) *Reaalifantasia fantastisen kirjallisuuden lajityyppinä*. Pro Gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu04344.pdf>. [Viitattu 19.2.2016.]

Kielitoimiston sanakirja. Saatavilla www.kielitoimistonsanakirja.fi. [Viitattu 7.4.2016.]

Korhonen, Kuisma (2012) Kirjallisuuskritiikki: tekstejä teksteistä. Teoksessa *Taidekritiikin perusteet*. Toim. Heikkilä, Martta. Gaudeamus: Helsinki, 55–83.

Kulttuuri ja viestintä: Suurlevikkisimmät sanomalehdet. Tilastokeskus. Saatavilla: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kulttuuri.html. [Viitattu: 18.2.2016.]

Kunelius, Risto (2004) *Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin*. WSOY: Helsinki.

Lehtonen, Mikko (2001) *Post scriptum. Kirja medioitumisen aikakaudella*. Vastapaino: Tampere.

Lehtonen, Kimmo (2006) Tieteiskirjallisuus jälkeen Philip K. Dickin. Teoksessa *Ulkomaisia tieteiskirjailijoita 2*. Toim. Sisättö, Vesa & Jerrman, Toni. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki.

Leino-Kaukiainen, Pirkko (1989) Aikakauslehdet kaunokirjallisuuden julkaisijana ja arvostelijana. Teoksessa *Lehdistö ja kirjallisuus*. Toim. Kurkirinne, Pauli. Kuopion kaupunginhallitus: Kuopio, 19–25.

Leinonen, Anne (2006a) Anu Holopainen. Teoksessa *Kotimaisia tieteis- ja fantasiakirjailijoita*. Toim. Sisättö, Vesa & Jerrman, Toni. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 46–50.

Leinonen, Anne (2006b) Fantasian taikamaailma. Teoksessa *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen*. Toim. Leinonen, Anne & Loivamaa, Ismo. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 20–44.

Levikkitilasto. MediaAuditFinland. Saatavilla: <http://mediaauditfinland.fi/levikit/tilastot/>. [Viitattu 18.2.2016.]

Matilainen, Hanna (2014) *Mitä kummaa. Opas kotimaiseen spekulatiiviseen fiktion*. BTJ Finland: Helsinki.

Pietilä, Veikko (1973) *Sisällön erittely*. Gaudeamus: Helsinki.

Pringle, David (edit.) (1998) *The Ultimate Encyclopedia of Fantasy*. Carlton Books Ltd: London.

Pulkkinen, Hannu (2008) *Uutisten arkkitehtuuri: Sanomalehden ulkoasun rakenteiden järjestys ja jousto*. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä.

Robb, Brian J. (2012) *Steampunk. An illustrated history of fantastical fiction, fanciful film and other Victorian visions*. Aurum Press: London.

Roberts, Adam (2000) *Science Fiction*. Routledge: London.

Roberts, Adam (2006) *The History of Science Fiction*. Palgrave Macmillan: Basingstoke and New York.

Saari, Tiina (2014) *Uutisia! Arvioita? – Kirjasta ja sen tekijästä kirjoitetut journalistiset jutut Helsingin Sanomissa ja Satakunnan Kansassa syksyllä 2012*. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201410303146>. [Viitattu 19.2.2016.]

Saloranta, Tuomas (2014) Uusrahvaanomaisen spekulatiivisen fiction manifesti. Teoksessa *Mitä kummaa. Opas kotimaiseen spekulatiiviseen fiktioon*. Kirjoittanut Matilainen, Hanna. BTJ Finland Oy: Helsinki, 46–48.

Savolainen, Matti (1987) Johdanto. Teoksessa *Tieteiskirjallisuuden maailmoita*. Toim. Savolainen, Matti. Kirjastopalvelu: Helsinki.

Sinisalo, Johanna (2004) Fantasia lajityyppinä ja kirjailijan työvälineenä. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Toim. Blomberg, Kristian; Hirsjärvi, Irma & Kovala, Urpo. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 11–31.

Sisättö, Vesa (1996) Mitä kartanpiirtäjät unohtivat? Teoksessa *Sivupolkuja. Tutkimusretkiä kirjallisuuden rajaseuduille*. Toim. Norkola, Tero & Rikkinen, Eila. Suomalaisen kirjallisuuden seura: Helsinki, 185–198.

Sisättö, Vesa (2003) Johdanto. Teoksessa *Ulkomaisia fantasiakirjailijoita*. Toim. Sisättö, Vesa. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 5–13.

Sisättö, Vesa (2006) Fantasia ja fantasiakirjallisuus. Teoksessa *Ihmeen tuntua. Näkökulmia lasten- ja nuorten fantasiakirjallisuuteen*. Toim. Leinonen, Anne & Loivamaa, Ismo. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 9–19.

Soikkeli, Markku (2007) Kirjallisuuskritiikki portinvartijana. Teoksessa *Kirjan matka tekijöiltä lukijoille: puheenvuoroja kotimaisen kaunokirjallisuuden luomisen ja lukemisen ehdoista 2000-luvulla*. Toim. Hypén, Tarja-Liisa. Tampere University Press: Tampere, 143–151.

Soikkeli, Markku (2015) *Tieteiskirjallisuuden käsikirja*. BTJ Finland: Helsinki.

Synkistyvät tulevaisuudenkuvat: dystooppinen fiktio nykykirjallisuudessa. Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://www.uta.fi/ltl/dystopiaprojekti.html>. [Viitattu 16.2.2016.]

Tigges, Wim (1988) *An anatomy on literary nonsense*. Väitöskirja, Editions Rodopi: Amsterdam.

Tommila, Päiviö (1989) Sanomalehdistö ja kirjallisuus ennen vuotta 1917. Teoksessa *Lehdistö ja kirjallisuus*. Toim. Kurkirinne, Pauli. Kuopion kaupunginhallitus: Kuopio, 10–18.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002, 2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi: Helsinki.

Tyyllilajit. Risingshadow: Scifi- ja fantasiakirjat. Saatavilla: <http://www.risingshadow.fi/library/genres>. [Viitattu: 18.2.2016.]

Tämä on Sanoma: historiamme. Sanoma Media Finland. Saatavilla: <http://www.sanoma.com/fi/tama-sanoma/historiamme>. [Viitattu: 18.2.2016.]

Urbaani sanakirja. Saatavilla www.urbaanisanakirja.com. [Viitattu 7.4.2016.]

Varpio, Yrjö (1980) Kirjallisuuskritiikki tutkimuskohteena. Teoksessa *Kirjallisuuskritiikki Suomessa 1: Johdatusta kirjallisuuskritiikin tutkimiseen*. Toim. Huotari, Markku; Hurskainen, Leeni ja Varpio, Yrjö. Kirjastopalvelu Oy, Helsinki: 5–7.

Viertola, Ulla (2009) *Lohikäärmeen siemenet: fantasiakirjallisuus aikuisten lukijoiden arkitodellisuuden peilinä ja vastakohtana*. Pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://tampub.uta.fi/handle/10024/81222>. [Viitattu: 19.2.2016.]

Väliverronen, Esa (2009) Journalismi kriisissä? Teoksessa *Journalismi murroksessa*. Toim. Esa Väliverronen. Gaudeamus: Helsinki, 13–31.

Wienker-Piepho, Sabine (2004) Kansantarinat ja folklore fantasian maaperänä. Teoksessa *Fantasian monet maailmat*. Toim. Blomberg, Kristian; Hirsjärvi, Irma & Kovala, Urpo. BTJ Kirjastopalvelu: Helsinki, 32–55.

LIITTEET

Liite 1: Aineiston tunnistetiedot

ID	Pvm	Sivu	Tila	Otsikko	Vin kki	Kuva	Kategoria	Pituus	Genre (muu määre)
1970									
1	4.1.	17	Etu- sivu	Kirjahyllyn statussymboleista jokamiehen tietotaskuteoksiin	Ei	On (2)	Maininta jutussa	Lyhyt	Tieteis
2	18.1.	20	Etu- sivu	Tammi antaa Huutomerkkejä	Ei	On	Maininta jutussa	Lyhyt	Tieteis
3	21.1.	15	Etu- sivu	Ei otsikkoa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
1980									
4	20.1.	18	Sisä- sivu	Huutoja ja kuiskauksia -palsta: USA 1989	Ei	Ei	Maininta jutussa	Lyhyt	Tieteis
5	20.1.	18	Sisä- sivu	WSOY:n kevät on tietokirjojen aika	Ei	On (2)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
6	21.1.	17	Sisä- sivu	Matkoja satuun ja perinteeseen	Ei	On (2)	Arvio	Pitkä	Molemmat (taruromaani)
7	25.1.	20	Sisä- sivu	Vuoden 1979 suosikit: Kirjat joita myytiin ja joita arvostettiin	Ei	Ei	Kirjalista	Lyhyt	Fantasia
8	10.2.	20	Sisä- sivu	Huutoja ja kuiskauksia -palsta: Uskotteko tulevaisuuteen?	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
9	21.4.	18	Etu- sivu	British Museumin aarteita: Ihmemaan Liisa ja hänen isänsä	Ei	On (1)	Uutinen	Keski	Fantasia (parodia)
10	8.6.	28	Sisä- sivu	Avaruuden kolonialistit	Ei	Ei	Arvio	Keski	Tieteis
11	10.7.	16	Sisä- sivu	Vallan varjossa	Ei	Ei	Arvio	Keski	Fantasia
12	30.7.	14	Etu- sivu	Huomispäivän metallikieli	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Tieteis (antiutopia)
13	27.8.	21	Sisä- sivu	Tieteiskirjoja ja fysiikkaa Ursalta	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
14	7.9.	23	Sisä- sivu	WSOY:n syysy: Elämäkerrat ja muistelmat vahvoilla	Ei	On (4)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
15	14.10.	14	Etu- sivu	Tolkien: mitä se on?	On	On (1)	Arvio	Keski	Fantasia
16	13.11.	28	Sisä- sivu	Canterbury 2347	Ei	On (1)	Kolumni	Lyhyt	Tieteis

1990									
17	20.1.	B2	Sisä-sivu	Liisa tarvitsisi kunnon räätälin	Ei	On (2)	Essee	Pitkä	Fantasia
18	20.1.	B2	Sisä-sivu	Kun horna pääsee valloilleen	Ei	On (1)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
19	4.2.	A21	Sisä-sivu	Ihmemaassa ei hätäilty	Ei	Ei	Keskustelua	Lyhyt	Fantasia
20	6.2.	B5	Sisä-sivu	Miekka, noituus ja magia	Ei	Ei	Arvio	Keski	Fantasia (miekka ja magia)
21	10.2.	B3	Sisä-sivu	Kuvitukset ajan testissä	Ei	Ei	Keskustelua	Lyhyt	Fantasia
22	24.2.	B2	Sisä-sivu	Kevään uutuuskirjallisuutta	Ei	On (5)	Kirjalista	Lyhyt	Tieteis
23	6.3.	B7	Sisä-sivu	Tieteiskirja on nyt CYBERPUNK	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis (kyberpunk)
24	3.4.	B6	Etu-sivu	Lopullisen Maailmansodan jälkeen	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis
25	4.4.	B8	Etu-sivu	Tähtivaeltaja-palkinto Helliconin talven suomennokselle	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
26	28.4.	B2	Sisä-sivu	Naisen hurjastelumatka miehiin	Ei	Ei	Arvio	Keski	Fantasia
27	3.5.	B11	Sisä-sivu	Runon ja lapsen tekoa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
28	26.5.	B7	Sisä-sivu	Cyberpunk tulee Suomeen	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis (kyberpunk)
29	27.5.	A22	Sisä-sivu	Innokas sukellus tieteisfiktion maailmaan	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis
30	13.6.	B9	Sisä-sivu	Väkivallan noidat ja demonit	Ei	On (1)	Arvio	Keski	Fantasia (eepinen fantasia)
31	31.8.	B10	Sisä-sivu	Vallankumous luisuu sikailuksi	Ei	On (1)	Arvio	Lyhyt	Tieteis (satiiri)
32	23.9.	A21	Sisä-sivu	Scifi kulutusyhteiskunnan kimpussa	Ei	Ei	Arvio	Pitkä	Tieteis (satiiri)
33	24.10.	B8	Sisä-sivu	Jokainen taiteilija on illusionisti	Ei	On (2)	Essee	Pitkä	Fantasia
34	23.11.	B11	Etu-sivu	Ajattelun ja fantasian rikas leikki	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Fantasia
35	3.12.	B13	Sisä-sivu	Ray Bradburyn maaginen sirkus	Ei	On (1)	Arvio	Lyhyt	Fantasia
36	3.12.	B13	Sisä-sivu	Holoskannereita ja huumesekoilua	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis
37	4.12.	B8	Sisä-sivu	Mutta älä unohda näitä	Ei	On (1)	Kirjalista	Lyhyt	Fantasia
38	20.12.	B11	Etu-sivu	Maa maailmanlopun jälkeen	Ei	On (1)	Arvio	Keski	Tieteis (eepinen)

									fantasia)
2000									
39	5.1.	C8	Sisä-sivu	Harry Potter ja kauppiaitten lumovoima	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
40	27.1.	B7	Etu-sivu	Perinteinen romaani hallitsi nuortenkirjakilpaa	Ei	Ei	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
41	28.1.	B14	Sisä-sivu	Potter ei ole meillä buumi	Ei	On (1)	Arvio	Lyhyt	Fantasia
42	5.2.	B2	Sisä-sivu	Van Vogt oli kulta-ajan scifin mestari	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
43	5.2.	B2	Sisä-sivu	Keksi huonoin mahdollinen nimi scifi-romaanille	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
44	10.2.	B7	Etu-sivu	J.K. Rowling on Britannian vuoden kirjailija	Ei	On (1)	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
45	13.2.	B2	Sisä-sivu	Klassikot piristävät kevään kirjatarjontaa	Ei	On (1)	Kirjalista	Lyhyt	Tieteis
46	8.3.	B10	Sisä-sivu	Kevään uudet lasten- ja nuortenkirjat	Ei	On (1)	Kirjalista	Lyhyt	Molemmat
47	8.3.	B10	Sisä-sivu	10-vuotias nauttii ja parantaa huomaamatta koulumenestystä	Ei	On (1)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
48	8.3.	B10	Sisä-sivu	Historia on ihmisten tarinoita	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (nuortenkirj.)
49	11.3.	B2	Sisä-sivu	Roald Dahl voitti suosikkiäänestyksen Britanniassa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Molemmat
50	18.3.	B2	Sisä-sivu	Uutta Potteria on pantattu kautta Suomen	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia (lasten- ja nuortenkirj.)
51	30.3.	B7	Sisä-sivu	"Miksi Harrya oikein rakastetaan?"	On	On (2)	Henkilö-juttu	Pitkä	Fantasia (nuortenkirj.)
52	30.3.	B7	Sisä-sivu	Potter-kirjat kiellettiin joissakin USA:n kouluissa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
53	30.3.	B7	Sisä-sivu	Azkabanin vangin valtti on fantasia	Ei	On (1)	Arvio	Keski	Fantasia
54	1.4.	B2	Sisä-sivu	Scifimies kulki Groucho Marxin ja Kafkan polkuja	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis (satiiri)
55	5.4.	B9	Sisä-sivu	Synkeä fantasia mammuteista	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
56	13.4.	B9	Sisä-sivu	Orwellin romaani Vuonna 1984 oopperaksi	Ei	Ei	Maininta jutussa	Lyhyt	Tieteis

57	21.4.	B6	Sisä-sivu	Harry Potterit jyräsivät jo Grishaminkin ohi	Ei	Ei	Uutinen	Keski	Fantasia (lasten- ja nuortenkirj.)
58	6.5.	B2	Sisä-sivu	Miljoonakaupalla Potterin teini-iän alkavaa angstia	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
59	24.5.	B11	Sisä-sivu	Scifi-kirjailija Clarkelle kunnianosoituksena nimikkosatelliitti	Ei	On (1)	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
60	28.6.	B9	Sisä-sivu	Katse vuoteen 2048	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Tieteis
61	8.7.	B4	Sisä-sivu	Uusinta Harry Potteria painettiin heti 4,8 miljoonaa kappaletta	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia (nuortenkirj.)
62	9.7.	B2	Sisä-sivu	Harry Potter selviää hulinasta	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
63	12.7.	B9	Sisä-sivu	Potter myllää listat	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
64	20.7.	B7	Etu-sivu	Uuden Harry Potterin painos loppui kesken	On	On (1)	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
65	30.7.	B2	Sisä-sivu	Harry Potter ja maailman myyntilistat	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
66	4.8.	B1	Sisä-sivu	Naisasiaa hiiriluostarissa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (eläinsatu)
67	12.8.	B1	Etu-sivu	Harry Potterista videopelihahmo ja elokuva	Ei	Ei	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
68	13.8.	B2	Sisä-sivu	Linnasta Liksomin kautta Rimbaudiin	Ei	On (1)	Kirjalista	Lyhyt	Molemmat
69	19.8.	B2	Sisä-sivu	Mitä tapahtuu juuri nyt?	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis (satiiri)
70	20.8.	B3	Sisä-sivu	Kauhulle ja fantasialle palkintoja	Ei	Ei	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
71	20.8.	B3	Sisä-sivu	Will Selfin Suuret apinat sai Tähtivaeltaja-palkinnon	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
72	25.8.	B9	Sisä-sivu	Kalevala-scifiä kirjoittanut Emil Petaja on kuollut	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
73	5.9.	B7	Sisä-sivu	Fantasiaa ja kovaa elämää	Ei	Ei	Kirjalista	Lyhyt	Fantasia
74	23.9.	C2	Sisä-sivu	Harry Potter kiehtoo myös olympialaisissa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
75	1.10.	C2	Sisä-sivu	Harry Potter nostaa kustantajan osakkeita	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
76	8.10.	B2	Sisä-sivu	Harry Potter saapui Kiinaan	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia (lastenkirj.)
77	18.10.	B10	Sisä-sivu	Sivistyksen paluun puolesta	Ei	Ei	Arvio	Keski	Tieteis

78	18.10.	B10	Sisä-sivu	LeGuinin scifi-novellit purkavat sukupuolirooleja	Ei	Ei	Arvio	Keski	Tieteis
79	28.10.	B2	Sisä-sivu	Potterin kirjoittaja keräsi Torontossa 10 000 kuulijaa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
80	31.10.	B7	Sisä-sivu	Klassikkoja syntyy - ja niitä myös yritetään luoda	On	On (1)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
81	31.10.	B7	Sisä-sivu	"Klassikkous tulee kirjan sisältä"	On	On (1)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia (lastenkirj.)
82	1.11.	B3	Sisä-sivu	Kasvihuoneilmiö karkaa käsistä	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis (tieteisjännäri)
83	8.11.	B9	Sisä-sivu	Tieteiskirjailijalla on monta todellisuutta	Ei	On (1)	Henkilö-juttu	Keski	Tieteis
84	8.11.	B9	Sisä-sivu	Huominen nykypäivän peilissä	Ei	Ei	Arvio	Keski	Tieteis
85	10.11.	B11	Etu-sivu	Finlandia Juniorista kilpailee kuusi kirjaa	Ei	Ei	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia (nuortenkirj.)
86	11.11.	B2	Sisä-sivu	Leijamaailman luoja on poissa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis
87	28.11.	B6	Sisä-sivu	Kimppuun, Potterfanit!	Ei	Ei	Arvio	Keski	Fantasia (nuortenkirj.)
88	1.12.	B9	Etu-sivu	Kunnon kertomus lasten puolesta	On	On (1)	Uutinen	Pitkä	Fantasia (nuortenkirj.)
89	5.12.	B6	Etu-sivu	Fantasia vei Finlandia-palkinnon	On	On (1)	Uutinen	Pitkä	Fantasia (spekulatiivinen fiktio)
90	5.12.	B6	Etu-sivu	Sinisalo kirjoitti homoeroottisen peikkosadun	On	On (1)	Henkilö-juttu	Pitkä	Fantasia (sosiofantasia)
91	5.12.	B6	Etu-sivu	Näkökulma: Hyvä voitti, vaan ei paras	Ei	Ei	Kolumni	Lyhyt	Fantasia
92	10.12.	B2	Sisä-sivu	Suomi ei juuri lue Finlandisteja	Ei	On (1)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia (lastenkirj.)
93	23.12.	B2	Sisä-sivu	Soikkeli voitti dinosauruksilla tieteisnovellikilvan	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
94	28.12.	B7	Etu-sivu	Bertin suosio menii Tylypahkaan	Ei	On (1)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
2010									
95	2.1.	C6	Sisä-sivu	Verta, miekkoja ja mustaa huumoria	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (seikkailu-fantasia)
96	5.1.	C4	Sisä-sivu	Demonintappajaperhe on pahin	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (nuortenkirj.)
97	17.1.	C2	Sisä-sivu	Kevään kirjat 2010: Lama ei ole leikannut julkaistavien kirjojen määrää	On	On (8)	Kirjalista	Lyhyt	Molemmat

98	28.1.	C1	Etu-sivu	Stephenie Meyer on Suomen suosituin kirjailija	On	On (2)	Maininta jutussa	Lyhyt	Fantasia
99	6.2.	C8	Sisä-sivu	Jäämaan taru tarjoaa pelkkää miekkaviihdettä	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
100	20.2.	C1	Etu-sivu	J.K. Rowling kiistää kopiosyytökset	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
101	26.2.	C2	Sisä-sivu	Taistelijan tarina on myös rakkauskertomus	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
102	26.2.	C2	Sisä-sivu	Pieni ihminen suuressa avaruudessa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Tieteis
103	6.3.	C1	Etu-sivu	Oxfordin eksentrikko hämmentää yhä	On	On	Henkilö-juttu	Keski	Fantasia
104	10.3.	C3	Sisä-sivu	Taikuuden keskellä moraali pohdituttaa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
105	14.4.	C4	Sisä-sivu	Yksi elämä, yhdeksän elämää	Ei	On (1)	Arvio	Keski	Fantasia
106	23.5.	C4	Sisä-sivu	Ihquja vampyyrejä!	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (nuortenkirj.)
107	24.5.	C3	Sisä-sivu	Muorillisen murheen maa	Ei	Ei	Arvio	Keski	Fantasia
108	27.5.	C2	Sisä-sivu	Ristiriidat repivät ihmemaan riekaleiksi	Ei	On	Arvio	Keski	Fantasia
109	8.6.	C1	Etu-sivu	Kansanedustaja haluaa nuortenkirjat pannaan	Ei	On (1)	Uutinen	Lyhyt	Fantasia
110	9.6.	C3	Sisä-sivu	Nuorten wicca-aiheista kirjasarjaa ei julkaistakaan	On	Ei	Uutinen	Keski	Fantasia
111	12.6.	C5	Sisä-sivu	Myyttihovi on tavallista parempi fantasiakirja	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
112	16.6.	C1	Etu-sivu	Tähtivaeltaja-palkinto skottikirjailija Hal Duncanille	On	On (1)	Uutinen	Lyhyt	Tieteis (spekulatiivinen fiktio)
113	20.6.	C5	Sisä-sivu	Rakkaani on susi	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
114	4.7.	B2	Sisä-sivu	Teos järjestää fantasia- ja scifikilpailun	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Molemmat
115	16.7.	B1	Etu-sivu	Kyberpunkin kuningatar ei usko koneälyyn	Ei	On (1)	Henkilö-juttu	Pitkä	Tieteis (kyberpunk)
116	16.7.	B1	Etu-sivu	Liisaatko minulle mielesi?	Ei	Ei	Arvio	Keski	Tieteis
117	16.7.	B1	Etu-sivu	Ellen Kushner kertoo balladeja	Ei	On (1)	Henkilö-juttu	Lyhyt	Fantasia
118	20.7.	B1	Etu-sivu	Hannu Rajaniemen romaanit julkaistaan myös Yhdysvalloissa	Ei	Ei	Uutinen	Lyhyt	Tieteis

119	23.7.	B3	Sisä-sivu	Paljonko Potteria voi lainata, ettei jää kiinni?	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (nuortenkirj.)
120	24.7.	C1	Etu-sivu	Aikamme sankari: vampyyri	On	On (5)	Ilmiöjuttu	Pitkä	Fantasia
121	24.7.	C1	Etu-sivu	Vampyyri-apokalypsi iskee	On	Ei	Arvio	Keski	Tieteis (teknotrilleri)
122	8.8.	C6	Sisä-sivu	Kadonneen kauhun maassa	Ei	Ei	Arvio	Keski	Fantasia
123	14.8.	C2	Sisä-sivu	Syksyn kaunokirjallisuus: Uudet kustantamot ryynnivät markkinoille	On	On (1)	Kirjalista	Lyhyt	Molemmat
124	26.8.	C3	Sisä-sivu	Teknologia kehittyy, mutta ihminen taantuu	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis (tieteisfantasia)
125	14.9.	C2	Sisä-sivu	Vieraiden maailmojen mestari	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Tieteis
126	14.9.	C2	Sisä-sivu	Tuhannen ja yhden yön tarinoista kaksi uutta kokoelmaa	Ei	On (1)	Kirjalista	Lyhyt	Molemmat
127	1.10.	C5	Sisä-sivu	Ikiaikaisia ongelmanuoria	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
128	3.10.	C6	Sisä-sivu	Nuoresta ääliöstä sankariksi	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia (seikkailu-fantasia)
129	4.10.	C3	Sisä-sivu	Kahden poikaystävän fantasiaa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
130	7.10.	C1	Etu-sivu	Maailma vuonna nolla on täällä	On	On (1)	Henkilö-juttu	Pitkä	Tieteis (spekulatiivinen realismi)
131	27.11.	C2	Sisä-sivu	Moskova huokuu kuolemaa	Ei	On (1)	Arvio	Pitkä	Tieteis
132	12.12.	C3	Sisä-sivu	Näitä kirjoja HS:n kriitikot kiittivät vuonna 2010	On	On (12)	Kirjalista	Lyhyt	Molemmat
133	13.12.	C2	Sisä-sivu	Fiimeisellä filatelistilla on itseironiaa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia
134	19.12.	C2	Sisä-sivu	Avaruusoopperan pahoissa pauloissa	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Tieteis (avaruus-ooppera)
135	27.12.	C3	Sisä-sivu	Tunteet nousevat pintaan trilogian päätöksessä	Ei	Ei	Arvio	Lyhyt	Fantasia